

להיזהר בנקיבת העורקים²²⁵.

מכירה – המוכר בבהמה את הקנה, מוכר את הריאה והלב, ונסתפקו ראשונים אם מכר את הלב מכר גם הריאה, ולהיפך אם מכר את הריאה האם מכר גם את הלב²³⁵.

ניקור – כלי דם מסויימים, המכונים בשם חוטיץ, מוזכרים בחז"ל ובפוסקים, שאסורים משום דם²²⁶, וצריך לנטלם מן הבהמה²²⁷, או לחתכם²²⁸.

ניתוח לב פתוח – אין איסור לבצע ניתוח לב פתוח, ואף על פי שלצורך הניתוח מנתקים את פעולת הלב כליל, ומחברים את המנותח למכונת לב-ריאות, אין דינו בשעה זו כמת, ולא פקעה זיקת הבעל מאשתו, ועל כן הבעל מותר בה כמקודם, ואין הוא טעון קידושין מחודשים²³⁶.

יש מי שכתב, שכלי דם אסורים מן התורה²²⁹; יש מי שנסתפק אם איסור כלי הדם הוא מדברי סופרים או מן התורה, ואף אם הם אסורים מן התורה, אין לוקים עליהם אלא מכת מרדות²³⁰; ויש מי שכתב, שאינם אסורים אלא מדרבנן²³¹.

בעניינים שונים

בעניין השתלת לב – ראה ערך השתלת אברים.

ווידוי – בשעה שמתוודה בתפילת 'אשמנו' ובתפילת 'על-חטא' יכה באגרוף על לבו לומר אתה גרמת לי²³².

בעניין מעמדו של הלב בקביעת רגע המוות – ראה ערך רגע המות.

קבורה – לאחר שמורידים המת לקברו, מניחים את ידיו על לבו²³³. אמנם בימינו המנהג לשים את ידי המת בצדי גופו, וטעם השינוי הוא, כי כיום הנוצרים נוהגים לשים ידי המת על לבו בתור סמל הצלב, ולכן שינו בקהילות ישראל²³⁴.

לְדָה

א. הגדרת המושג

לידה היא הוצאת הוולד מרחם אמו¹.

סק"ג, בשם מדרש קהלת. [233] ירושלמי נזיר ט ג; ב"י יו"ד סי' שסב; ביאור הגר"א יו"ד סי' שסב סק"ד. וראה בסוף דברים רבה, בפטירת משה. [234] גשר החיים ח"א פט"ו הע' 4. [235] תוס' ב"ב פג ב ד"ה מכר. וראה ב"ח חו"מ רכ יג. [236] שו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' כד וסי' סד. וראה עוד ע. אפלבוים, אסיא, ו, תשמ"ט, עמ' 15 ואילך. וראה עוד בע' השתלת אברים, הע' 322 ואילך. [1] ומצינו במקרא שלידה נקראת הוצאה מבטן, כגון 'טרם יצאתי מבטן אמי' (איוב א כא); 'כאשר יצא מבטן אמו' (קהלת ה יד).

[225] מ"מ שם. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, כרך יא, ע' ורידין, עמ' תקצו ואילך. [226] ראה פירוטם באנציקלופדיה תלמודית, כרך יג, ע' חוטיץ עמ' סז ואילך. ואף שהוסיפו הפוסקים כלי דם שונים יותר ממה שמוכר בגמ' חולין צג א, וברמב"ם מאכלות אסורות ו י-טו, עדיין צ"ע מדוע נזכרו דווקא כלי דם אלו ולא אחרים. [227] רמב"ם מאכלות אסורות ז י. [228] ראה אנציקלופדיה תלמודית, שם. [229] ס' העיטור שער הכשר בשר, וראה באנציקלופדיה תלמודית שם הע' 15. [230] רמב"ם מאכלות אסורות ז טו. [231] מ"מ שם. [232] מג"א סי' תרז

לבריאת הארץ וההרים¹¹; ליצירת אגלי טל, קרח, כפור שמים, וגשמים¹²; ליצרים ומחשבות רעות¹³; ולגידול וחינוך ילדים¹⁴. יש שלשון לידה משמש לעשיית צרכים לאחר עצירות¹⁵.

לכאבי הלידה יש שמות מיוחדים: חבל או חבלי לידה¹⁶. מושג זה ביחס לכאבי הלידה נובע כנראה מהאמונה, שהעובר קשור בחבלים לרחמה של האשה, וכיצירתו הוא קורע חבלים אלו, והם הגורמים את כאבי הלידה¹⁷. הסבר אפשרי אחר הוא, שהמושג נובע מהעובדה שהיו קושרים את רגלי היולדת שתתלה עצמה בעת הלידה¹⁸; צירי לידה¹⁹. הכוונה במושג זה שהאשה בלידה מסתובבת ומתעוותת עקב כאביה, כמו דלת על ציריה. באופן מושאל משמש המונח 'חבל' ליסורים בדרך כלל²⁰.

בלשון המקרא נקראת הלידה גם בשם הפעולה 'לחולל'², והוא מלשון חיל ופחד³, או מלשון חול, שכוונתו להסתובב כבחול⁴.

יולדה או יולדת⁵ היא האשה שממנה יוצא הוולד. בלשון חז"ל נקראת היולדת גם בשם חיה⁶, ולמה נקראת היולדת חיה, שבשעה שהאשה יושבת על המשבר, הסובבים צווחים לה — חיה! שהיא מתה וחיה⁷.

המיילדת היא המסייעת לאשה היולדת בעת הלידה⁸. בלשון חז"ל נקראת המיילדת גם בשם חיה⁹, וגם בשם חכמה¹⁰.

באופן מושאל משמש המושג לידה

[11] תהלים צ ב. [12] איוב לח כח-כט; תענית ח ב. [13] איוב טו לה; תהלים ז טו. וראה בבראשית רבה יב ו — מספר דברים שיש להם תולדות, כגון שמים וארץ, הרים, מטר, טל. וראה עוד רמב"ן עה"ת בראשית כ יח. [14] מלבי"ם בראשית ג טו. [15] ראה רש"י בראשית כ יד. וראה א"ע ורמב"ן שם. [16] ישעיה סו ז; הושע יג יג. [17] ראה ויקרא רבה יד ג. [18] ראה פיהמ"ש לרמב"ם שבת יח ג. ועוד ניתן לומר על פי קהלת רבה ג ב — למה הם צווחים לה מחבלתא? כי היא ממושכנת ביד המיתה, שנאמר (שמות כב כה) אם חבל תחבל שלמת רעך. וראה עוד על מושג זה בספרו של פרויס, עמ' 394. [19] שמו"א ד יט; ישעיה יג ח. וראה בכורות מה א — כשם שצירים לבית, כך צירים לאשה. [20] חבלו של משיח — שבת קיח א, וברש"י שם ד"ה חבלו; סנהדרין צח ב, וברש"י שם ד"ה חבלו. וכן חבלו של מלאך המוות — תנחומא, ואתחנן, ו. וראה בקהלת רבה ה א, על חבלים כשם כללי ליסורים שונים.

[2] ואל שרה תחוללכם' (ישעיה נא ב); 'כי חלה גם ילדה' (ישעיה סו ח); 'ותחולל ארץ ותבל' (תהלים צ ב). [3] כלשון המקרא 'חיל כילודה' (ירמיה ו כד). [4] ראה — Preuss J, *Biblical and Talmudic Medicine*, trans. F. Rosner, p. 394. [5] ויקרא יב ז; ישעיה כא ג; מיכה ה ב ועוד. [6] יומא עג ב; תענית ב א; ב"ק נט א. [7] קהלת רבה, ג, ב. וראה עוד בתו"ש מילואים לכרך ח, אות ז, בטעם הדבר שיוולדת נקראת חיה. וראה באור שמח שביתת העשור ג ח, שיש משמעות מהם, שהמונח חיה כאן מתכוון למיילדת, וראה לקמן הע' 9. [8] בראשית לה יז; שמות א טו. [9] תוספתא ב"ב ז ב; חולין עא א. ויתכן שהוא מלשון המקרא 'כי חיות הנדה' — שמות א יט, וכתב רש"י שם בקיאות במיילדות, וראה בתו"ש שם אות כט. וראה לעיל בהע' 7. [10] שבת קכח ב. ובפיהמ"ש לרמב"ם שם כתב, שחכמה היא אשה המקבלת את הוולד, וקוראין אותה בלשון עברית מיילדת. וראה בתפארת ישראל, שבת פי"ח אות לג.

ללידה נחשב על ידי הנצרות כנוגד לפסוק בתורה 'בעצב תלדי בנים'²⁵, ולכן אסרה הכנסייה הקתולית את השימוש באמצעי הרדמה בשעת לידה, והכמרים אף הוציאו להורג בשריפה שתי נשים שהשתמשו בכלורופורם להרדמה בלידה²⁶. רק בשנת 1949 הודיע האפיפיור על סילוק התנגדותו להרדמה בעת לידה²⁷.

ביהדות מעולם לא היתה התנגדות לשיכוך כאבי יולדת, כי משמעות הפסוק 'בעצב תלדי בנים' הוא קללה ולא ציווי²⁸, ואם ניתן לחסוך מהקללה, אין בכך איסור כלשהו. ועוד, משום שיש לפרש את המונח 'בעצב' במובן של מאמץ, ולא דווקא במובן של צער²⁹.

ניתוח קיסרי איננו מוזכר כלל בכתביהם הרפואיים של היפוקרטס, גלינוס או סורנוס, אך הוא מוזכר בתלמוד, ומכונה בשם 'יצא דופן'³⁰, והרבה דינים נאמרו ביחס למצב זה³¹.

ביחס למקור המונח 'קיסרי' בהקשר לניתוח זה חלוקות הדעות: יש הסבורים שהוא נובע מצורת לידתו של יוליס קיסר רומי, שמתה אמו בלידתה, ונבקעה בטנה, ומצאוהו חי, ומלך עליהם, ונקרא קיסר

לידה רגילה מתרחשת כאשר ראש העובר יוצא ראשון דרך הנרתיק. יש שחלקים אחרים מן העובר יוצאים ראשונה, כגון עכוז, רגליים או ידיים²¹. לידה כזו נקראת דרך מרגלותיו²², או מסורס²³.

בערך זה יידונו העניינים הנוגעים לתהליך הלידה, ולדיני היולדת.

ב. רקע היסטורי

מערכת מנהגים — הפחדים הקשורים בתהליך הלידה, וההתפעלות מתהליך זה, הביאו ליצירת מערכת מנהגים שונים ומגוונים בכל התרבויות מאז ומעולם. המנהגים הללו התייחסו הן לאשה היולדת, הן לבעל, והן למטפלים והסובבים²⁴.

הרדמה בלידה — תהליך הלידה כרוך בכאבים טבעיים חזקים, ורק בשנת 1847 למניינם הוכנסה שיטת הרדמה נגד כאבי לידה באמצעות כלורופורם. הראשון שהנהיג הרדמה בלידה היה רופא הנשים הסקוטי סיר ג'ימס סימפסון.

השימוש באמצעים משככי כאבים

[21] ראה להלן ברקע המדעי. [22] חולין ע א. [23] נידה כח א, ורש"י שם ד"ה מסורס. [24] ראה סיכום מנהגים כאלו באנציקלופדיה עברית, כרך כא, ע' לדה; שם כרך כג, ע' מילדות. [25] בראשית ג טו. [26] ראה בספר הרפואה והיהדות, עמ' 129-130. היה אמנם מי שכתב חיבור מיוחד נגד עמדה זו — ראה צימלט, עמ' 6, והע' 39, וסימפסון עצמו נלחם בעמדת הכנסייה, ראה — Gordon HL, *Sir James Young Simpson and Chloroform*, London, 1873. [27] ראה בספרו של צימלט, שם. [28] עירובין ק ב. [29] כך פירש בהעמק דבר עה"פ. וכן כתב רש"י במשלי י כד, משלי יד כג, תהלים קכו ב. וראה עוד בקונטרס ההנהגות בסוף ס' ביצחק יקרא, עמ' ט אות ה. [30] ראה להלן בחלק ד. [31] ראה להלן בפרטי דינים. וראה עוד על ההיסטוריה של יוצא דופן בעמים ובתלמוד — י. לייבוויץ, קובץ יבנה תש"ט, עמ' 187; י. לוי, המעין, תמוז תשל"א, עמ' 11; Boss J, *Med History* 5:117, 1961.

[21] ראה להלן ברקע המדעי. [22] חולין ע א. [23] נידה כח א, ורש"י שם ד"ה מסורס. [24] ראה סיכום מנהגים כאלו באנציקלופדיה עברית, כרך כא, ע' לדה; שם כרך כג, ע' מילדות. [25] בראשית ג טו. [26] ראה בספר הרפואה והיהדות, עמ' 129-130. היה אמנם מי שכתב חיבור מיוחד נגד עמדה זו — ראה צימלט, עמ' 6, והע' 39, וסימפסון עצמו נלחם בעמדת הכנסייה, ראה — Gordon HL, *Sir James Young Simpson and Chloroform*, London, 1873.

חברתית מקובלת כמעט בכל התרבויות: הרומאים הקדמונים דרשו שייעשה נסיון להוציא את העובר החי מהאם המתה³⁷; הנצרות ראתה בחיוב רב ניתוח כזה, ואף דרשה להוציא כל עובר מאמו המתה, אף אם העובר הוא מת, על מנת להטבילו לנצרות לפני קבורתו³⁸; רק האיסלם התנגד בעבר לניתוחים קיסריים, והתייחס למי שנולד בדרך זו כתוצר השדים, שיש להמיתו³⁹.

טראוטמן מוויטנברג נחשב כמי שביצע את הניתוח הקיסרי הראשון באשה חיה בשנת 1610. האשה נפטרה כעבור 25 ימים בגלל אלח-דם. עד סוף המאה הי"ט למניינם היתה תמותת אמהות לאחר ניתוח קיסרי בשיעור של 100%. החל משנת 1876⁴⁰, שוכללו ושופרו השיטות הרפואיות והניתוחיות המודרניות, אשר הביאו בעקבותיהם להצלחה רבה בנייתוחים הקיסריים, הן מבחינת היילוד, והן מבחינת היולדת.

ג. רקע מדעי

סיבות לתהליך הלידה – עד היום טרם נתבררו התהליכים הגורמים להתחלת

בלשון רומי, והוא לשון כרות בעברית, ועל שמו נקראו כל המלכים שאחריו קיסר³². אמנם החוקרים מטילים ספק במקור זה לניתוח קיסרי, שכן אמו של יוליוס קיסר היתה בחיים הרבה שנים לאחר לידתו, ובימים ההם קשה להניח, שאשה היתה נשארת בחיים לאחר ניתוח קשה כזה³³. מקור אפשרי אחר הוא על שם שליטים רומאיים אחרים בעלי השם 'קיסר', אך מן ההיסטוריה לא ידוע על אף אחד מהם, שנולד לאחר ניתוח קיסרי³⁴. יש הסבורים, שמקור השם הוא בחוק הרומאי, שאין לקבור אשה מעוברת שמתה, אלא לאחר הוצאת העובר, וייתכן שניתוח זה כונה 'קיסרי', היינו לפי דרישת השליט = הקיסר³⁵. ההשערה המקובלת כיום היא, שמקור השם הוא במילה לטינית³⁶, שפירושה לחתוך, היינו חיתוך דופן הבטן של האשה לצורך הוצאת העובר מרחמה.

עד סוף המאה ה-16 למניינם נועד הניתוח הקיסרי בעיקרו להוצאת וולדות חיים או מתים, מרחם אימהות שמתו. ניתוח קיסרי באשה מעוברת שמתה, על מנת להציל את חייו של העובר, או על מנת לקבורו בנפרד מאמו, היה נורמה

מוטעה – ראה Gabert HA and Bey M, *Obstet Gynecol Clin N Am* 51:591, 1988.
 [37] ראה Loewy EH, *Am J Obstet Gynecol* 157:1097, 1987.
 [38] ראה Young JH, *History of Caesarean Sections*, London, HK Lewis, 1944.
 [39] ראה Young JH, שם. וראה עוד בע' הירון הע' 214 ואילך. [40] בעיקר הודות לעבודותיהם של Porro & Sanger – ראה במאמר Gebert HA and Bey M, *Obstet Gynecol Clin N Am* 15:591, 1988.

[32] ספר יוסיפון, הובא בתוס' ע"ז י ב ד"ה כל.
 [33] ראה Weber CE, *Am J Obstet Gynecol* 110:158, 1971. וראה להלן בחלק ד.
 [34] ראה Young JH, *History of Caesarean Sections*, London, HK Lewis, 1944. לעומתו ראה בספרו של פרויס, עמ' 420-421, שאמנם הסביר שמהקיסרים הראשונים היו שנולדו בדרך זו. [35] Dillon WP, et al, *JAMA* 248:1089, 1982.
 [36] caedere. מכאן שהמינוח האנגלי 'cesarean section' הוא שימוש כפול באותו מינוח – 'חיתוך-חיתוך', והמונח הוא, איפוא,

הלידה בנקודת זמן מסויימת בהריון⁴¹. בתעלת הלידה.

קרוב לוודאי, שמדובר בשילוב של מספר מנגנונים הורמונליים הפועלים בעת הלידה⁴².

שלב הלידה – תהליך הלידה מתחלק לשלושה שלבים: השלב הראשון, שהוא פתיחת צוואר הרחם ומחיקתו; שלב שני, שהוא שלב פליטת העובר; ושלב שלישי, שהוא היפרדות השליה ופליטתה.

שלב הפתיחה מתחיל בצירי לידה, ומסתיים בפתיחה גמורה של צוואר הרחם, ובפקיעת שלפוחית מי השפיר וירידת מים⁴³. שלב זה נמשך בממוצע כ-12 שעות במבכירות, וכ-8 שעות בוולדניות.

שלב פליטת העובר, הוא הזמן שבין פתיחה מלאה של צוואר הרחם, לבין יציאת העובר דרך תעלת הלידה החוצה. שלב זה נמשך בממוצע כ-50 דקות במבכירות, וכ-20 דקות בוולדניות, אך יש שהן יולדות לאחר 10 התכווצויות של הרחם. בלידה רגילה יוצא הראש ראשון, ועליו לעבור דרך האגן הגרמי של האשה.

לאחר יציאת הוולד מתחיל השלב האחרון, שהוא היפרדות השליה ופליטתה. לאחר היפרדות מלאה של השליה מהרחם, מסייעים לפליטתה החוצה על ידי לחיצות על בסיס הרחם. שלב זה נמשך כ-5-15 דקות.

הטיפול בוולד – מיד עם יציאת ראש היילוד מנקים את נחיריו ופיו משאריות נוזל מי השפיר, ועם יציאת גופו קושרים את טבורו, וחותכים אותו.

תהליך הלידה – הלידה מתרחשת בעקבות התכווצויות מתואמות, יעילות ובלתי-רצוניות של שרירי דופן הרחם ולפתיחתו המלאה, עד לפליטת העובר והשליה. תהליך הלידה מתחיל עם ירידת ראש העובר אל אגן היולדת, והופעת צירי לידה. צירים אלו מאופיינים על ידי עוצמתם, אורך זמנם, והרווח שבין ציר לציר. בשלב הלידה הצירים מופיעים במירווח של 3-4 דקות, וכל ציר נמשך 45-90 שניות.

עם הופעת הצירים מתחלק הרחם לשני חלקים: חלק עליון, עבה וחזק, אשר מתכווץ באופן פעיל; חלק תחתון, דק ומתרחב, שנשאר פסיבי. לפיכך ההתכווצויות החזקות של החלק העליון של הרחם דוחפות את העובר כלפי מטה, והחלק התחתון של הרחם הולך ומתרחב, ומאפשר את מעבר העובר כלפי חוץ. על מנת להשלים את הלידה מפעילה היולדת לחץ תוך-בטני רצוני אשר מסייע לדחיפת העובר החוצה.

התכווצויות הרחם הסדירות גורמות לכאבי הלידה, עקב לחץ על קצות העצבים המצויים בין סיבי שריר הרחם. בהמשך מתווסף כאב הלחץ של העובר

פרוסטגלנדינים; הפעלת מערכת הורמונלית של העובר. אכן, כל התיאורים הללו אינם נקיות מקשיים מדעיים אובייקטיביים. [43] לעתים

[41] וראה עוד בע' הריון הע' 14. [42] כגון שינויים ביחסי ההפרשה של אסטרוגן ופרוגסטרון; הפרשת אוקסיטוצין; הפרשת

שהחלו לפני תחילת תהליך הלידה⁴⁶.

ניטור עוברי — מאז תחילת המאה הי"ט למניינם הוחל בניטור תהליך הלידה על ידי האזנה לסירוגין לקולות לב העובר בעזרת מכשיר-האזנה מיילדותי מיוחד⁴⁷.

החל משנת 1960 הוכנס לשימוש הניטור האלקטרוני, אשר בתחילה הוגבל לנשים הרות בסיכון גבוה למצוקת עובר בעת הלידה. כיום, נהוג להשתמש בניטור האלקטרוני כמעט בכל לידה. המדדים העיקריים, המחשידים לאפשרות של מצוקה עוברית בניטור אלקטרוני, כוללים קצב לב בסיסי מעל או מתחת לתקין לעוברים בשלים; האטת קצב הלב, המופיעה לאחר תחילת הצירים (האטה מאוחרת); היעדר השתנות של קצב לב העובר⁴⁸. ניטור אלקטרוני הוכח כיעיל בהריונות בני סיכון גבוה, ותרם רבות לבטיחות היחסית של לידות אלו⁴⁹. אכן, לא כך הדבר לגבי הריונות בסיכון נמוך. למרות התלהבות ראשונית, התברר כי הניטור האלקטרוני לא שינה את שכיחות הבעיות המיילדותיות בהריונות בני סיכון נמוך, ומאידך העלה את שיעור הלידות בניתוחים קיסריים ובמלקחיים, ללא הצדקה רפואית מספקת, עקב פירוש שגוי

תקופת משכב הלידה⁴⁴ היא התקופה מרגע יציאת השיליה, ועד לחזרת המערכות השונות של האשה למצב הפיסיולוגי הבסיסי. תקופה זו נמשכת 6-8 שבועות.

לידה קשה — יש שהלידה מתנהלת בקושי⁴⁵, והדבר נובע מגורמים שונים:

התכווצויות בלתי תקינות, או בלתי יעילות של הרחם; אי התאמה בין גודל האגן של האשה, לבין היקף הראש של הוולד, כגון עובר שהוא גדול מאד, או שראשו גדול מאד, או שהאגן של היולדת צר מאד; מצג לא תקין, כאשר במקום הראש, היוצא בלידה רגילה ראשון, יוצא חלק אחר של הגוף בתחילה, כגון מצג עכוז, מצג כתף, מצג פנים.

סיבוכים — יש שהלידה הקשה גורמת לנזקים לאשה, כגון קרע ברחם או בתעלת הלידה; ויש שהלידה הקשה גורמת לנזקים לוולד, כגון שיתוק מוחין, או כפיון. אמנם בשנים האחרונות הוכח, כי לידה בלתי תקינה כשלעצמה איננה הגורם הבלעדי או השכיח לנזקים ביילוד, ופעמים רבות הלידה הבלתי-תקינה ומצבו החולני של היילוד נגרמים יחד עקב בעיות עובריות,

Ellenberg JH, *Am J Dis Child* 139:1031, 1985; Nelson KB and Ellenberg JH, *N Engl J Med* 315:81, 1986. וראה א. שטינברג, פסקי דין רפואה ומשפט, א, 1989, עמ' 25-28. [47] Stethoscope. מילה מורכבת משתי מילים יווניות: stethos = חזה; skopein = לבדוק. Nagoette M, *Clin Obstet Gynecol* [48] Neutra RR, et al, *N* [49] 28:771, 1985. *Engl J Med* 299:324, 1978.

פוקעת השלפוחית לפני תהליך הלידה, והיא יכולה להוות הגורם לתחילת התהליך, או שהלידה תתרחש אחרי מספר ימים. [44] Puerperium. מילה מורכבת משתי מילים לטיניות: puer = ילד; parere = לשאת, לתת. [45] Dystocia. מילה מורכבת משתי מילים יווניות: dys = קשה, בלתי תקין; tokos = לידה. [46] Nelson KB and Ellenberg JH, *JAMA* 251:1843, 1984; Nelson KB and

בכלי דם, והזרקה במקומות לא נכונים. אכן סיבוכים אלו נדירים, וככל שהמרדים מיומן יותר בשיטה זו, כן נדירים יותר סיבוכיה. כמו כן אין עדות לסיבוכים ארוכי-טווח. כמו כן אין עליה בשיעור הניתוחים הקיסריים בגין אילחוש אפידורלי, אם כי היתה עליה קלה במספר ההתערבויות המכשירניות בלידה – שולפן-ריק ומלקחיים⁵³.

לידה טבעית מתרחשת כאשר הצירים הרחמיים וההתכווצויות הרצוניות של שרירי הבטן של האשה גורמים לפליטת העובר החוצה דרך הנרתיק, בדרך כלל בעזרת מיילד/ת, אשר מושך את העובר החוצה.

כאשר מסיבות שונות הלידה הנרתיקית איננה מתקדמת, או שמתגלים בעובר סימני מצוקה, או שמופיעים סיבוכים ליולדת, ויש צורך לסיים את הלידה במהירות, ניתן להשתמש במספר דרכים:

לידה בעזרת מלקחיים⁵⁴ – כיום קיימים מספר סוגים של מלקחיים, שניתן להשתמש בהם באופן ייחודי למצבי לידה שונים. השימוש העיקרי בלידת מלקחיים הוא בהתקדמות איטית של השלב השני של הלידה; מצוקת עובר בשלב השני של הלידה; חוסר שיתוף פעולה מצד היולדת, בעיקר לאחר שלב ראשון ממושך; כאשר קיימת הוריית-נגד ללחיצות.

של ממצאי הניטור, ובכך העלה את הסיכון לאשה, ואת העלות הכלכלית של הלידות.

הרדמה ושיכוך כאבים – מאז הכנסת שיטות הרדמה ושיכוך כאבים חל שיפור ניכר ביכולת השליטה על הכאבים הקשורים ללידה, וניתן ברוב המקרים להביא את האשה ללידה ללא כאבים, אם בדרך של הרדמה כללית, או בדרך של אילחוש חלקי או מקומי.

מזה כמה עשרות שנים נכנס למיילדות האילחוש האפידורלי, היינו שיכוך כאבים בחלק התחתון של הגוף באמצעות הזרקת חומר משכך כאבים לתעלת חוט השדרה. שיטת אילחוש זו נמצאת בשימוש מיילדותי בשכיחות משתנה בין היולדות במדינות שונות, והיא נעה בין 20% לבין 80% במקומות שונים⁵⁰. בישראל, בדיווח ממרכז רפואי אחד, עולה כי רק רבע מכלל הנשים שהוצע להן אילחוש אפידורלי הסכימו לכך, ושיעור המסרבות לאילחוש זה היה גדול יותר בין הנשים הדתיות⁵¹. הפעולה מבוצעת על ידי הזרקת חומר משכך כאבים למירווח שבין הקרומים העוטפים את חוט השדרה. החומר מרדים את שורשי העצבים התחושתיים היוצאים מחוט השדרה אל חלקי הגוף התחתון, ובכך מונע את תחושת הכאבים באותו אזור⁵². לשיטה זו מספר סיבוכים, כגון כאבי גב תחתון, ירידה בלחץ דם, פגיעה

קטן וי. קטן, אסיא, חוב' סה-סו, תשנ"ט, עמ' 72 ואילך. [52] על שיטות אילחוש אחרות במיילדות – ראה במאמרם של קטן וקטן, אסיא שם. [53] ראה – JAMA 280:2105, 1998. [54] Forceps. הומצאה על ידי פיטר צ'מברליין

[50] Leading article, *Lancet* 337:1446, 1991. וראה עוד – Hueston WJ, et al, *Obstet Gynecol* 84:579, 1994; Dailland P, et al, *Cah Anest* 44:127, 1996. [51] א. שיינר ואח', הרפואה קלד: 929, 1998. וראה במאמרם של ח.

בעלי ערך רב יותר מאשר עצם השיטה⁵⁶.

לידה בניתוח קיסרי⁵⁷ משמעותה חיתוך דופן הבטן והרחם, והוצאת העובר בדרך זו, במקום לידתו העצמונית דרך הנרתיק. קיימות שיטות ניתוחיות שונות, ולכל אחת מהן יתרונות וחסרונות יחסיים.

הסיבות לניתוחים קיסריים כוללים: אי התאמה בין גודל האגן וראש העובר; מצוקת עובר; מצגים לא תקינים של העובר; מחלות אימהיות; ריבוי עוברים; חשש מפני תביעות רשלנות משפטיות; נוחיות זמנית של הרופא או היולדת. בעבר היתה הנחה רפואית שניתוח קיסרי קודם מחייב ניתוח קיסרי בלידות הבאות, ונקבע הכלל "פעם חיתוך דופן – תמיד חיתוך דופן", אך גישה זו שנויה במחלוקת בין המיילדים, ומרביתם סבורים שאין היא נכונה עוד במיילדות המודרנית⁵⁸. אכן, ההנחה כיום היא, שבמקרים רבים אין הצדקה רפואית לניתוחים הקיסריים, וקיימת מגמה לנסות ולהפחית את מספרם.

עד שנות ה-50 נחשב שיעור של ניתוח קיסרי מעל 5% מסך הלידות, כבלתי סביר. בשנים האחרונות חלה עליה בלתי סבירה

סיבוכים עובריים לשימוש במלקחיים כוללים קרעים ושטפי דם באזורי הלחיצה של המלקחיים, שיתוק עצב הפנים, ודימום תוך-גולגולתי; סיבוכים אמהיים לשימוש במלקחיים כוללים קרעים בנרתיק, בצוואר הרחם, וברחם עצמו.

לידה בעזרת שולפן ריק⁵⁵ – קיימים שולפני לידה מגוונים. לרובם יש יחידת משאבה חשמלית ליצירת הריק עם מד-לחץ צמוד, והם מכילים כיפות ממתכת, או מחומר פלסטי גמיש, אשר מוצמדות לראש העובר. השימוש העיקרי בשולפן ריק הוא במצוקת עובר בשלב הלידה השני; לידה מתמשכת מכל סיבה; ראש עובר במצג לא תקין; מחלות אמהיות ושלייתיות.

סיבוכים עובריים לשימוש בשולפן ריק כוללים שטפי דם קרקפתיים; דם ברשתית העין. סיבוכים אמהיים לשימוש בשולפן ריק מסתכמים בעיקר בקרעים של צוואר הרחם.

הדעות בין המומחים חלוקות ביחס להעדפת כל אחת מהשיטות הללו, וקרוב לוודאי כי המיומנות והניסיון האישי הם

1993. למרות זאת נמשך הוויכוח בספרות Landon MB, et al, *N Engl J Med* 351:2581, 2004; Flamm BL, *Obstet Gynecol* 90:312, 1997; Peaceman AL and Sciarra JJ, *Lancet* 347:278, 1996; McMahon MJ, et al, *N Engl J Med* 335:689, 1996; Norman P, *Lancet* 345:142, 1995. וראה מאמר מסכם של י. שפירא ואחר', הרפואה קלז: 51, 1999. דיון ממצה ופרטים שונים בהחלטה זו ראה בנייר העמדה מס' 1 של האגודה הישראלית למיילדות ולגינקולוגיה, מאי 1997.

האנגלי במאה הי"ז למנינם. Vacuum Extraction. הומצאה בשנת 1954 על ידי מלמשטרום הסקנדינבי. [56] א. סמואלוב ואחר', הרפואה קיד: 27, 1988. [57] ראה לעיל בחלק ההיסטורי, על מקור השם, ועל תולדות הניתוח הקיסרי. [58] ואמנם במחקרים שונים התברר כי 70-80% מהנשים שילדו בניתוח קיסרי יכולות ללדת בביטחה בלידה נרתיקית – ראה Cowan RK, et al, *Obstet Gynecol* 83:933, 1994; Hale RW, *JAMA* 272:558, 1994. וראה גם ס. גרנובסקי-גריסרו וי. דיאמנט, הרפואה קכד: 221,

בהרבה בהשוואה ללידה נרתיקית⁶⁶. כמו כן קיימים מספר סיבוכים אמהיים לניתוח הקיסרי: דלקת הצפק; פגיעות בדרכי השתן; תסחיפים ריאתיים; שטפי דם; סיבוכי הרדמה.

בדרך כלל, הסיבה העיקרית לניתוח קיסרי היא טובתו של העובר. אכן, ההנחה כי ניתוח קיסרי היה מונע נזק מוחי לתינוק איננה נכונה בכל מקרה. עובדה זו מתבררת מכך, שאחוזים מסויימים של תינוקות עם שיתוק מוחין נולדו בניתוח קיסרי. יתר על כן, בפגים נמצא שאין כל הבדל בשכיחות שיתוק המוחין בין אלו שנולדו בניתוח קיסרי, לבין אלו שנולדו בלידה נרתיקית⁶⁷. כן התברר, כי הפחתת שיעור הניתוחים הקיסריים ל-11.5% לא גרם כל נזק לאמהות או ליילודים⁶⁸. יתר על כן, לאחרונה הוכח כי מצב הדחק של הלידה הרגילה נחוץ ליילוד, כדי שיוכל להתחיל לנשום דרך ריאותיו בכוחות עצמו⁶⁹, ולפיכך יש חשיבות פיסיוולוגית ללידה העצמונית הרגילה. אי לכך, יש להקפיד על ניתוחים קיסריים רק לפי הוריות רפואיות ברורות, ולא להרבות בהם

ומדאיגה במספר הלידות בניתוח קיסרי. בארה"ב בשנת 1979 היו 14.1% לידות בניתוח קיסרי, בשנת 1986 עלה השיעור ל-21.4%⁵⁹, ובשנת 1993 הוא ירד לשיעור של 22.8%⁶⁰. הממוצע הארצי בישראל של לידות בניתוח קיסרי בשלהי שנות ה-80 של המאה ה-20 היה 10.7%⁶¹.

החל משנת 1980 הועלתה הדרישה להפחית את מספר הניתוחים הקיסריים, והמיילדים נקראו למאמץ כללי להורדתו⁶², אך עד כה ללא תוצאות משביעות רצון. שיעור הניתוחים הקיסריים הרצוי והדרוש מבחינה רפואית טהורה הוא בסביבות 38%⁶³, ועל כל פנים יש לשאוף להוריד את שיעור הניתוחים הקיסריים מתחת ל-15%⁶⁴.

הסיבה להתנגדות מהרפואית לניתוחים קיסריים מיותרים היא העובדה, שניתוחים אלו כרוכים בתחלואה ובתמותה של היולדות בשיעור גדול יותר בהשוואה ללידה רגילה. תמותת אמהות בניתוחי קיסרי, אפילו במרכזים טובים, היא בשיעור של 2/1,000-1%⁶⁵, שהוא גבוה

[64] MMWR 44:303, 1995. וראה עוד – Paul RH, *N Engl J Med* 335:735, 1996
Miller JM, *Obstet Gynecol Clin N Am* [65] 15:629, 1988. ראה להלן.
Illingworth RS, *Br J Obstet Gynecol* [67] 92:122, 1985
Myers SA and Gleicher [68] 319:1511, 1988.
N, *N Engl J Med* [69] הלידה הרגילה משחררת קטכול אמינים וסרופקטנט, שיש להם תפקיד חשוב בספיגת נוזלי הריאות, ובהפעלת הנשימה העצמונית – ראה Battaglia FC, *N Engl J Med* 319:1540, 1988
Faxekius G, et al, *Arch Dis Child* 58:262, 1983.

Placek PJ and Taffel SM, *Obstet Gynecol Clin N Am* 15:607, 1988; Martin JN, et al, *Obstet Gynecol Clin N Am* 15:719, 1988; Shiono PH, et al, *JAMA* 257:494, 1987
[60] MMWR 44:303, 1995. ש.
מור-יוסף ואח', הרפואה, קיד:581, 1988. על אחוזי ניתוח קיסרי במדינות שונות בשנות ה-80 – ראה Notzon FC, et al, *N Engl J Med* 316:386, 1987; *JAMA* 263:3286, 1990
Martin JN, et al, *Obstet Gynecol Clin N Am* 15:719, 1988; Gleicher N, *JAMA* Myers SA and [63] 252:3272, 1984
Gleicher, *N Engl J Med* 319:1511, 1988.

בגלל שיקולי רשלנות או נוחיות⁷⁰.

על השיקולים האתיים, המשפטיים וההלכתיים ביחס לכפיית ניתוח קיסרי לטובתו של העובר – ראה ערך עֶבֶר.

0.2% בשילוב של מלקחיים ושולפן ריק; 10.7-9.4% ילדו בניתוח קיסרי; האשפוז הממוצע של יולדת לאחר לידה בבית חולים היה 3.98 ימים⁷¹.

תמותת אמהות בלידות רגילות משתנה ממקום למקום ומזמן לזמן. בארה"ב בשנת 1990 היה שיעור תמותת אמהות בלידה 28/100,000, ובישראל בשנת 1995 היה שיעור תמותת אמהות בלידה 6/100,000.

ד. הלידה במקרא, בחז"ל ובראשונים

מפתח לידה – אחד משלושת המפתחות שלא נמסרו לשליח, אלא הם בידו של הקב"ה בלבד, הוא מפתח של חיה, היינו שהלידה מתרחשת על ידי הקב"ה בעצמו⁷³.

מיילדות – מקצוע המיילדות מתואר במקרא⁷⁴; המיילדת של רחל⁷⁵; המיילדת

נתונים סטטיסטיים – בסקרים ארציים בישראל על מצב המיילדות בין נשים יהודיות בשנות ה-80 של המאה ה-20, אשר נחקר ביחס ל-22,815 לידות במשך שלושה חודשים, ב-30 מחלקות יולדות בתחומי הקו הירוק, ואשר מתוכם היו 78.4% נשים יהודיות, נמצאו הממצאים הבאים: גיל לידה ממוצע היה 27.7 שנה (טווח – 1-452 שנה); 0.7% מכלל הנשים היו לא-נשואות; 78.8% היו נשים עירוניות; 23.84% היו לידות מבכורות, ו-10.9% היו לידה חמישית ומעלה; שבוע לידה ממוצע היה 39.3%; 3.6% היו לידות עכוז; 84.9-82.8% ילדו בלידה נרתיקית ללא התערבות; 6.5% ילדו בלידה נרתיקית לאחר התערבות, מתוכם – 3.8% בשולפן ריק, 1.6% במלקחיים,

יש מלאך הממונה על כך, אבל לא ללידה. אמנם ראה בדברים רבה ו ו, שהגירסא היא תחית המתים, עקרות וגשמים. [74] אגב, מקצוע המיילדות בעידן המודרני מצוי ברובו אצל רופאים-מיילדים, שהם רופאי נשים בהכשרתם הבסיסית. בישראל, מרבית הלידות מבוצעות על ידי מיילדות בבתי חולים, כאשר יש עליהן פיקוח והשגחה על ידי רופאים-מיילדים, ואם מתרחשת תקלה, או שידוע מראש שמדובר בלידה בעייתית, הם מבצעים את הלידה. אכן, הולכת וגוברת המגמה לבצע לידות בבית בעזרת מיילדת, וכן גוברת המגמה בעולם המערבי לבצע לידות מבוקרות על ידי מיילדות ולא על ידי רופאים – ראה Wagner M, *Lancet* 348:208, 1996. [75] בראשית לה טו.

[70] ראה א. שטינברג, פסקי דין רפואה ומשפט, א, 1989, עמ' 27-28. ואמנם יש נתונים המעידים כי ריבוי ניתוחים קיסריים נובע מחשש לתביעות רשלנות – ראה Localio AR, et al, *JAMA* 269:366, 1993; Hale RW, *JAMA* 272:558, 1994. [71] א. סמואלוב ואח', הרפואה קיד: 27, 1988; ש. מור-יוסף ואח', הרפואה, קיד: 581, 1988. [72] *MMWR* 44:6, 1995. [73] תענית ב א; בראשית רבה עג ד; דברים רבה ז ו; מדרש תהלים מזמור עח. ומובא בשם הגרי"א רמו מהפסוק פתוחי חתם קדש לה' (שמות ט ל). ח ת מ – ר"ת חיה, תחית המתים, מטר, שהם קודש לה', ולא נמסרו לידי שליח. וראה בתוס' תענית שם ד"ה שלשה, ובמהרש"א ח"א שם. וראה תוס' נידה טז ב ד"ה מלאך, שדוקא להריון

היילוד אם הוא בכור⁸⁴. נאמנות היולדת היא דווקא כשהעידה לאלתר, אבל אם יצאה מהחדר וחזרה, אינה נאמנת⁸⁵. נחלקו הפוסקים, אם נאמנותה של המיילדת היא מן התורה או מדברי חכמים⁸⁶. יש אומרים, שמיילדת נאמנת גם אם היא קרובה של הולד שהיא מעידה עליו⁸⁷; ויש חולקים⁸⁸. אין המיילדת נאמנת על הולד אם קרא עליו ערער⁸⁹.

לידות מיוחדות – מצינו במקרא תיאורים של לידות מיוחדות: לידות תאומים⁹⁰; לידות בגיל מבוגר מאד, כגון שרה⁹¹ ויוכבד⁹²; לידות בגיל צעיר מאד⁹³; לידות קשות, כגון תמר אשת יהודה⁹⁴ ואמו של יעבץ⁹⁵; נשים שמתו בלידתן, כמו רחל⁹⁶, אשת פינחס בן עלי⁹⁷, מיכל

של תמר⁷⁶; שפרה ופועה, שתי המיילדות העבריות במצרים⁷⁷.

יש מי שכתב, שהיו שני סוגי מיילדות, אחת שמטפלת ביולדת, ואחת שמטפלת ביילוד⁷⁸. ומכאן הכינויים למיילדות העבריות: שפרה, שמשפרת את הולד; פועה, שהיתה פועה לוולד, היינו לוחשת באזני היולדת⁷⁹.

המיילדת קיבלה שכר עבור פעולתה⁸⁰, ואף מותר לה לקחת שכרה בשבת⁸¹.

המיילדת נאמנת לומר אם הבן היילוד הוא כהן, לוי, נתין או ממזר⁸², במקרה שהולדות לא הוחזקו, ואין אנו יודעים את יחוסם⁸³; וכן נאמנת המיילדת להעיד על

קראו עליה ערער. וראה בתו"ת בראשית פל"ח אות לו, שתמה שנשמט דין זה מהפוסקים. [86] ראה שו"ת הרא"ש כלל נב סוסי" ב; שו"ת תשב"ץ ח"א סי' פד; ר"ן קידושין עג ב; ביאור הגר"א חו"מ לה יד; חו"מ אבהע"ז סי' נט סק"ב; שערי תורה כלל כג אות א; שו"ת באהלה של תורה ח"א סי' עא. וראה באריכות באנציקלופדיה תלמודית, שם. [87] עצי ארוים סי' ד סקס"ג; ערוה"ש אבהע"ז ד מו. [88] משל"מ איסורי ביאה טו לב. [89] קידושין עג ב; רמב"ם איסורי ביאה טו לב; טושו"ע ד לה. וראה מפרשי התלמוד ונו"כ הרמב"ם והשו"ע ביחס למשמעות הערער. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, שם. [90] ראה ע' תאומים. [91] בראשית יז יז. [92] ראה רמב"ן עה"ת בראשית מו טו. [93] ראה ע' הריון הע' 45 ואילך. [94] ראה רמב"ן עה"ת בראשית לח ג. [95] דבה"א ד ט – 'ואמו קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב'. וראה בפירוש הרמב"ן עה"ת בראשית לח ג, שדרך הנשים לקרוא שם בניהם על לידה קשה. [96] בראשית לה טז-יט. וראה בספרו של פרויס עמ' 430, בניסיונות להסבר סיבת המוות של רחל. [97] שמו"א ד יט-כא. יוסף בן מתתיהו

[76] בראשית לח כח. [77] שמות א טו. וראה סוטה יא ב, שהיו אלו יוכבד ומרים, או יוכבד ואלישבע. יש הסבורים, שבמצרים אמנם לא היו כלל מיילדות נוספות, אלא כל אשה ילדה ללא עזרה – תרגום אונקלוס שמות א יט; ויש הסבורים, שהיו רק שתי מיילדות עבריות, אבל היו הרבה מיילדות מצריות, ורק הן הורשו ליילד את בנות ישראל – יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים, ב, ט, ב. [78] מלבי"ם שמות א טו. [79] ראה סוטה יא ב, ובתוס' שם ד"ה שהיתה; קהלת רבה ז ג; ערוך ע' פא (א); בעל הטורים שמות א טו. וראה פרויס עמ' 37. [80] ב"ק נט א. [81] מ"ב סי' שו סוסקכ"ד. וראה ע' רופא הע' 175 ואילך. [82] קידושין עג ב; רמב"ם איסורי ביאה טו לב; טושו"ע אבהע"ז ד לה. וראה באוצה"פ שם, ובאנציקלופדיה תלמודית, כרך כד, ע' יחס, אות ח, בגדרי נאמנות זו. [83] רמב"ם איסורי ביאה טו לב; טושו"ע אבהע"ז ד לה. [84] קידושין עד א; ירושלמי ב"ב ג א; רמב"ם נחלות ב יד; טושו"ע חו"מ רעז יב. וראה שם בגדרי נאמנות זו. [85] קידושין שם. וכתב הריטב"א שם, שהיינו דווקא לענין בכור, אבל לענין נתין וכיו"ב נאמנת לעולם כל זמן שלא

בת שאול⁹⁸, ואמה של אסתר המלכה⁹⁹.
ברגע אחד מן העליון לאמצעי, ומן
האמצעי לאחרון, ומתהפך ויוצא, וזהו
חבלי אשה; חבלי נקבה מרובים משל זכר,
כי זה בא דרך תשמישו, וזה בא כדרך
תשמישו, זו הופכת פנים, וזה אין הופך
פניו¹⁰⁸.

קול היולדת בלידתה הוא משלושת
הקולות שהולכים מסוף העולם ועד
סופו¹⁰⁹. אמנם יש נשים שיולדות ללא
כאב, והן אותן נשים צדקניות, שלא היו
בפיתקא (גזר דין) של חווה¹¹⁰. יש מי
שכתב, שנשות ישראל במצרים ילדו בלא
עצב¹¹¹; ויש מי שכתב, שיוכבד ילדה את
משה ללא כאבי לידה¹¹². וכן סוטה
ששתתה מי המרים, ונמצאה נקיה וטהורה,
הרי זו מתחזקת, ואם היתה יולדת בצער,
יולדת בריווח¹¹³.

תהליך הלידה יכול להיות ממושך מאד,
עד ארבעים וחמישים יום¹¹⁴, וכאשר
תהליך הלידה ממושך מאד, ייתכן מצב
שהאשה כבר לא תרגיש כאבי לידה, בגלל
חולשתה הרבה¹¹⁵.

באוצרות הראייה ח"ב עמ' 103, על סיבת צער
הלידה. [106] ישעיה סו ז. [107] ויקרא רבה
יד ט. [108] נידה לא ב. וראה סוטה יא ב.
שבעת הלידה — בן פניו למטה, בת פניה
למעלה. וראה בתוי"ש שמות פ"א אות קעה,
ובספרו של פרויס, עמ' 397-398. וראה בע'
השתנות הטבעים הע' 53-54. [109] יומא כ ב;
קהלת רבה ג ב. וראה בסוטה כב א, שהיתה
מכשפה אחת בשם יוחני בת רטיבי, שהיתה
מגדילה את צער היולדות, עיי"ש. [110] סוטה
יב א; שמות רבה א כג. [111] רשב"ם פסחים
קטז א ד"ה זכר לתפוח. [112] קדמוניות
היהודים, ב, ט, ד. [113] סוטה כו א; רמב"ם
סוטה ג כב. [114] נידה לו ב. [115] נידה

בתלמוד מצינו התייחסות ללידות
קשות, הן של אשה והן של בהמה,
והמושג התלמודי הוא "המקשה
ללדת"¹⁰⁰.

אירועים סביב הלידה — תהליך
הלידה, ובעיקר כאבי היולדת, מתוארים
בהרחבה במקרא, לרוב כמשל ליסורים או
לעונש לבני ישראל¹⁰¹.

היולדת שרויה בחולשה ובכהלה¹⁰²,
ולידה ראשונה היא קשה במיוחד¹⁰³.

עשר קללות נתקללה חווה, ואחת מהן
'בעצב תלדי בנים'¹⁰⁴, זה צער הלידה¹⁰⁵.
ואמנם בעולם הזה אשה יולדת בצער, אבל
לעתיד לבוא מה כתיב¹⁰⁶ — 'בטרם תחיל
ילדה, בטרם יבוא חבל לה, והמליטה
זכר'¹⁰⁷.

שלושה חודשים אחרונים של ההריון
וולד דר במדור העליון, וכיוון שהגיע זמנו
לצאת לאוויר העולם, הוא מתגולל ויורד

בקדמוניות היהודים, ה, יא, ד, כתב שהיתה זו
לידה מוקדמת של פג. [98] סנהדרין בא א, על
פי שמו"ב ו כג. [99] מגילה יג א. [100] חולין
סח א; נידה לו ב; משנה אהלות ז ו. ממשמעות
הסוגיות עולה, כי מדובר בלידה קשה, אך ראה
בספרו של פרויס, עמ' 418, שיייתכן שמשמעותו
הוא כפשוטו, היינו שהאשה מקשה את שרירי
הרחם ושרירי הבטן בעת ניסיון הלידה.
[101] ראה — ישעיה יג ח, כז יז, מב יד; ירמיה
יג כא, יד ה, כב כג; הושע יג יג. [102] תהלים
מח ו-ז. [103] ירמיה ד לא. [104] בראשית
ג טז. [105] עירובין ק ב; בראשית רבה כ טז.
וראה שם, שיש צער מיוחד בלידת נפלים. וראה
מאמרו של הראייה קוק אפיקים בנגב, הובא

יולדת חוטאת היא, שבשעה שכורעת לילד, קופצת ונשבעת שלא תיזדקק לבעלה עוד¹¹⁶.

הלידה התרחשה על מושב מיוחד שנקרא אובנים¹¹⁷, או משבר¹¹⁸, ופירושו כסא מיוחד, שהיולדת יושבת עליו בעת הלידה¹¹⁹.

בשלב ראשון של הלידה היולדת מסוגלת ללכת עם עזרה של חברותיה, שנוטלות אותה בזרועותיה; בשלב הבא יש פתיחת צוואר הרחם¹²⁸, ואין עוד פנאי להלך¹²⁹.

ניתוח קיסרי מכונה בחז"ל בשם יוצא דופן¹³⁰, ואף שהעמים הקדמונים לא ידעו לבצע ניתוח זה¹³¹, הרי שהתלמוד דן במצב זה, ומפשטות הדיונים משמע, שגם האשה וגם הוולד נשארו בחיים לאחר הלידה בחיתוך הדופן. יש מי שכתבו, שהמדובר דווקא בהוצאת הוולד דרך הדופן בעוד אמו חיה¹³², כי אם האם

בעת הלידה היו מורחים שמן בתעלת הלידה, להקל על מעבר העובר¹²⁰, ובשעה שכורעת לילד, טומנים עבודה שני ספוגי צמר בשמן¹²¹, ומניחים לה אחד על פדחתה, ואחד על הרחם, כדי שתתחמם¹²².

בעת הלידה האשה שמה ידיה על מותניה¹²³, והיא כורעת¹²⁴, ונועצת עקביה בירכותיה ויולדת¹²⁵, ונראית כאילו הוולד יוצא מבין רגליה¹²⁶. בשעה שכורעת לילד, ירכותיה מצטננות כאבנים; מה יוצר זה

ללדת. [125] יבמות קג א. וראה בספרו של פרויס, עמ' 395, שזוהי תנוחה טבעית בעת הלידה, ומוכרת גם בין העמים הקדמונים. [126] ירושלמי יבמות יב א. והוא על פי הפסוק בדברים כח נו – 'ובשליטה היוצת מבין רגליה'. [127] סוטה יא א-ב; שמות רבה א יד, יח; תנחומא תוריע ג. [128] 'נפתח הקבר'. [129] משנה אהלות ז ד. וראה שבת קכט א, גדרים אחרים בהגדרת תחילת הלידה, וכבר העיר על כך הר"ש אהלות ז ד. וראה להלן הע' 158 ואילך בפרטי דינים בגדרי הלידה. [130] ראה לדוגמא בכורות יט א; כריתות ז ב; נידה מ א, ועוד. וראה בספרו של פרויס, עמ' 422-423. [131] ראה לעיל בחלק ההיסטורי, שניתוח קיסרי לא מוזכר בכתבי הרופאים היווניים, ושעד סוף המאה ה-16 למנינם לא בוצעו ניתוחים קיסריים בנשים חיות. [132] רש"י חולין לח ב ד"ה פרט ליוצא דופן, שקרועה והוציאוה פעמים שמתה

לו ב. [116] שבועות ח א; כריתות כו א; נידה לא ב. [117] שמות א טו. ראה סוטה יא א, שמות רבה א יד, יח, תנחומא תוריע ג, שהמושג אובנים הוא מלשון אבנים. ובתנחומא ויקהל ד נאמר, שאבנים הם מקום שהבן נבנה. וראה על ההיבט הדקדוקי של המושג בתו"ש שמות פ"א אות קע. [118] מל"ב יט ג; ישעיה לו ג; הושע יג יג. ועל כן מכונה תהליך הלידה בחז"ל בשם ישיבה על המשבר – ערכין ז א; שמות רבה מו ב. [119] כלים כג ד, ובפיהמ"ש לרמב"ם, ובתפארת ישראל, שם; רש"י שמות א טז. וראה עוד בספרו של פרויס, עמ' 396-397, על המושגים אבנים ומשבר, ועל מנהגי העמים בצורות הלידה. [120] שבת קכח, ב. וראה בפרויס עמ' 398. [121] ראה ערוך ע' עדק. [122] שבת נד ב. [123] ראה ירמיה ל ו. [124] שמו"א ד יט; שבת נד ב; שבועות ח א; חולין כו א; נידה לא ב. וראה ב"ב טז א-ב, שגם בעלי חיים כורעים

מתה, העובר מת לפני¹³³, ויש מי שכתבו,

שאמנם ידעו היהודים באותם ימים לבצע ניתוח זה, בניגוד לכל שאר העמים שסביבותיהם¹³⁴; יש הסבורים, שניתוח קיסרי בוצע גם לאחר מות האם¹³⁵, או דווקא לאחר מותה של היולדת, שעושים ניתוח יוצא דופן הן בבהמה והן באשה אם הקשתה ללדת, שהגיעה עד שערי מוות¹³⁶, אבל מה שאומרים המגידיים שהאשה חיה אחר שקורעים דופנה ומתעברת ויולדת, איני יודע לו טעם, והוא עניין זר מאוד¹³⁷, כי בהכרח האם תמות לאחר ניתוח כזה¹³⁸; ויש מי שכתב, שאין זה אלא דיון תיאורטי שמעולם לא קרה בפועל, וכפי שמצינו בתלמוד הרבה דיונים בכחינת

אמנם בימינו כמובן היולדת בניתוח קיסרי נשארת בחיים, וחוזרת ויולדת, ויש מי שכתב, שאפשר שנשתנו הטבעים בזה¹⁴⁰.

דם יולדת — דם שרואה אשה לאחר שבעה ימים ללידת זכר ועד ארבעים יום, או לאחר שבועיים ללידת נקבה ועד שמונים יום, הוא דם טוהר¹⁴¹. יש מחז"ל הסבורים, שאמנם מקור הדם אחד הוא, אלא שהתורה טיהרה אותו בימים אלו¹⁴², לפי שגלוי לפני מי שאמר והיה העולם, שחזקת דמים שופעים אחר לידה, ואי

למעוברת שנהרסה, או כשהיא כבר יושבת על המשבר, אף שמתה מעצמה — ראה נספח לע' רגע המות, נספח ד. וראה עוד בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קי; שו"ת רשב"ש סי' שיב. [136] הערוך, ע' דפן (א) — אם היתה האשה מעוברת ומתה, והוולד חי, קורעין אותה בבטנה, ויוצא; הרמב"ם בפירוש המשנה בכורות ב ט. [137] הרמב"ם ובעקבותיו הרע"ב והתפארת ישראל, בפיהמ"ש בכורות ח ב. וכתב הרמב"ם שם, שדין יוצא דופן והבא אחריו ייתכן רק באשה שהיא מעוברת עם תאומים, ונקרע דופנה, ויצא אחד מהם, ואחר כך יצא השני כדרך העולם, ומתה אחר שיצא השני. וראה בעניין שיטתו של הרמב"ם בתפארת ישראל לר' יונתן אייבשיץ, יו"ד סי' קצד ס"ד; זוכר הברית סי' כח אות ה; תו"ת ויקרא פי"ב אות ד. [138] תויו"ט שם. [139] פרויס, שם. חיוזק לדעה זו יש לראות בדיון בחולין סט ב בעניין קדושת בכור בהמה טהורה, שהגמרא דנה במצב שוולד בהמה יצא שלישי דרך הדופן ושני שלישים דרך הרחם, והוא מצב שאיננו מובן מבחינה מציאותית. [140] ראה שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' עד. וראה בע' השתנות הטבעים הע' 55 ואילך. [141] ראה להלן הע' 445 ואילך. [142] נידה לה ב.

ופעמים שחיה; רש"י חולין נא ב ד"ה דרך, שנפתחו מעיה, והוציאו את העובר לחוץ ונתרפאת; רש"י נידה מ א ד"ה יוצא, שעל ידי סם נפתחו מעיה, והוציאו את העובר לחוץ ונתרפאת (וראה בספרו של פרויס, עמ' 424, בהסבר הסם). [133] ראה ב"ב קמב ב; ערכין ז א; נידה מד א. [134] חזון איש על עניני אמונה, בטחון ועוד, פ"ה אות ג (נדפס גם בחזו"א טהרות ח"ב). כתב שכבר נתפתח בזמננו הניתוח של יוצא דופן, והאם מתרפאה וחוזרת ומתעברת ויולדת, ואין מן הנמנע שהיו רופאים הבקיאים ומאומנים בניתוח זה בזמן המשנה; פרויס, עמ' 423-424. וראה בפירוש רגמ"ה בכורות יט א, שיוצא דופן הוא מצב שלא יצא דרך הרחם ממש, אלא כגון שקרעוהו ויצא מן הצד, או שנגממו, היינו נכרתו או נקצצו כתלי ביתה רחם ויצא. וראה בתוס' כריתות ז ב ד"ה יוצא, שדחו פירוש אחד המפרשים, שיוצא דופן הוא דרך פי הטבעת, וכמובן צדקו בדחייתם. וראה עוד בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קו. [135] רש"י חולין לח ב ד"ה אלא, שהיינו יוצא דופן שקרעו את האם, והוציאו את וולדה בין מתה ובין חיה; תוס' ב"ב קמב ב ד"ה דהוא, ותוס' חולין לח א ד"ה אלא, ותוס' נידה מד א ד"ה איהו. ומה שמבואר שהעובר מת לפני האם, אין זה מתייחס

אפשר להרחיקה מבעלה יותר מדאי, לפיכך אמרה תורה טהור הוא, אף על פי שהכל ממעיין אחד וממקום אחד הוא יוצא¹⁴³; יש הסבורים, ששני מעיינות הן, נסתם הטמא לאחר שבעה ימים לזכר, או לאחר שבועיים לנקבה, ונפתח הטהור לאחר ארבעים יום לזכר, או לאחר שמונים יום לנקבה¹⁴⁴; ויש מי שסבור, שאמנם מעיין אחד הוא, אלא שהוא משתנה מדם טמא לדם טהור¹⁴⁵.

המריבה בבית היולדת גורמת סכנה לוולד¹⁵⁰.

זמן הלידה – כל שתשמישו ביום, נולד ביום; וכל שתשמישו בלילה, נולד בלילה; וכל שתשמישו בין ביום ובין בלילה, נולד בין ביום ובין בלילה, כגון אדם והדומים לו¹⁵¹. וכיום ידוע מבחינה סטטיסטית, שלידות האדם כמעט שוות ביום ובלילה.

תמותת יולדת – 'עת ללדת ועת למות'¹⁴⁶, מכאן אמרו רבותינו, ישבה אשה על המשבר, תשע ותשעים למיתה, ואחת לחיים¹⁴⁷.

הפעולות בוולד – מיד לאחר הלידה אוחזים את הוולד שלא יפול לארץ; חותכים את הטבור; נופחים בחוטמו של היילוד, שנחיריו סתומים בריר; נותנים לו דד לתוך פיו כדי שיינק; רוחצים את היילוד במים חמים, כדי להחליק ולעדן את בשרו; מולחים את גופו במלח, כדי לחזק את עורו ובשרו; מחליקים, מיישבים ומעצבים את סדר איבריו, ומתקנים את חוליות עמוד השדרה שלו; ומחטלים את גופו בליפופים של בדים, כדי ליישר את איבריו¹⁵².

שלושה מתים כשהן מספרים, ואחת מהן היא היולדת, היינו אף שנראה שיש בה חיות רבה, אף על פי כן היא יכולה למות פתאום¹⁴⁸.

תינוק שאינו נושם מיד לאחר לידתו,

על שלוש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנידה, בחלה ובהדלקת הנר¹⁴⁹.

אלא לעצמו יחשוב העניין שישוב בתשובה, וראה בס' שמירת הגוף והנפש, ח"ב סי' מקד ס"ב. [150] כף החיים י"ד סי' קטז אות קז, בשם החיד"א. וראה בס' שמירת הגוף והנפש, ח"ב סי' קמה. [151] בכורות ח א. [152] יחזקאל טז ד-ה, וברד"ק שם; שבת קכג א, וברשי" שם ד"ה אסובי, ובתוס' שם ד"ה אסובי; שבת קכח ב; שבת קכט ב, וברשי" שם; שבת קמו ב. וראה בספרו של פרויס, עמ' 402-403, על שיטות הקדמונים בטיפול הראשוני ביילוד. וראה שם, שביאר "אסובי ינוקא", שהיא גרימת הקאה ביילוד, שהיתה נפוצה בעולם העתיק כדרך לנקות את פיו של היילוד ממי השפיר. וראה

[143] מדרש הגדול, הובא בתו"ש ויקרא פי"ב אות ס. וכן נפסק להלכה בנידה לו א, וברמב"ם איסורי ביאה ו א. [144] נידה שם. וראה בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' קנד בהסבר שיטה זו, ושאי אפשר להכריע לפי מדע הרפואה, עיי"ש. [145] ירושלמי נידה א ג. [146] קהלת ג ב. [147] שמות רבה מו ב; ויקרא רבה כז ז. וראה להלן הע' 208 ואילך. [148] עירובין מא ב, וברשי" שם ד"ה כשהן. [149] שבת לא ב; תנחומא, מצורע, ט. וראה בגמ' שם, ובמהרש"א ועין יעקב שם, בטעם הדבר. וראה עוד בשו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' צד. וראה בס' חרדים, סי' תפו, שהצדיקים לא ידברו בעון שעשתה וכו',

יש להניף עליו בנפה, או לשפשפו בשיליתו, והוא ינשום¹⁵³, וזו דרך לגירוי היילוד שיתחיל לבכות ולנשום. כאשר הוולד נולד ללא נשימה, דרך המיילדת לקחת שפופרת, להחדירה לתוך הקנה של היילוד, ולנפח דרכו אוויר¹⁵⁴.

מצב היולדת לאחר הלידה — לאחר הלידה איבריה של היולדת מתפרקים, ואין נפשה חוזרת עד עשרים וארבעה חודשים¹⁵⁵.

בימים עברו היה דרך הנשים לשכב במיטה ארבעה שבועות לאחר הלידה¹⁵⁶.

חז"ל דברו על מחלת יולדת בשם כודא, שהוא חולי האשה היולדת, ומצטננת על המשבר, ורפואתה לשתות שיכר¹⁵⁷.

ה. פרטי דינים¹⁵⁸

עניינים כלליים

הגדרות

כללי — חז"ל הגדירו שלבים שונים בתהליך הלידה, אשר הגדרתם המדוייקת

חשובה להלכות רבות¹⁵⁹.

סימני פתיחת הקבר — מצינו בחז"ל¹⁶⁰ שלושה סימנים מאימתי פתיחת הקבר, היינו מאימתי יש לחשוש לפתיחת צוואר הרחם, שהוא השלב הראשון של עצם תהליך הלידה:

משעה שתשב על המשבר¹⁶¹, היינו משעה שאחזוה צירים וחבלים¹⁶², או הזמן שמשכיבים אותה במיטה בגלל צירי הלידה¹⁶³; משעה שהדם שותת ויורד; משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה, שאין בה כוח להלוך¹⁶⁴.

הסימן הברור משלושתם הוא משעה שהדם שותת ויורד, כי ישיבה על המשבר ונשיאת חברותיה יכולים לקרות לפעמים כשהיא טועה, או כשהיא מרגישה חולשה עוברת, ואין הם סימנים ברורים ללידה¹⁶⁵, ובעיקר הסימן שחברותיה נושאות אותה הוא סימן שקשה לסמוך עליו, כי יש נשים זריות, ויש נשים עצלות¹⁶⁶.

בגדרי הצירים שמגדירים התחלת לידה — יש שמשמע מהם שהכוונה לצידי הדחף הסופיים והמסודרים, ולא לציירים ההתחלתיים, שהם עדיין בלתי סדירים;

[158] דיני היולדת משותפים במידה רבה עם דיני החולה, וראה בע' חולה. כאן יידונו הדינים המיוחדים ליולדת. [159] ראה להלן הע' 177 ואילך. [160] שבת קכט א. [161] ראה לעיל הע' 117. [162] ערוה"ש או"ח של ד. [163] שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' עה. [164] וראה עוד Steinberg A, *J Halacha and Contemporary Society*, Vol 1, No. II, p. 107ff, 1981, n. 26. [165] ט"ז או"ח סי' של סק"ג. [166] חידושי הרמב"ן שבת קכט א. אמנם

במ"מ שבת כא לא. [153] שבת קלד א. וראה בספרו של פרויס, עמ' 403. [154] שמות רבה א יז — פועה שהיתה מפיעה את התינוק כשהיו אומרים שהוא מת, או שהיתה נופעת יין בתינוק; בעל הטורים שמות א טו. וכתב שם, שזה מקור השם 'שפרה' למיילדת העברית שבמצרים. [155] בכורות ו ב; נידה ט א; ירושלמי נידה א ד. וראה בע' הנקה הע' 36 ואילך. [156] שו"ת רש"ל סי' מה. [157] ע"ז כט א, ובפירש"י שם ד"ה לכודא. וראה בספרו של פרויס, עמ' 427.

ויש שמשמע שהם כבר הצירים המוקדמים¹⁶⁷.

בהגדרת השעה שהדם שותת ויורד – יש מי שהסתפק אם הכוונה דווקא לירידת שפע דם, או גם כשנראות טיפות דם¹⁶⁸; ויש מי שכתב, שאין שיעור לירידת הדם, ואפילו אם יורד קצת דם נקרא תחילת לידה, אבל כתם איננו נחשב¹⁶⁹.

שאינן זה סימן לידה על פי ההלכה, ואמנם יתכן שירדו מים זמן רב לפני הלידה עצמה¹⁷³; יש מי שסבור, שירידת מים בחודש התשיעי, בליווי הרגשת צירים, או ירידת מים יחד עם הרבה דם, הוא סימן לידה, אבל ירידת מים ללא צירים וללא דם איננו נחשב תחילת לידה¹⁷⁴; ויש מי שכתבו, שירידת מים הם סימן לתחילת לידה, כדעת הרופאים בימינו¹⁷⁵.

להלכה – יש מי שפסק, שהסימן הקובע הוא משיתחיל הדם להיות שותת¹⁷⁰; ויש שפסקו ככל שלושת הסימנים, וכל הקודם הוא הקובע לעניין שבת, כדין ספק פיקוח נפש¹⁷¹.

לגבי הלכות שבת ויום-הכיפורים מנו הפוסקים עוד סימנים מוקדמים, לפני עצם תהליך הלידה, שלענייני הלכה מסויימים יש להתחשב בהם¹⁷⁶.

גדרים נוספים לתחילת לידה – מצינו עוד שני גדרים בתחילת תהליך הלידה: כשכורעת ללדת, ובשעה שהיא צועקת בחבליה¹⁷².

הגדרת רגע הלידה – ההגדרה המדוייקת של רגע הלידה אף היא חשובה להלכות שונות, כגון בדין בכורה¹⁷⁷, בדין נחלה¹⁷⁸, בדין טומאת לידה¹⁷⁹, בדין ספירת שמונה ימים לברית¹⁸⁰, בדין חליצה¹⁸¹, בדין הפלה¹⁸², בחיוב שחיטת עובר בהמה¹⁸³, ועוד.

בעניין ירידת מים – יש מי שכתב,

[172] רמב"ם שבת ב יא. [173] הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בקונטרס עת ללדת, בהערות שבסוף הספר פ"א הע' טו; תורת היולדת פכ"ט הע' ז. [174] הגרי"ש וואזנר, הובאו דבריו בקונטרס עת ללדת, הערות שבסוף הספר פ"א הע' טו. [175] שמירת שבת כהלכתה פל"ט ס"ט; עת ללדת פ"א ס"ו. וראה בהסבר שיטות אלו בנשמת אברהם חאו"ח מהדורה שניה, בסוף הספר, עמ' שגא. [176] ראה להלן הע' 303 ואילך בדיני שבת, והע' 377 ואילך בדיני יוהכ"פ. [177] בכורות מו ב; נידה כח א; רמב"ם בכורים יא טו; טוש"ע יר"ד שה כב. [178] בכורות מו ב; רמב"ם נחלות ב ב; טוש"ע חו"מ רעז ג. [179] נידה כח א; רמב"ם איסורי ביאה י ו; טוש"ע יר"ד קמד י. [180] יר"ד רסב ד. [181] אבהע"ז קנו א. [182] ראה בערך הפלה. [183] חולין

זה הסימן היחיד מהשלושה המוזכר במשנה אהלות ז ד, וראה בר"ש שם. [167] תורת היולדת פכ"ט, ונשאר בצ"ע. וראה עוד בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קכו. [168] תורת היולדת פכ"ט. וראה בקונטרס עת ללדת, בהערות שבסופו פ"א הע' טו, שכתב שהוא דווקא בשפע של דם. [169] הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בקונטרס עת ללדת, שם. [170] רמב"ם שבת ב יג. וראה במ"מ שם; יסודי ישורון מערכת פקוח נפש; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קלב; חידושי הגרי"ז מבריסק, סוף יומא, בביאור סתירות בשיטת הרמב"ם ביחס לסימנים השונים. וראה בביאה"ל סי' של ס"ג, אם הטעם הוא משום שזה הסימן המוקדם ביותר לתהליך הלידה, או משום שהלכה כשיטה זו שנאמרה על ידי אמורא אחרון. [171] טוש"ע או"ח של ג, ובביאה"ל שם פסק כשיטה זו.

בתחילת השלב השני, היינו מרגע הפתיחה המלאה של צוואר הרחם, והופעת הראש ברצפת האגן של היולדת¹⁸⁷; יש שכתבו, שחוץ לפרוודור, היינו דווקא שהוציא ראשו מחוץ לתעלת הלידה לאוויר העולם¹⁸⁸, ויש מי שכתבו, שהמנהג כדעה זו, ואין לערער עליו¹⁸⁹. לדעה זו מוגדרת הלידה בסוף השלב השני, היינו מרגע שראש הוולד נראה מחוץ לנרתיק; ויש שכתבו, שמה שיציאת הראש לפרוודור נחשבת כלידה, אף על פי שלא יצא לאוויר העולם, הוא לעניין טומאת לידה, ולעניין מילה לשמונה, אבל לעניין בכורה אין הולד כליולד אלא לאחר שיצא לאוויר

בלידה טבעית ורגילה, היינו כשהיילוד יוצא בצורה טבעית דרך הנרתיק וראשו ראשון, הרי שמדין תורה מוגדרת הלידה לאחר שיצא רובו של הוולד, ואם הוציא ראשו הרי זה כרובו, ולא דווקא כל ראשו, אלא אף משיצא רוב ראשו, היינו פדחתו — הרי זה יילוד, ופדחתו היינו מצחו¹⁸⁴, ואף בזה מצינו מחלוקת, אם הכוונה לכל פדחתו, או לרוב פדחתו¹⁸⁵.

יש הסבורים, שאפילו לא יצא הראש לחוץ ממש, אלא שיצא חוץ לפרוודור, אף על פי שהוא עדיין בבית החיצון, דינו כליולד¹⁸⁶. לדעה זו מוגדרת הלידה

גדולים סי' רכג, וסי' רכו; מהר"ם חביב ומהר"י הלוי, הובאו בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ז; שו"ת פנים מאירות שם; לבושי שרד, הובא בפת"ש יו"ד סי' רסו סק"ח; מגדל עוז בריכה עליונה נחל ז אות כו; שו"ת משיבת נפש חיו"ד סי' כב; ברכ"י יו"ד סי' רסו סק"ה; שו"ת חת"ס חאבהע"ז ח"ב סוסי' קמד; ברית אברהם סי' ה סק"ו; שו"ת דובב מישרים ח"ב סי' לב; שו"ת חשב האפור ח"ב סי' קנ; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאו"ח סי' שלא סק"ו. וביחס לשיטת התוס' בזה — ראה מהרש"א נידה מב ב בתוס' ד"ה וכרב, ובס' אורים גדולים שם. ובהעמק שאלה שאילתא ט אות ו כתב, שענין זה הוא מחלוקת הראשונים — רש"י ותרומ' סבורים, שלידה מוגדרת כשהראש מחוץ לפרוודור, אף על פי שהוא עדיין בבית החיצון; ולעומתם השאילתות, הרי"ף והרא"ש סבורים, שצריך שהראש יצא לאוויר העולם. וראה עוד בשו"ת בית יצחק ח"ב חיו"ד סי' צד-צה; כורת הברית סי' רסב נחל ברית סק"ד; חזו"א יו"ד סי' צב אות נב ואילך; ס' שיעורי שבט הלוי הל' נידה סי' קצד ס"י אות ב. וראה באריכות בטהרת הבית ח"ב, במשמרת הטהרה סי' יא סק"ב, מה שהביא מס' דרכי נועם בשאלה זו. [189] סדרי טהרה שם; משיבת נפש שם; מגדל עוז שם.

סח א; רמב"ם מאכלות אסורות ה טו; טוש"ע יו"ד יד א. וראה להלן הע' 514 ואילך. [184] רש"י בכורות מו ב ד"ה פדחת. [185] יש שגורסים ברמב"ם, ששיעור הלידה הוא ברוב הפדחת, ויש הגורסים שהשיעור הוא רוב הראש, והכוונה לכל הפדחת — ראה כס"מ איסורי ביאה י ו. ואמנם הטור וב"י יו"ד קצד י גרסו רוב פדחתו, וכן פסקו הפרישה יו"ד קצד לה; ט"ז וש"ך יו"ד סי' יד סק"א, וסי' קצד סק"י; ולעומתם כתבו בשו"ע יו"ד קצד י; לחם ושמלה סי' קצד סק"ג; שו"ת הרי"מ חיו"ד סי' טו — שצריך כל הפדחת. ודין זה נכון גם לגבי לידת בהמה — ראה ש"ך וט"ז יו"ד סי' יד סק"א. [186] רש"י נידה מב ב ד"ה כגון; רשב"א, הובאו דבריו במ"מ איסורי ביאה י ו; הריטב"א והמאירי נידה מב ב; הרשב"ץ בפסקיו נידה מב א; סדרי טהרה יו"ד סי' קצד סק"ו. וראה ברמב"ם איסורי ביאה ה ב-ד; סדרי טהרה סי' קצד סק"ו; שו"ת נובי"ת חאבהע"ז סי' כג; שו"ת קנה בשם ח"ב סי' צד; שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' עז — בהגדרות הפרוודור והחדר החיצון. וראה עוד בע' רחם הע' 59 ואילך. [187] ראה לעיל בחלק המדעי. [188] ראבי"ה סי' תתצה; אור זרוע סי' קג, בשם רבינו יואל הלוי; טוש"ע יו"ד קצד י, וטוש"ע חו"מ רעז ג; סמ"ע חו"מ שם סק"ו; ס' אורים

במקרה זה הרי הוא כילוד¹⁹⁷.

הלידה מוגדרת ביציאת הראש מתעלת הלידה, אבל יציאת שאר הגוף שלאחר מכן אינה חשובה לידה, כיוון שהוא כבר ילוד¹⁹⁸.

אם נהרגה אמו, יש מי שהסתפק שייחשב כוולד גמור גם אם לא הוציא ראשו, ודינו כמונח בקופסה¹⁹⁹; ולעומתו יש מי שכתב, שלידה מוגדרת רק כשהאם דוחפת את הוולד לצאת כדרך טבע הלידה, אבל אם הוולד יוצא מעצמו, כגון לאחר מיתת האם, אין זה גדר לידה, אלא גדר של יוצא דופן²⁰⁰.

בלידת עכוז מוגדר רגע הלידה ביציאת רוב הגוף, היינו עד הטבור²⁰¹.

בלידת קיסרי – עניין הלידה איננו גמר הוולד, אלא מעשה הלידה הטבעית, ולכן ביצא דרך הדופן אין על האם תורת היולדת, וכן ביחס לילוד אין לו תורת יילוד אף שנגמר ברחם, ולכן מי שהמית עובר איננו חייב מיתה, אלא דווקא לאחר

העולם¹⁹⁰. יש מי שכתב, שהוצאת הראש נחשבת כלידה רק להחמיר, אך לא להקל¹⁹¹; ויש מי שכתבו, שאם ידוע שעבר זמן בין יציאת הראש לבית החיצון לבין יציאתו לאוויר העולם, יש לחוש לחומרה שמא הוא כבר נחשב כנולד, ואם יציאת הראש לבית החיצון היתה בערב שבת, אף על פי שהתינוק יצא לאוויר העולם בשבת, יש לדחות את ברית המילה ליום ראשון¹⁹².

דין הפג כדין יילוד בשל לענין הגדרת רגע הלידה¹⁹³.

הגדרות אלו נכונות דווקא אם יצא היילוד שלם, אבל אם נחתך העובר ברחם, ויצא איברים-איברים, אין זו לידה, ואין אמו טמאה לידה, עד שיצא רובו, או כל הראש¹⁹⁴.

מדברי סופרים, אפילו הוציא העובר את כף ידו והחזירה, אמו טמאה לידה¹⁹⁵; ואם הוציא העובר רגלו – יש אומרים, שאין זה כילוד¹⁹⁶; ויש אומרים, שגם

י. וראה בחזו"א יו"ד סי' קיז סק"ד. [195] נידה כח א; רמב"ם איסורי ביאה י ו-ז. [196] רשב"א בתוה"א דקפ"ז ע"א. [197] הרא"ה בבדק הבית שם; רמב"ן בהל' נידה פ"ז ה"ד; טור יו"ד סי' קצד; ש"ך שם סקו"א. ולעניין לידת בהמה – ראה להלן הע' 514 ואילך. [198] תוס' בכורות מו ב ד"ה לאתוויי. [199] מנ"ח מ' לד סק"א, על פי תוס' נידה מד א ד"ה איהו. [200] חזו"א יו"ד סי' ג אות ה. [201] ראה טור ובי"ו יו"ד סי' קצד; שב שמעתתא שמעתא ז פט"ו; שו"ת חת"ס חאבה"ע"ז ח"ב סי' קמד; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חזו"מ סי' רעז סק"א. [191] קנאת סופרים, בהקדמה, סי' ג. וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קלב, שהשאיר בצ"ע אם דעת שאר הפוסקים כן. [192] שו"ת קנה בשם ח"ב סי' צד; שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' עז. [193] בכורות מו ב, לאחר דחיית שמואל. וראה בחזו"א שם סק"ג-ד. [194] נידה כח א; רמב"ם איסורי ביאה י ו; טשו"ע יו"ד קצד

[190] ב"ח חו"מ סי' רעז; שב שמעתתא שמעתא ז פט"ו; שו"ת חלקת יואב חו"ד סי' כו. וראה בהסבר ההסתפקות בפדחתו לעניין בכור בגלל גדר 'כיר' בשו"ת חת"ס חאבה"ע"ז ח"ב סי' קמד; תו"ת דברים פכ"א אות קב; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חזו"מ סי' רעז סק"א. [191] קנאת סופרים, בהקדמה, סי' ג. וראה בשו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קלב, שהשאיר בצ"ע אם דעת שאר הפוסקים כן. [192] שו"ת קנה בשם ח"ב סי' צד; שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' עז. [193] בכורות מו ב, לאחר דחיית שמואל. וראה בחזו"א שם סק"ג-ד. [194] נידה כח א; רמב"ם איסורי ביאה י ו; טשו"ע יו"ד קצד

שהוציא ראשו²⁰². ויציאת הראש מגדיר את מצב הלידה הן ביחס לדינים הקשורים לאם, והן ביחס לדינים הקשורים לעובר²⁰³.

לידה כסימן גדלות – אשה שלא הביאה סימן תחתון ולא סימן עליון, אבל ילדה – יש אומרים שזה סימן גדלות באשה דווקא אם ילדה אחר י"ב שנים²⁰⁴; יש אומרים, שאפילו קודם י"ב שנה הרי היא כגדולה²⁰⁵; יש אומרים, שהיא כגדולה כבר משעת העיבור²⁰⁶; ויש אומרים, שלידות אינן סימן גדלות, ולכן אפילו ילדה לאחר י"ב שנה, אם לא הביאה סימנים אינה אלא ספק גדולה²⁰⁷.

כשהן מספרים, ואחת מהן היא היולדת, היינו אף שנראה שיש בה חיות רבה, אף על פי כן היא יכולה למות פתאום²¹¹; ובמדרש²¹² על הפסוק²¹³ 'עת ללדת ועת למות' – מכאן אמרו רבותינו, ישבה אשה על המשבר, תשע ותשעים למיתה, ואחת לחיים. ואף על פי שאנו רואים שאין היולדות מתות²¹⁴, בכל זאת קלוקל הגוף בזמן הלידה סכנה הוא²¹⁵, וגדר הלידה הוא מצב של סכנה²¹⁶, וגם בלידה טבעית ורגילה יש סכנה בעצם הלידה, שכך הוא רצון הקב"ה, שאשה תהיה בסכנה בעת לידתה, אלא שזו מוגדרת כסכנה טבעית, וחולה שיש בו סכנה הוא סכנה בלתי טבעית²¹⁷.

סכנת היולדת

יש מי שכתב, שאין בלידה הטבעית והרגילה כשלעצמה משום סכנה, היינו שמצד הטבע יש אמנם סכנה בלידה, אבל יש הבטחה מהקב"ה שלא יהיה סכנה, אלא לאותן נשים שיש להם אחת משלוש העבירות שבגללן נשים מתות בשעת

היולדת מוגדרת כחולה שיש בה סכנה²⁰⁸, שכן שעת הלידה היא שעת סכנה²⁰⁹, ורוב פעמים מסתכנות היולדות בלידה²¹⁰. וכן אמרו חז"ל, שלושה מתים

[214] ובפרט במציאות ימינו פחתו בהרבה הסכנות הקשורות לתהליך הלידה – ראה לעיל בחלק המדעי. [215] או"ח הל' יוהכ"פ סי' רפ. ומכאן ההסבר לשיטות המפרשים, שתוחלת החיים של נשים קצרה יותר מהגברים – ראה פיהמ"ש לרמב"ם נידה ה' ו; א"ע ויקרא כא ב; משך חכמה ויקרא כו ד. [216] הרב מ. הרשלה, הלכה ורפואה, ב, תשמ"א, עמ' כט ואילך (פ"ח). וראה שם, שלמרות זאת חייבתנו התורה ללדת ילדים, כמו שחייבים אנו במילה, אף על פי שיש בה סכנה, וכן מותר להסתכן לצורך פרנסה – ב"מ קיב א. [217] שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קכח; שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קפד. ואמנם בגלל זה מצינו הבדל בין הסכנה של היולדת, לבין הסכנה של חולה שיש בו סכנה מסיבה רפואית אחרת, כמבואר במ"מ שבת ב יא; מאירי שבת כח א; טוש"ע או"ח של א; מ"א שם

[202] חו"א יו"ד סי' קיז סק"ב. [203] שם סק"ג-ה. [204] רמב"ם אישות ב ט, ובמ"מ שם. [205] רמ"א אבהע"ז קסט יא. וראה בב"ש שם סק"א, ובביאור הגר"א שם סק"מ. [206] מ"מ בשם הראב"ד, אישות ב ט. [207] ב"ש אבהע"ז סי' קנה סק"ח, בדעת הרי"ף וברא"ש. [208] שבת קכח ב; רמב"ם שבת ב יא; טוש"ע או"ח של א. וראה עוד להלן הע' 282 ואילך בדיני שבת, והע' 377 ואילך בדיני יום-כיפורים. [209] רש"י שבת לב א ד"ה אגב. [210] תוס' כתובות פג ב ד"ה מיתה; ריטב"א כתובות שם, בשם רש"י. וראה במשך חכמה בראשית ט ז, שלכן לא נצטוו נשים על מצות פריה ורביה, כי הן מסתכנות בלידה, ומשפטי ה' דרכי נועם. [211] עירובין מא ב, וברש"י שם ד"ה כשהן. [212] שמות רבה מו ב; ויקרא רבה כו ז; תנחומא, אמור, יא. [213] קהלת ג ב.

לידתן²¹⁸, והבטחת השי"ת שלא תארע לה כל רע בלידה רגילה, שהיא בגדר ציווי מנהג העולם²¹⁹; ויש שדחו שיטה זו, על פי המבואר לעיל שלדעת חז"ל יש סכנה ממשיית גם ליולדת טבעית²²⁰.

נוכחות הבעל בשעת לידה

רקע מדעי – בשנים האחרונות התפתחו שיטות פסיכולוגיות של הכנה ללידה, שמטרתן להפחית את כאבי הלידה. יסודות השיטה פותחו על ידי מיילדים רוסיים, ובשנת 1951 הובאה השיטה למדינות המערב על ידי המיילד הצרפתי לאמאז', ומכאן שם השיטה²²¹. בשיטות אלו מלמדים את היולדת להשתמש בכוחותיה הנפשיים, כדי להתגבר על תחושות הכאבים והסבל הכרוכים בלידה. רוב השיטות כוללות תוכניות הוראה במהלך ההריון יחד עם אדם נוסף, לרוב הבעל, אשר נוכח גם בלידה, ומזכיר ליולדת בשעת הלידה את תרגילי הרפיית השרירים ותרגילי הנשימה הנכונים.

הדיון ההלכתי – מבחינת ההלכה קיימת בעיה בנוכחותו של הבעל בשעת הלידה בגלל היות האשה נידה בתהליך הלידה²²², ולכן אסור לבעל להסתכל במקומות המכוסים שבאשתו, ובוודאי לא בערוותה, בזמן שהיא נידה²²³, ואסור לו לגעת בה, שכן הנגיעה באשתו נידה אסורה לכל הדיעות, אלא שיש הסוברים שהאיסור הוא מן התורה, ויש הסוברים שהאיסור הוא מדרבנן²²⁴. יש מי שכתב, שאיסור הנגיעה הוא אפילו לצורך עזרה, כגון שהאשה חולה, וצריכה לרדת ממיטתה²²⁵; ויש הסוברים, שאיסור הנגיעה הוא רק דרך תאוה, אבל אם אין מי שסייע לה, מותר לבעל לגעת בה, אפילו אם היא חולה שאין בה סכנה²²⁶, ואם מחלת האשה הנידה לא נובעת מחמת עבירה, מותר לבעל לגעת בה לשמשה, אפילו היא חולה שאין בה סכנה²²⁷.

ביחס ליולדת – כל יולדת היא בגדר של סכנה²²⁸, וכל האיסורים נידחים מפני פיקוח נפש. יתר על כן, מצינו ביולדת הקפדה מיוחדת לדאוג שלא תיטרף

סק"ג; מ"ב שם סק"ה – שאפילו לשיטות שאין צורך לשנות עבור חולה שיש בו סכנה, הרי שאצל יולדת צריך לעשות בשינוי. וראה להלן הע' 292 ואילך. [218] שבת לא ב. וראה לעיל הע' 149. [219] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' עד; שם חאו"ח ח"ד סי' קה אות ו. [220] שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קפד; שו"ת שבת הלוי ח"ו סי' קכח. Lamaze [221]. [222] ראה להלן הע' 432 ואילך, בדיני יולדת כנידה. [223] אמנם בטושו"ע אבהע"ז כא ד כתב, שמותר לאדם להביט באשתו, אף על פי שהיא נידה, והיא ערוה לו, אך ביו"ד קצה ז כתב, שלא יסתכל במקומות המכוסים שבה, וראה בגדרים כ א, ובאריכות באוצה"פ סי' כא

סקל"ב. [224] ראה בשיטות הפוסקים בנידון בשד"ח מערכת הקו"ף כלל ז, ובמערכת חתן וכלה אות יב; אוצה"פ סי' כ סק"ה אות א; אנציקלופדיה תלמודית, כרך י, ע' גלוי עריות, עמ' קיא-קיב. וראה בע' נדה הע' 253 ואילך. [225] המחבר שו"ע יו"ד קצה טז. [226] רמ"א שם. וכתב שכן נוהגים. [227] שו"ת הרדב"ז ח"א סי' ב. וראה עוד במחלוקת המחבר והרמ"א שו"ע יו"ד קצד יז, בענין מישוש הדופק של נידה על ידי בעלה הרופא, וראה בנידון בשד"ח שם; אוצה"פ סי' כ סק"ג אות א; אנציקלופדיה תלמודית, כרך יג, ע' חולה, עמ' רפב. וראה בע' נדה הע' 279 ואילך. [228] ראה לעיל הע' 208 ואילך.

ולא יגע הבעל באשתו כלל בעת לידתה, רק יהיה נוכח וידבר אליה, ויזכיר לה התרגילים הנחוצים²³². נימוקיהם: יש בזה חסד לאשתו הסובלת, ויכול להישמר בצניעות כמו בביתו; יש נשים שבאמת פוחדות להישאר לבד, ובאמת יש להן תועלת נפשית מנוכחות הבעל; מה שכתבו אחרים, שאם תדע שאין היתר לבעל להיכנס לא תבוא לנימוק של פחד, אינו נכון, כי אמנם לא תתבע זאת, אבל הפחד להיכן הלך, ובאותו אופן יכלו להגיד ליולדת סומא שאסור להדליק לה הנר, ולא כך נפסק בגמרא²³³; מה שכתבו, שבקשת נוכחות הבעל הוא עניין של קלות דעת ובקשת נוחות יתירה, לא משמע כן מהמחקרים החדשים, אשר הוכיחו כי כאשר היה מישוהו מהמכרים של היולדת בשעת לידה, היו פחות סיבוכים ליולדת וליילוד, והלידה והתקופה שלאחריה היו קלים וטובים יותר²³⁴; מה שכתבו לאסור מחשש שהבעל יגע באשתו היולדת-הנידה, ויסתכל במקומות האסורים, הרי אם החשש הוא למזיד, אטו ברשיעי עסקינן, ואם החשש הוא לשוגג, אין בידינו כוח לגזור גזירות חדשות²³⁵; מה שכתבו, שבדורות קודמים לא היה הבעל בחדר לידה, אינו ראייה, כי היתה מסובבת בקרובותיה וחברותיה²³⁶, שמשמע שהיו עוזרות לה חברותיה²³⁷. ואמנם במחקר

דעתה²²⁹, ועל כן אם יש תועלת בנוכחות הבעל בשעת לידה, יש לדון להיתר.

ואמנם נחלקו רבני דורנו בשאלה זו, אם מותר לבעל להיות נוכח בשעת הלידה של אשתו:

יש שאסרו נוכחות הבעל מחשש למכשולים, שמא יגע בה שלא לצורך פיקוח נפש, ושמא יסתכל במקומות אסורים, ולא התירו אלא אם כן יש חשש סכנה אם הבעל לא יהיה שם, והכל לפי העניין²³⁰. נימוקיהם: בקשת נוכחות הבעל הוא עניין של קלות דעת מצד האשה, ובקשת נוחות יתירה; אם תדע היולדת שאין היתר לבעל להיכנס, לא תבוא לידי פחד; בדורות קודמים לא היה הבעל בחדר לידה, ובכל זאת לא נגרם כל נזק ליולדות. ולשיטה זו יש מי שכתב, שצריך להסביר לאשה את עניין האיסור שיש בנוכחותו ולהרגיעה, ואם נרגעת בוודאי מוטב כך, אבל אם עומדת על דעתה שצריכה את בעלה בעת לידתה למרות שיודעת שיש מכשול בזה, יש לשקול להיתר²³¹.

לעומתם כתבו אחרים, שאם יש צורך שהבעל יהיה נוכח בשעת הלידה — אין איסור, ואף בלא צורך אין איסור, וזאת בתנאי שיזהר שלא להסתכל במקום ערוה,

אסיא, ב, תשמ"א, עמ' 117 ואילך; הנ"ל, אסיא, ג, תשמ"ג, עמ' 501; הרב י. סלמן, המאור, רפח, תשמ"ו, עמ' 14; Steinberg A, *J Halacha and Contemporary Society*, Vol 1, No. II, p. 107ff, 1981. [233] ראה להלן הע' 300. Rosa R, et al, *N Engl J Med* 303:597, [234] 1980. [235] ראה מבוא ג. [236] ראה משנה אהלות ז ד; שבת קכט א. [237] ראה בס' צרו

[229] ראה להלן הע' 300 ואילך. [230] שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ח, וח"ה סי' כו, וח"ח סי' ל אות ב, וח"י סי' פז אות ד; שערי הלכה ומנהג, ח"ד סוסי' ח; שו"ת באר משה ח"ד סי' קכה אות כא; שו"ת דברי משה סי' נב, וראה שם סי' סד סקי"ד. [231] שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתסב. [232] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' עה; שו"ת בני בנים ח"א סי' לג (הרב י. ה. הנקין,

בהסתכלות במקומות התורפה. לפיכך, אין להתיר הכנות ללידה שבהם מרגילים את בני הזוג שהבעל יאחז את ידי אשתו בזמן הלידה²⁴³; יש מי שכתב, שמותר לבעל להחזיק ידי אשתו היולדת אם היא מפחדת, וטוב שילבש כפפות, או יחזיק ידה על ידי הפסקת בגד²⁴⁴; ויש הסבורים, שאסור לגעת בסתם יולדת, אפילו על ידי כפפות, אלא אם כן ידוע לנו, שהיולדת במצב נפשי חמור שעלולה להיטרף דעתה, ויש ממש סכנה, שאז מותר לבעל לגעת ביולדת עם כפפות²⁴⁵.

גם לשיטות האוסרים נוכחות הבעל בשעת הלידה, מתירים לו להיות עמה בחדר הצירים, כשהאשה מכוסה כל העת, וכן בבית חולים שהיולדת מקבלת חדר לבדה, מותר לבעל להיות עמה עד תחילת הלידה²⁴⁶.

יולדת שבעלה רופא, והיא רוצה שדווקא הוא יילד אותה, יש לשדלה שתסכים שמייולדת תיילד אותה, אבל אם עומדת בדעתה, יתכן שמותר לבעלה למלא רצונה; וכן אם נוכחות הבעל הרופא תשפר את הטיפול בלידה, יתכן שמותר לו להיות נוכח, גם לשיטות האוסרים לבעל להיות נוכח בלידה²⁴⁷.

אנתרופולוגי נמצא, כי ב-150 תרבויות שונות, למעט אחת, תמיד היה מישוהו מקרובי היולדת או מידידה, לרוב אשה, נוכחים יחד עמה בלידתה, כדי לעודדה ולסייע לה²³⁸; יתר על כן, גם אם לא ידעו בעבר שנוכחות הבעל עוזרת, אין זה ראייה לימינו, שיודעים שזה עוזר, וכפי שהוכח במחקרים המצוטטים לעיל; ונימוק עיקרי הוא, שמצינו ביולדת שעלולה להסתכן מחמת פחד, ולכן התירו להדליק נר בשבת אפילו ליולדת שהיא סומא²³⁹, וכן משמע מכל הפוסקים שהתירו נסיעה עם יולדת בשבת²⁴⁰, שהתירו הרבה איסורים ממשיים מחשש לטירוף דעת של חולה, וכל שכן שאין לגזור גזירות כשאין איסור לפנינו, ועל כן מי הוא שיכול לסמוך על חילוקים בחשש פיקוח נפש²⁴¹; ועוד יש מי שכתב, שהדבר תלוי בכל אשה ובכל מצב, ועל מורה ההוראה לשפוט לפי מצב האשה בכל מקרה לגופו²⁴²; ויש מי שכתב, שעקרונית אין איסור לבעל להיות נוכח בשעת הלידה, אם הוא נזהר מלהסתכל במקומות התורפה, ונזהר שלא לגעת בה, אבל אין הדבר יפה, ויש בו משום מיאוס, אך כמובן אם היא ממש מפחדת או וודאי מותר, ואף אם יש מקום להתיר הוא דווקא כאשר נדרשת נוכחות הבעל בשעת הלידה, אך ללא צורך במגע בינו ליולדת או

במאמרו של נ. זר, תחומין, טו, תשנ"ו, עמ' 198, ובהערות העורכים שם. [244] שו"ת לב אריה ח"ב סי' כ; הרב ש, דיכובסקי, תחומין, כג, תשס"ג, עמ' 237 ואילך; הנ"ל, אסיא, עה-עו, תשס"ה, עמ' 116 ואילך. [245] שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' כו; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצה סק"ג. [246] תורת היולדת פל"א הע' א. [247] תורת היולדת פל"א הע' ה. וראה בשו"ת בנין ציון סי' עה, שעדיף שרופא יהודי לא יילד נשים במקום

המור על פר' ויחי, הובא בתורת היולדת פל"א הע' ג, שזהו מדרך הטבע שבעת ציריה וחבליה משתוקקת היולדת לבעלה, ויחבק בעלה עמה ויקחה על זרועותיו". [238] Rosa R, et al, N [238]. *Engl J Med* 303:597, 1980 [239] שבת קכח ב; רמב"ם שבת ב יא; טוש"ע או"ח של א. [240] ראה להלן הע' 310 ואילך. [241] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קלב. [242] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצה סק"ג. [243] ראה

הלידה כאשר נשקפת סכנה לאם או לעובר²⁵¹. כמו כן מותר להקדים את הלידה במצבים הבאים:

כשההריון מסוכן, והיולדת זקוקה דווקא למיילד מסויים, אשר עומד לעזוב את המקום; כאשר הרופא המיילד עייף, ואין שם רופא אחר, ואם לא יקדימו את הלידה, לא יהיה לו כוח ליילד; אם היולדת קשורה דווקא לרופא מסויים, אבל אין סיבה אובייקטיבית שדווקא הוא יהיה המיילד, אם הדבר הוא בחול, מותר להקדים הלידה כדי שהוא יעשה אותה, ואם הדבר בשבת – אסור²⁵²; כשאשה עברה את חודשי ההריון והיא בחודש העשירי, ולדעת הרופאים צריך להקדים את הלידה, ואף על פי שעקב כך יתכן שתלד בשבת²⁵³.

לעומת זאת אסור להקדים את הלידה, כשאין צורך רפואי לכך, ואפילו באשה שעברה ניתוח קיסרי קודם, וצריכים לחכות עד להתפתחות צירי לידה טבעיים, ואז להחליט על דרך הלידה; ואפילו אם רוצים להקדים את הלידה כדי שלא תלד בשבת – אסור, וכשמגיע זמנה ללדת, אף

היולדת שדורשת שבעלה יעמוד לצידה, ובזה היא נרגעת מפחדה, הרי הוא פטור ממצוות תפילין, מצה, שופר, סוכה ומגילה, כדין העוסק במצווה פטור מן המצווה. ואם ירצה להחמיר על עצמו לקיים המצוות, אל יברך עליהם, כי איך יאמר 'וציונו', וה' לא ציווה²⁴⁸.

יש מי שכתב, שאם הבעל כהן, והיולדת דורשת שיבוא עמה לבית החולים, יש מקום להקל בזה²⁴⁹.

הקדמת הלידה²⁵⁰

רקע עובדתי – הקדמת לידה מבוצעת במקרים שיש בהם סכנה ליולדת, או מצוקה לעובר. אכן לעתים הדבר מבוצע בגלל נוחיות הרופא או היולדת, או רצון ללדת ביום מסויים, או בשעה מסויימת.

הקדמת הלידה מבוצעת על ידי הזרקת ההורמון אוקסיטוצין בהזלפה תוך-וורידית, או על ידי הכנסת פתילות פרוסטגלנדין לנרתיק, או על ידי פקיעה מלאכותית של מי השפיר.

גישה הלכתית – מותר להקדים את

עניינו של פרק זה הוא בהקדמת הלידה באמצעים רפואיים לפני תחילת תהליך הלידה הטבעי. [251] שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' עד; שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קפד; שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קכח; תורת היולדת פ"א ס"ב. וראה מאמרו של הרב מ. הרשור, הלכה ורפואה, ב, תשמ"א עמ' כט ואילך, (פ"ח), שהסתפק במקרים שהסיבה להקדמת הלידה היא לצורך העובר, אם מותר לסכן את האשה. [252] תורת היולדת שם, והע' ד. [253] שמירת שבת כהלכתה, פ"ב הע' צח. וראה בתורת היולדת

שיש מיילדת, או רופא נוכרי. אכן המנהג הוא שרופאי ישראל מיילדים נשים, ויש להם על מה שיסמוכו, ולפי מנהג זה מותר לרופא ישראל גם ליילד אשת אחיו. [248] תורת היולדת פי"ד ס"ד, על פי מ"ב בשעה"צ סי' תעה סקל"ט. [249] שו"ת במראה הבוק, ח"ג סי' קכד. [250] הקדמת לידה היא פעולה רפואית הנעשית לחילוץ הוולד לפני הזמן הטבעי של תחילת הלידה; זירוז לידה היא פעולה רפואית הנעשית לחילוץ הוולד תוך כדי תהליך הלידה הטבעי, כאשר יש קושי ביציאת הוולד בדרך הטבעית.

אם הוא בשבת הדבר מותר²⁵⁴. מספר טעמים נאמרו על ידי הפוסקים לדין זה: אין להקדים בחינם בואו של הוולד לפני שנקבע על ידי ההשגחה העליונה, ואין לעשות נגד הטבע²⁵⁵; מאחר שהלידה היא מצב של סכנה, אין להקדים ללא צורך את הסכנה, כי אסור לאדם להכניס עצמו לידי סכנה, ואפילו אם הסכנה תבוא ממילא בדרך הטבע; אסור לעשות תחבולות להקדים הלידה, כי יש הבטחה מהקב"ה למנוע סכנה כשהדבר הוא בדרך הטבעית, אבל כשרוצים להקדים הלידה שלא כפי שהיה צריך להיות, אין על זה הבטחה, וממילא נכנסת לסכנה; הקדמת הלידה עלולה לגרום לסיכון האשה בגלל צורך בניתוח קיסרי שלא לצורך, וכן עלולים לגרום ללידת פג, ובכך לסכן את היילוד; באופן כללי מקובל שזמן הלידה הוא

שמירה ותפילה

שמירה — יולדת היא מאלו שצריכים שמירה מהמזיקין²⁵⁸, והכוונה שלא יניחו אותה לבדה²⁵⁹. יש אומרים, שהיולדת צריכה שמירה למשך חודש ימים לאחר הלידה²⁶⁰; ויש שכתבו, שצריכה שמירה שבעה ימים²⁶¹. המנהג הוא להקפיד יותר בשמירת היולדת זכר²⁶².

קמיעות — אין למחות באילו שתולים לוחות וקמיעות בחדר היולדת, ובהם

פ"א הע' ג, בשם החו"א והקהלות יעקב. [254] שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' עד; שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קפד; שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קכח; הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בתורת היולדת פ"א הע' א; טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סוסק"ו; ההלכה במשפחה, פי"ח סי"ט, ובשם הגר"י קנייבסקי, בהע' 12 שם, ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתצד; הרב א. בקשי-דורון, תורה שבעל פה, יח, תשל"ו, עמ' נד ואילך. [255] וכן עולה על פי הקבלה, שאין להקדים לידה, כמבואר בס' דברי תורה להאדמו"ר ממונקאטש ח"ג אות ל, שהביא מס' הקנה דמ"ז ע"ב, ומהא"ר שער רוח הקודש תיקון ד, שאם גורמים לאשה ללדת יותר מוקדם, עלולים לגרום למותו של היילוד, והעושה כך בא לידי עניות, ולפיכך צריך להתענות מ"ה יום. וכן כתב הראב"ד בהקדמתו לספר יצירה, שהמוליד בנים בשם, ירצה לומר כותב קמיע למקשה, ומולידה טרם זמן עתה, פעמים שהורג שתי

נפשות, ופעמים שגורם לנולד ימים רעים, וצרות משונות זו מזו, והאלקים דמו יבקש, וכו', וכללו של דבר שינה עליו כל סדרי בראשית. ובספר הרוקח על קהלת ג יא כתב, שאין לעשות למקשה שתמהר ללדת פן תלד במזל רע, ויש להמתין לזמן הלידה הטבעית, שנאמר 'את הכל עשה יפה בעתו' — קהלת ג יא. [256] אבות ד כד. [257] שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' עד; שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' קפד; תורת היולדת פ"א ס"א; שערי הלכה ומנהג, הוספות ומילואים, סי' קנא. [258] ברכות נד ב, בפירש"י שם ד"ה חולה. [259] וראה שו"ת מחנה חיים חאבהע"ז ח"ב סי' נו; ס' שמירת הגוף והנפש, ח"ב סי' קפ ס"א ובהע'. [260] כן משמע משו"ת הרש"ל סי' מה. [261] אמרי יושר לסדר נשים, אות קיח, בשם החו"א; הגר"ח קנייבסקי, בשם החו"א, הובא בס' שמירת הגוף והנפש, ח"ב סי' קפ הע' א. [262] ראה ס' מטעמים ח"ב מערכת זכר ונקבה, אות ב.

על היולדות בנוסח זה: "והיושבות על המשבר, תוציא אותן מאפילה לאורה, ויצא הוולד בשעה טובה, ולא יארע שום צער ושום נזק לא ליולדות ולא לילדיהן".

אשה היושבת על המשבר, יבקשו עליה רחמים, ועל הילד שייוולד במזל טוב²⁶⁹, ואפילו בשבת מותר לברך את המקשה לילד, כי היא בכלל מסוכנת²⁷⁰.

להלן נוסח תפילה על אשה היושבת על המשבר²⁷¹:

"יהי רצון מלפניך, ה' הגדול הגבור והנורא, שיזכרו לפניך זכות האשה העניה הזאת, אשר תחיל ותזעק בחבליה, ואם יש בה שום עוון, מחול ומרוק אותו במה שנצטערה בכאב החבלים, ותעלה קול צעקתה עד כסא כבודך, וסתום פי המקטרגים עליה, ויכנסו לפניך כל המליצים בעדה טוב כמידתך להיטיב להגון ולבלתי הגון, ויכמרו רחמך עליה, כי אתה עונה בעת צרה, מלך רחמן ומרחם על כולם, פודה ומציל ושומע ועונה".

'מי שבירך' – לאחר הלידה מברך הבעל את היולדת ואת הוולד בעת עלייתו

השבעות שונות, שאף מי שאינו מאמין בזה וכיוצא בזה, מכל מקום יכול הקמיע להועיל למי שמאמין בו ליישב רוחו ונפשו ולהירפא על ידו, ועל כן אין בזה משום דרכי האמורי²⁶³, ואדרבה יש בזה תועלת הן ליולדת והן לוולד מיד לאחר לידתו, ויש לעודד לעשות כן, ואף להשתדל לקבל רשות מהנהלת בתי החולים לתלות את הקמיעות המקובלות בחדר היולדת ובחדר הוולד²⁶⁴; ויש מי שכתב, שאין לתלות שום שמירות עם שמות קדושים בבית היולדת, משום שעל פי רוב המקום שהיא נמצאת בו אינו נקי²⁶⁵.

ספר-תורה – מותר להניח ספר תורה על אשה המקשה לילד, ולקרות עליה פסוקים²⁶⁶; ויש מי שכתב, שמותר רק להביא את ספר תורה עד לפתח חדר היולדת, אבל אין לזלזל בספר התורה כסגולה²⁶⁷.

תפילות – אשה שישבה על המשבר לילד, והיתה מצטערת לילד, אמרו: מי שענה את אמך הוא יענה אותך²⁶⁸.

בתפילת תשליך בראש השנה מתפללים

מסויימים; להניח תחת ראש היולדת ספר נועם אלימלך, ובפרט דפוס ראשון; לתמוך בממונה בתלמידי חכמים ועוד. [268] דברים רבה ב ו. [269] ס' חסידים ס' תפז; ס' דברי תורה להאדמו"ר ממונקאטש ח"ג אות ל. וראה בשו"ת משנה הלכות ח"ט ס' קפד. [270] מהר"ר יוסף בביאורי הסמ"ג, הובא במג"א או"ח ס' רפח סק"ד; מ"ב ס' רפח סק"ח. וראה במחצית השקל ובהגהות רעק"א שם, שאין המג"א חולק על דין זה. [271] שבט מוסר פכ"ד. וראה בסוף שו"ע האריז"ל, נוסח סגולה נפלאה מהאר"י לומר

[263] שו"ת מלמד להועיל חו"ד ס' סד. וראה בס' אוצר הברית ח"א סופ"ב, צורה ונוסח שמירה. [264] שערי הלכה ומנהג ח"ד ס' ט. [265] מנהגי החת"ס החדש פי"ג אות ט. [266] פת"ש יו"ד ס' קעט סק"ו, בשם באר שבע. [267] שו"ת חינוך ב"י ס' עא. וראה בס' ברית אבות קונט' מפתח של חיה אות ט; אוצר הברית ח"א פ"ב ס' יא הע' ו – בעניין הנחת ספרי קודש על מיטת היולדת. וראה באוצר הברית ח"א פ"ב ס' יא, רשימה של סגולות שונות ליולדת המקשה ללדת, כגון לומר מזמורי תהלים

לתורה. הנוסח הנכון ל'מי שבירך' לילדת ולבתה הוא:

בענייני אורח חיים

ברכת 'הטוב והמטיב' וברכת 'שהחינו' – ראה ערך ילוד.

ברכת הגומל – יש הסבורים, שילדת איננה מברכת כלל ברכת הגומל²⁷⁴. נימוקיהם: הלידה היא מצב טבעי, וכולן ניצולות מזה, אין חטא בהריון ובלידה, ולכן לא שייך לומר 'לחייבים', האשה היא נידה לאחר לידתה; ויש הסבורים, שבאופן עקרוני יש חיוב בברכת הגומל לאחר לידה, כדין כל מי שניצל מסכנה, אבל נחלקו בשאלות מעשיות שונות, כגון מי מברך, מה נוסח הברכה, והיכן מברכים:

יש הסבורים, שיכווין הבעל בברכת התורה כשאומר ברכו את ה' המבורך להוציא אשתו, והיא תענה אמן²⁷⁵; יש נוהגים, שהבעל מברך ברכת הגומל, והאשה היולדת עומדת בעת הברכה ועונה

"מי שבירך אבותינו²⁷² אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה, הוא יברך את האשה היולדת פלונית בת פלונית, עם בתה הנולדה לה למזל טוב, בעבור שבעלה עלה לתורה, בשכר זה הקב"ה ימלא רחמים עליה, להחלימה ולרפאותה ולהחזיקה ולהחיותה, וישלח לה מהרה רפואה שלימה מן השמים לכל איבריה וגידיה, בתוך שאר חולי ישראל, רפואת הנפש ורפואת הגוף, השתא בעגלא ובזמן קריב; ואת בתה הנולדה לה למזל טוב לאורך ימים ושנים, יקרא שמה בישראל פלונית בת פלוני, ויזכו אביה ואמה לגדלה לחופה ולמעשים טובים, ונאמר אמן"²⁷³.

גוי – בעניין ליילד גוי, ובעניין גויה מיילדת – ראה ערך גוי.

ולמעשים טובים'. וראה בס' שו"ת יגדיל תורה סי' מט, ובס' שערי הלכה ומנהג ח"א סי' פה, שידוע מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, אשר מנהג חב"ד הוא לאמר גם בלידת בת 'לתורה', לחופה ולמעשים טובים, על פי מה שאמרו חז"ל בברכות יז א, נשים במאי זכיין וכו'. [274] שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קסא; שו"ת ויצבר יוסף סי' מא; שו"ת מטה לוי ח"ב האו"ח סי' ח; שו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' נט. וכן משמע משו"ת אבני נזר האו"ח סי' לט. וכן מובא בשם החזו"א – ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סוסי' נג. וראה גם במג"א סי' ריט. וראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ז סי' ח-ט; יחוד דעת ח"ד סי' טו. [275] תורת חיים, סנהדרין צג ד"ה אני אומר; א"ר או"ח סי' ריט סק"ה (אמנם בסקי"ג כתב הא"ר, שתברך היא בעצמה בינה לבין עצמה, וראה בפרמ"ג במ"ז שם סק"ג); שו"ת באר משה ח"ח סי' קב. אך ראה בשו"ת יחוד דעת ח"ד סי'

בעת צרה ויולדת. [272] ואגב, ראה בשו"ת פרי השרה ח"ג סי' קע, טעם שאין אומרים לאשה חולה מי שבירך 'אמותינו' רק אומרים 'אבותינו', וראה בשו"ת האלף לך שלמה האו"ח סי' קב, שמשמע שאומרים שניהם. [273] שו"ת אגרות משה האו"ח ח"ד סי' סז. עיקר התיקון בנוסח זה הוא ההפרדה בין המי שבירך לילדת שהיא חולה, לבין קריאת שם לתינוקת שנולדה. וכן מדויק הנוסח 'רפואה שלימה לכל איבריה וגידיה', ולא 'לרמ"ח איבריה ושס"ה גידיה', כי לאשה יש יותר איברים. וכן כתב בס' שערי הלכה ומנהג ח"א סי' פה. אמנם ראה בשו"ת האלף לך שלמה האו"ח סי' קב, שאפשר לאמר גם לאשה 'לרמ"ח איבריה ושס"ה גידיה', וראה בע' ברכות ותפלות הע' 74. וראה עוד בנידון בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' ר. וראה בשו"ת אגרות משה שם, שהרוצה יוכל להוסיף 'יזכו אביה ואמה לגדלה לתורה ולכן תורה לחופה

אמן, ובנוסח הברכה יאמר הגומל לחייבים טובות שגמלך כל טוב, ואם בירך שלא בפניה יאמר שגמל לאשתי כל טוב²⁷⁶; מנהג ירושלים, שמזמינים מניין לבית היולדת, ומתפללים ערבית, ולאחר התפילה מברכת היולדת ברכת הגומל בפניהם או בחדר סמוך²⁷⁷; ויש הנוהגים שהאשה עומדת בעזרת הנשים ומברכת אחרי התפילה, וכולם עונים²⁷⁸.

יש מי שכתבו, שיולדת לא תברך ברכת הגומל לפני שבעה ימים מלידתה, אבל איננה צריכה לחכות שלושים יום, אלא תיכף לאחר שמרגישה בעצמה שחזרה לאיתנה, תברך ברכת הגומל²⁷⁹.

אמירת פסוקי קרבן יולדת — יש אומרים, שאשה שילדה צריכה לומר את פסוקי הקרבנות של יולדת עשירה שבתחילת פרשת תזריע, בבחינת 'ונשלמה פרים שפתינו'²⁸⁰, כמו שאומרים את הפסוקים הנוגעים לקרבנות חטאת, אשם עולה וכד'²⁸¹.

שבת²⁸² מניעת לידה בשבת — חסידים הראשונים לא היו משמשין מיטותיהן אלא מרביעי ואילך, שלא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת²⁸³, ואין זה אלא מידת חסידות²⁸⁴. יש מי שכתב, שיתפלל אדם על אשתו המעוברת שהגיעה לחודש התשיעי, שלא תלד בשבת, כדי שלא יצטרכו לחלל את השבת, וכן על בתו וכלתו²⁸⁵.

עליה לתורה — יש מי שכתבו, שיש חיוב על הבעל לעלות לתורה ביום ארבעים ללידת זכר או ביום שמונים ללידת נקבה²⁸⁶, ונודב צדקה למקום תורה, שהוא כעין קרבן יולדת, שהאשה היתה צריכה להביא בימים אלו בעת שבית המקדש היה קיים²⁸⁷. וכן נהגו המדקדקים שהבעל קורא לעצמו בפרשת תזריע מעניין היולדת, כי אמירה במקום קרבן, ודווקא אם כבר טבלה היולדת והיא טהורה, ולכן בימינו אין לומר את פרשת היולדת, כי הנשים בדרך כלל עדיין טמאות, ולא

טו, שפקק על זה, כי אין על 'ברכו' דין ברכה, כיוון שאינו אומר מלך העולם. [276] ב"י וט"ז או"ח סי' ריט סק"ב; מ"ב סי' ריט סק"ז; שו"ת ויען אברהם סי' יז. וראה עוד בע' ברכות ותפלות הע' 211 ואילך, בדיני ברכת הגומל בנשים. [277] קצוה"ש סי' סה סק"ו; שו"ת שלמת חיים ח"א סי' נא; שו"ת באר משה ח"ח סי' ציץ אליעזר ח"ג סי' יז, וחי"ז סי' ח אות ב; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חא"ח סי' ריט סק"ד. וראה מה שכתב על מנהג זה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' נג. [278] עלי תמר על ירושלמי ברכות ט א, בשם קהילות עתיקות באשכנז, ובשם אדמו"ר מגור;

שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' קצה. [279] שו"ת שלמת חיים ח"א סי' נא; כף החיים סי' ריט אות ז. וראה בשו"ת באר משה ח"ח סי' קכ. [280] הושע יד ג. [281] פתחי מגדים פכ"ט סמ"ח הע' 5; שו"ת בנין שלמה ח"א סי' א. [282] דיני חולה שיש בו סכנה וחולה שאין בו סכנה — ראה ע' שבת. כאן יידונו הענינים המיוחדים ליולדת. [283] נידה לח א-ב. [284] שו"ת קובץ תשובות סי' מג. [285] סי' חסידים סי' תשצג. וראה בס' תורת היולדת, מהדורה שניה, עמ' ט, בטעם הדבר. [286] מג"א סוסי' רפב; ביאוה"ל רסי' קלו. [287] ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' פד,

שייכות עדיין בקרבן²⁸⁸.

הקדמת לידה – מעוברת שמלאו
 חודשי הריונה ולא ילדה עדיין, מותר
 לטפל בה כדי להקדים את לידתה על ידי
 תרופות מתאימות, אם אמנם הרופא אומר
 שמבלי זה יש סכנה לחייה, או לחיי
 עוברת²⁸⁹, ודבר זה מותר, אפילו אם על
 ידי כך יתכן שתלד בשבת²⁹⁰.

הכנות ללידה – אשה שהגיעה לחודש
 התשיעי להריונה, טוב וראוי שתכין בכל
 ערב שבת את הדברים הנחוצים לה
 במקרה שתלד בשבת²⁹¹.

הגדרת יולדת כחולה – היולדת הרי
 היא כחולה שיש בה סכנה, ומחללים עליה
 את השבת לכל מה שהיא צריכה²⁹²,
 ומחללים את השבת על היולדת, בין
 שילדה וולד חי, ובין שילדה וולד מת²⁹³.
 אכן, מכיוון שהסכנה של היולדת נובעת
 ממצב טבעי, ורוב הנשים אינן מתות
 בלידתן, הצריכו חכמים לעשות כל מה
 שאפשר בשינוי²⁹⁴, או על ידי גוי²⁹⁵, אך
 אם יש חשש סכנה או עיכוב בעשיית

הדבר בשינוי, או על ידי גוי, או
 שהמלאכה לא נעשית בזריזות עם השינוי
 כמו ללא השינוי, מצווה לעשות בלא
 שינוי, למהר הדבר בכל כוחו²⁹⁶. אין דין
 שינוי אלא ביולדת כדרך כל הארץ, אבל
 במקשה לילד, ומסוכנת וחלשה על פי
 נשים בקיאות, או על פי רופא בקי, אינה
 צריכה שינוי כלל²⁹⁷. יש מי שכתב,
 שהחיוב לשנות הוא באיסורי תורה, אבל
 באיסורי דרבנן אין חייבים לשנות גם
 ביולדת²⁹⁸. יש מי שהבחין ביולדת שני
 דינים: תהליך הלידה, עד שעה שהדם
 שותת ויורד, הוא מצב של סכנה, אלא
 שאז יש לעשות צרכיה בשינוי, משום
 שכעת עדיין איננה בסכנה, אלא שעלולה
 להסתכן; לעומת רגע הלידה ממש, היינו
 משעה שהדם שותת, שאז דינה ככל חולה
 שיש בו סכנה, ואין עושים בשינוי,
 לשיטות הפוסקים הסבורים, שאין לשנות
 בחולה שיש בו סכנה²⁹⁹.

טירוף הדעת – מחללים שבת עבור
 יולדת גם כדי ליישב דעתה, ולמנוע טירוף
 דעתה, אף על פי שמבחינה רפואית הדבר
 איננו נחוץ, ואפילו חילול שבת באיסורי

וח"ד סי' מב. [288] שו"ת תשובות והנהגות
 שם. [289] ראה לעיל הע' 250 ואילך.
 [290] שמירת שבת כהלכתה, פל"ב הע' צח.
 וראה בקובץ הערות יבמות סי' מט סק"ו.
 [291] סי' חסידים סי' תתכה; מג"א סי' של סק"א;
 מ"ב שם סק"א; בן איש חי שנה ב, פ"ר תצוה
 אות יד. וראה מה שהקשה בשערים המצויינים
 בהלכה סי' צג סק"א על המג"א. וראה בשמירת
 שבת כהלכתה פל"ו ס"ו, דוגמאות מעשיות
 לדברים שצריכה להכין מערב שבת.
 [292] שבת קכח ב; רמב"ם שבת ב יא; טוש"ע
 אור"ח של א. [293] שמירת שבת כהלכתה פל"ו
 ס"ה. [294] רמב"ם שבת ב יא, ובמ"מ שם;

מאירי שבת קכח א; טוש"ע אור"ח של א, ובמג"א
 שם סק"ג, ובמ"ב שם סק"ה; ערוה"ש אור"ח של ב.
 ודין זה נכון גם לשיטות הסוברים שבסתם חולה
 שיש בו סכנה אין משנים – ראה מחלוקת
 המחבר והרמ"א אור"ח שכח יב. וראה ע' שבת
 הע' 32 ואילך. וראה בשו"ת ציץ אליעזר חי"ז סי'
 סה. [295] פרמ"ג אור"ח סי' של בא"א סק"ב.
 [296] מג"א סי' של סק"ג; מ"ב שם סק"ה.
 [297] מור וקציעה אור"ח סי' של; וראה במקור
 חיים אור"ח סי' של ס"א; הגרש"ז אויערבאך,
 הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד אור"ח סי' של
 סק"א. [298] סי' פקוח נפש ד' ט"ז. וראה בס'
 תורת היולדת פל"ב הע' ב. [299] חי' הגרי"ז

דברים שאין לעשותם אלא עד שיופיעו שלושת הסימנים כוללים הדלקת הנר, שחיטה, בישול, שחיקת סממנים, קשירת החבלים שתתלה עצמה בעת הלידה³⁰⁵, וכן הפעלת מזגן, הדלקת תנור, שימוש במעלית, כניסת בעלה הכהן לבית החולים, היתר אכילה ביום הכיפורים³⁰⁶. מאידך, הפעולות הבאות מותרות גם קודם להופעת שלושת הסימנים: לטלפן לאמבולנס או למונית כדי לקחת לבית החולים, לנסוע לבית החולים, להזמין רופא, לבדוק את סוג הדם, להפעיל את המכשיר לניטור דופק העובר, וכן מותר לבעלה ללוותה לבית החולים במכונית אם היא מבקשת זאת³⁰⁷.

סימני לידה — יש מי שסיכם את

תורה, כגון להדליק נר, כשהיולדת היא סומא³⁰⁰. וביולדת אפילו אינה אומרת כלום, מדליקים לה נר, כי ידוע שזה מיישב את דעתה³⁰¹, ולא די שיאמרו לה שהדליקו הנר, אלא צריך באמת להדליק הנר³⁰².

זמן לידה להגדרת יולדת כחולה — יש דברים, שמחללים עליהם את השבת עבור יולדת רק משהופיעו שלושת סימני הלידה³⁰³; ויש דברים, שעושים גם בשלבים מוקדמים יותר של תהליך הלידה. הכלל הוא, שדברים אשר אפשר לעשותם בלי איחור ועיכוב, ממתנינים עד להופעת הסימנים הללו, אבל דברים שאם ימתינו יגרמו נזק, מותר לעשותם משעה שמרגשת קצת בלידה, ואפילו בספק³⁰⁴.

J Halacha and Contemporary Society, Vol 1, No. II, p. 107ff, 1981. [301] מ"ב סי' של סק"ג, בשם תוס' ישנים, ובביאה"ל שם ד"ה ומדליקין. וראה בתורת היולדת, מבוא סק"א, בשם הגרי"ש אלישיב והגרח"פ שיינברג. [302] שעה"צ סי' של סק"ד. [303] ראה לעיל הע' 160 ואילך. [304] מ"ב סי' של סק"ט. [305] פיהמ"ש לרמב"ם שבת יח ג. [306] תורת היולדת, פכ"ט. וראה שם, מה שהקשה על הרמב"ם בדין הדלקת הנר, שכתב בהל' שבת ב יא, שמדליקים הנר משעה שצועקת בחבליה, ומשמע שהוא קודם הופעת שלושת הסימנים, וכן כתב בביאה"ל סי' של ד"ה ומדליקין, והשאיר בצ"ע. אמנם יש לומר, שהרמב"ם במשנה תורה חזר בו מפיהמ"ש, וכידוע היה חיבורו על המשנה מוקדם, וראה באגרות הרמב"ם לתלמידו ר' יוסף בר' יהודה, הובא באגרות הרמב"ם, מהדורת קאפח, עמ' קכט, שהעיד על עצמו שחזר בו מכמה דברים שכתב בפיהמ"ש. וראה גם בשו"ת הרמב"ם מהדורת בלאו סי' ריו, שמה, שנה, תלג. [307] מ"ב שם; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קלב; תורת

מברסק, סוף מס' יומא, על פי השוואת רמב"ם שבת ב יא, לעומת רמב"ם שבת ב יג. וראה מאמרו של הרב מ. הרשלה, הלכה ורפואה, ג, תשמ"ג עמ' לו ואילך באות' ב-ג. [300] שבת קכח ב; רמב"ם שבת ב יא; טוש"ע או"ח של א; מ"ב שם סק"ד. וראה בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קלב. ואמנם מצינו משום טירוף הדעת הקילו בהרבה הלכות, גם ביחס לדברים שאינם מועילים כלל — ראה רמב"ם ע"ז יא יא; שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רמה; מנ"ח מ' תקיב; טוש"ע או"ח שו ט, וראה בערוה"ש או"ח שו כ; טוש"ע או"ח שלט ד, ובמ"ב שם סק"ט; נפש חיה או"ח סי' רעח. ואם ההיתר משום טירוף הדעת בחולה יש בו סכנה, הוא גם בדברים האסורים מן התורה, או רק בדברים האסורים מדרבנן — ראה רמב"ן תורת האדם, שער הסכנה; שו"ת תשב"ץ ח"א סי' נד; שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' סו; פרמ"ג או"ח סי' שו בא"א סק"ח; שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' סד; שמירת שבת כהלכתה פל"ב סכה-כו; מאמרו של הרב י. ה. הנקין, אסיא, ב, תשמ"א, עמ' 117 ואילך. וראה עוד בע' שבת הע' 378 ואילך, ובע' שוטה הע' 211 ואילך; Steinberg A.

לחזור בשבת לביתה במכוננית שנוהג בה יהודי, אלא אם כן הוא נהג אמבולנס, שממילא חוזר לתחנתו, ואפילו הוא ישראל, בתנאי שלא יוסיף באיסורי שבת עבודה; ואם אין לה מקום לשהות בו בבית החולים, והיא מצטערת, וביתה הוא בתחום שבת, מותר לה לחזור עם נהג גוי³¹⁴.

יש מי שכתבו, שמעיקר הדין אין היולדת חייבת לעזוב את מקום מגוריה בערב שבת, כדי להימצא בקרבת מקום לבית החולים, אבל מידת חסידות היא שתהיה היולדת סמוך ללידתה במקום קרוב לבית חולים, כדי שתימנע מחילול שבת בנסיעה, ואם הניתוק ממשפחה ומביתה גורם לה צער, או שיש קושי בדבר, רשאית להישאר בביתה; אך אם כבר הרגישה כאבי לידה בערב שבת, נכון שתיסע לבית החולים, או למקום קרוב לו, לפני השבת³¹⁵.

מותר לבעלה של היולדת, או לכל אדם שיש לה אימון בו, לנסוע עמה לבית החולים, ומותר לעשות כן גם אם כבר נמצא במכוננית אדם אחר, שיכול לעזור לה בעת הצורך³¹⁶, ואף אם אומרת שאינה צריכה ליווי, אף על פי כן מותר לנסוע

הסימנים לתחילת תהליך הלידה, שהם קודמים לשלושת הסימנים המובהקים ללידה: צירים סדירים, המופיעים בהפסקות של 15-20 דקות בין ציר לציר; צירים ראשוניים, ואפילו בלתי סדירים, ביולדת היודעת מניסיון קודם, שתהליך הלידה אצלה נמשך זמן קצר בלבד, או שהסתכנה בעבר בתהליך הלידה; פקיעת הקרומים וירידת מים, אפילו אם אין לה צירים³⁰⁸; הרגשת לחץ פתאומי וכבד כלפי מטה, גם ללא צירים; המלצת רופא או מיילדת. בוודאי שדין זה נכון אם מתעוררים סימנים של סכנה לאם, כגון דימום פתאומי וחזק, חום גבוה, חולשה כללית עד עילפון, או מחלה נפשית חריפה, וכן כאשר מתעוררים סימני מצוקה וסכנה לעובר, כגון היעדר פעימות הלב, או היעדר תנועות העובר³⁰⁹.

נסיעת יולדת ומלווים בשבת³¹⁰ — אין להמתין לשלושת הסימנים של לידה³¹¹ כדי לנסוע לבית החולים, אלא מיד כשמרגישה שמתחיל תהליך הלידה³¹², ואפילו אם יש ספק בדבר, תיסע לבית חולים³¹³.

יולדת שהגיעה לבית החולים בשבת, והתברר שאין היא מוכנה ללידה, אסור לה

ל; נשמת שבת ח"ב סי' לג. [315] קצות השולחן סי' קמ, בבדי השולחן סוסק"ג; שמירת שבת כהלכתה פל"ז ס"ז, ובהע' יג, בשם החזו"א והגרש"ז אויערבאך; שו"ת קובץ תשובות סי' מג; ההלכה במשפחה פי"ח ס"ב. וראה בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ג סי' קו אות ד; שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' פח ד"ה ומחללין. [316] אגרות החזו"א ח"א סי' קמא; קצות השולחן סי' קמ סק"ג; שו"ת אמרי דוד סי' עא; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קלב.

היולדת שם; שש"כ פל"ז סע' ח-ט. [308] וראה לעיל הע' 173 ואילך. [309] תורת היולדת פ"ג. [310] בפרטי דיני הנסיעה בשבת, הן של יולדת, והן של סתם חולה שיש בו סכנה — ראה ע' שבת חלק יב. [311] ראה לעיל הע' 160 ואילך. [312] ראה לעיל הע' 159 ואילך. [313] ראה מ"ב סי' של סק"ט, ובשעה"צ שם סק"ז. [314] שמירת שבת כהלכתה פל"ז ס"י; תורת היולדת פכ"ז. וראה מה שכתב בנידון בשו"ת בית אבי ח"ד סי' מח-מט; שו"ת שרגא המאיר ח"ד סי'

מלאכות הקשורות ללידה – מלאכות רבות מתבצעות בשעת לידה, כגון הדלקת האור, רישומים שונים, קביעת סוג הדם, חוקן, קילוח שערות, רחיצה, עירוי, זריקות, ניקוב השלפוחית, בדיקות דם, הפעלת מכשירים, הרחבת פתח יציאת העובר, חיתוך הטבור וקשירתו³²³, ודינן כמו בכל חולה שיש בו סכנה³²⁴. אכן, ישנן מלאכות שהן מיוחדות ליולדת בתהליך הלידה, ואלו הן:

עצם הוצאת התינוק מהרחם בתהליך הלידה – יש אומרים, שיש במעשה המיילדת איסור תורה³²⁵; ויש אומרים, שיש בזה רק איסור מדרבנן³²⁶.

גילוח השערות – לכתחילה תגלח את שערותיה לפני השבת, אבל אם לא גילחה, מותר לגלח בשבת³²⁷.

מותר להזריק ליולדת תרופות לשיכון כאבים בשבת, ואם כבר הופיעו שלושת סימני הלידה, מותר אף לחלל שבת כדי להביאם, וכך מותר להזריק משככי כאבים

עמה, שמא תפחד אחר כך, ותבוא לידי סכנה³¹⁷; ויש מי שכתב, שהיינו דווקא בלידה ראשונה, או אם אינה מתנגדת, אבל אם כבר ילדה בעבר, וכעת אומרת שאינה צריכה שבעלה יתלווה אליה – אין להתיר³¹⁸. וכן מותר ללוותה אף במכונית נפרדת, אם אין שום אפשרות להצטרף במכונית או באמבולנס המסיע אותה ממילא³¹⁹.

יולדת רשאית לנסוע לכתחילה לבית החולים שנרשמה בו ללידה, ואפילו אם יש בית חולים קרוב יותר, אם היא סבורה שהטיפול יהיה טוב יותר בבית החולים שנרשמה בו³²⁰, אבל אסור לעשות כן משום חישובים כספיים גרידא³²¹.

יולדת שיש לה אפשרות ללדת בבית, מכל מקום מותר לחלל שבת בנסיעה לבית חולים בשבת, שהוא עדיף מבחינה רפואית, וכך כדי להרגיע את דעתה של היולדת, שכן כיום מקובל שנשים יולדות בבית חולים³²².

יותר בשבת, בגלל ששם המאכל כשר ומהודר יותר – שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' פח ס"ג. [322] ראה תורת היולדת פ"ז ובהע' ב. [323] ראה פירוט מלאכות אלו בס' תורת היולדת פל"ד. [324] ראה בתורת היולדת שם. [325] ח"י הרשב"א שבת קכב ב. וראה בתורת היולדת פל"ד הע' ג, שנתקשו האחרונים במציאת האיסור במעשה הלידה. וראה גם במאמרו של הרב ד. שיף, עטרת שלמה, ח"ב עמ' רג ואילך (באות ג). [326] רש"י שבת קכב ב ד"ה אין מילדין, שהאיסור הוא רק משום טירחא יתירה; תוס' שבת קכט ב ד"ה כל; מ"ב סי' שלב סק"א. וראה בתורת היולדת פל"ד הע' ד, שכן משמע גם מהחזו"א א"ח סי' נט. [327] מ"ב סי' שכח

[317] שו"ת אז נדברו ח"א סי' כט; שו"ת אהל משה ח"ג סי' ג. וראה עוד בענין זה בשו"ת הליכות שב"א ח"א סי' יא-טו; שו"ת שאילת יצחק מהדו"ת ח"י סי' מ; שו"ת פאת שדך סי' מג; שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' מח. וראה בע' יחוד הע' 217 ואילך. [318] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קעו. [319] הגרי"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאו"ח סי' של סק"ד. [320] כף החיים סי' של סק"ג; שמירת שבת כהלכתה פל"ז ס"ח; שו"ת אבן פנה ח"ב סי' ל. [321] שמירת שבת כהלכתה, שם. וראה בתורת היולדת פ"ז, בעניין העדיפויות של בית חולים קרוב לעומת רחוק, והתנאים לבחירתם בשבת. וכן אין הצדקה לנסוע לבית חולים רחוק

לתעלת השדרה³²⁸.

מותר לפקוע את הקרומים, כשילדת מוכנה ללידה³²⁹.

מותר להפעיל מכשיר ניטור של דופק העובר ותדירות הצירים³³⁰, וכן מכשיר דופלר³³¹, גם לפני הופעת שלושת סימני הלידה. אכן, מכיוון שהדבר כרוך באיסורי תורה אחדים, כגון מבעיר, בונה, רושם, מבשל, מחתך, מכבה, משמיע קול, יש להפעיל מכשירים אלו על ידי גוי, או כלאחר יד, אם אפשר³³², ואם אין חשש סכנה בדחיית הניטור, עדיף לדחותו למוצאי שבת³³³.

בחיתוך להרחבת פתח היציאה לוולד³³⁴, יתכן שיש איסור תורה, ומכל מקום נותר לעשותו בשעת הצורך, כי הוא נחוץ להצלת הוולד³³⁵.

בחיתוך הטבור נחלקו תנאים³³⁶, אם הוא מותר בשבת אם לאו. יש מי שפסק להלכה לאיסור³³⁷, אך רוב הפוסקים פסקו להיתר³³⁸. יש הסבורים, שחיתוך הטבור

כרוך באיסור מלאכה מן התורה³³⁹; ויש הסבורים, שאין בחיתוך הטבור בשבת איסור מן התורה³⁴⁰, ועל כל פנים קשירת הטבור אסורה מן התורה, אלא אם כן יעשו בשינוי או במהדק³⁴¹, אבל אם אין אפשרות כזו, יש לקשור את הטבור בקשר כפול, מפני שיש סכנה לעובר אם הקשר איננו עומד³⁴².

נהוג לסרק את שיער היילוד, ולנקותו מהלחזיות הדבוקות בו, ואסור לעשות זאת בשבת משום גוזז³⁴³.

ניתוח קיסרי כרוך בכמה מלאכות מן התורה, כגון כותב, בונה, מכה בפטיש, נטילת נשמה, גוזז, מחתך, קושר, כותב, מבעיר, משרטט³⁴⁴. אכן, כאשר יש צורך רפואי, הן מחמת האם, והן מחמת העובר, ליילד בניתוח קיסרי, מותר לעשות זאת אף בשבת³⁴⁵, ובתנאי שהדבר נעשה בהסכמתה³⁴⁶.

הדלקת נרות שבת – יש שכתבו, שנוהגים שילדת איננה מדליקה נרות בשבת הראשונה, אלא בעלה מדליק

סקק"מ. וראה בתורת היולדת פל"ד ס"ה, והע' טז-יז. [328] תורת היולדת פל"ד ס"ח. [329] תורת היולדת פל"ד ס"ט. [330] Monitor. [331] Doppler. [332] תורת היולדת פל"ד ס"א. [333] הגרי"י ווייס, הובאו דבריו בתורת היולדת פל"ד הע' ל. [334] Episiotomy. [335] תורת היולדת פל"ד ס"ג. [336] שבת קכח ב. [337] טור או"ח ס"ג של. [338] שאילתות שמות שאילתא מ; רי"ף שבת קכח ב; רמב"ם שבת ב יא; שו"ע או"ח של ז. וראה בב"י ובב"ח או"ח ס"ג של. [339] תוס' ע"ז כו א ד"ה סבר, שאם לא נעקר הוולד לצאת, או כשלא כלו לו חודשיו, יש איסור

גוזז; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קלא, יש בחיתוך הטבור איסור תורה משום קוצר. וכן הביא במ"ב סי' של סקכ"ז, בשם ספר שושנים לדוד. וראה שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' לא אות ה. [340] תוס' שבת קכט א ד"ה כל; מ"ב סי' של סקכ"ז, בשיטת המג"א; תפארת ישראל ע"ז ב א סק"ז. ומכל מקום כתב שם, שתחתוך בשינוי באיזמל וכד', ולא במספרים כבחול. [341] רמב"ם שבת ב יא, לפי המבואר בתורת היולדת פל"ב הע' ג. [342] תורת היולדת פל"ד. [343] תורת היולדת פל"ד הע' לה. [344] ראה תורת היולדת פל"ד סט"ז. [345] שמירת שבת כהלכתה פל"ז ס"ג. [346] הגרש"ז אויערבאך,

ומברך³⁴⁷; יש שנהגו, שמביאים לה נרות למיטתה, והיא מדלקת ומברכת³⁴⁸; ויש שלא קבלו מנהג זה כלל, שאין לו יסוד³⁴⁹; ונהגו העולם, שהאשה מדלקת נרות שבת בעצמה, גם בשבת הראשונה לאחר הלידה³⁵⁰, ובתנאי שתזוהר בנקיונה ובנקיון המקום³⁵¹, ואם נמצאת בבית חולים, תדליק שם במקום שאוכלת³⁵², אבל אם אינה יכולה לקום ממיטתה, ידליק בעלה במקומה³⁵³.

יש נשים שנוהגות להוסיף נר אחד לכל אחד מן הילדים הנולדים³⁵⁴. ואם מנהג האשה להוסיף נר לכל ילד שנולד, ומנהג הבעל אינו כן, אם רצונה להוסיף מממונה, אין לעכב בעדה; ואם רצונה להוסיף מממונו, יכול לעכבה, אך משום שלום בית

רצוי שיניח לה כמנהגה³⁵⁵.

זמנים בהגדרת יולדת כחולה — שלושה ימים לאחר הלידה, היולדת היא בחזקת סכנה, ומחללים עליה את השבת; ואפילו אמרה איני צריכה, ואפילו אם גם הרופא אומר שאינה צריכה, כל זמן שאדם אשר מבין קצת בדבר אומר שצריכה, או אם דבר זה עושים בדרך כלל ליולדת, מחללים עליה את השבת; וכל שכן אם היולדת אומרת שצריכה, אפילו כשהרופא אומר שאין צורך בדבר, מחללים את השבת עבורה³⁵⁶; אבל אם היולדת בעצמה אומרת שאינה צריכה, וגם הרופא וכל הבקיאים אומרים כך — יש אומרים, שאף על פי כן מחללים עליה את השבת³⁵⁷; ויש אומרים, שבמקרה כזה אין מחללים

הובאו דבריו בשמירת שבת כהלכתה שם, הע' ד. [347] מג"א סי' רסג סק"ו; שו"ע הרב או"ח רסג ו; ערוה"ש או"ח רסג ז; בן איש חי, שנה ב, נח, סק"ה; נהגו כצאן יוסף, הל' יולדות אות ד; מ"ב סי' רסג סק"א. וטעמם — שמסתמא אין היא נקיה מדם (ערוה"ש או"ח רסג ז); משום שאינה זוה ממקומה, ולא מדליקה במקום סעודה (הגה' הגר"ב פרנקל על המג"א שם). וראה עוד בס' הליכות ביתה סי' יד סי"ב; משנת אברהם סי' רסג סוסק"ד; קצות השולחן סי' עד בבדה"ש סק"יג; שו"ת אז נדברו ח"א סי' ב. וכתב הגר"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאו"ח סי' רסג סק"ד, שהיינו דווקא מי שילדה בבית, והיא נמצאת בחדר אחר, לפי מה שהיה נהוג לא לקום אחרי הלידה עד שבוע ימים, אך הגר"י וולדינברג, בהערות לס' נשמת אברהם חאו"ח, הע' ז, חלק עליו. ויש להעיר עוד לפי שו"ת רש"ל סי' מה, שדרך הנשים לשכב במיטה ארבעה שבועות לאחר הלידה, שלפי שיטת הגר"י נויבירט, היה צריך להיות הדין שלא תדליק נרות שבת בארבע שבתות לאחר הלידה, וי"ל. [348] ברכ"י או"ח סי' רסג סי"ב וראה שם, שדן אם הוא מנהג יפה או לא. [349] הגר"י

ולדינברג, שם. [350] סוגה בשושנים פכ"ז ס"כ; שמירת שבת כהלכתה ח"א פל"ו סט"ו, וח"ב פמ"ג ס"ט, ופמ"ה ס"ו. והטעם — משום שבומנינו היולדת יורדת ממיטתה זמן קצר לאחר הלידה, וכן לפי שיטת הגר"א, במעשה רב אות נח, שנידה מותרת להתפלל, אפילו אם עדיין הדם עליה. [351] תורת היולדת פל"ח ס"ו. [352] שמירת שבת כהלכתה ח"א פל"ו סט"ז, וח"ב פמ"ה ס"ו. [353] שמירת שבת כהלכתה שם. ובשו"ת אור לציון ח"ב פי"ח ס"ח לא הביא מכל הדין המיוחד ליולדת, וכתב שדינה כשהיא בבית חולים כדין אשה השוכנת בבית הוריה, שאם בעלה מדליק נרות בביתו בברכה — נפטרת מחובת ההדלקה; ואם לאו — תדליק בבית החולים. [354] שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' לה; שמירת שבת כהלכתה ח"ב פמ"ג הע' נא. וראה שם הטעמים לכך. [355] שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' י אות ב. [356] שבת קט"א; רמב"ם שבת ב יג; טוש"ע של ד. [357] שאילתות שמות שאילתא מ; שו"ת הרשב"א ח"ז סי' שמג; ערוה"ש או"ח של ה. וכן משמע דעת הרמב"ם שבת ב יג. וראה באריכות בשו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סי' נג אות' א-ד.

דבר שהוא מלאכה גמורה מן התורה, ככל חולה שאין בו סכנה³⁶⁴.

אם נתגלה סיבוך חדש ביולדת, ויש חשש סכנה בדבר, מחללים את השבת עבורה גם לאחר שבעה ימים³⁶⁵.

פרטים בהגדרת הזמנים — נחלקו הפוסקים אם מונים זמנים אלו לפי מספר השעות מעת לעת, שלפעמים מניין הימים הוא קולא, ולפעמים מניין השעות מעת לעת הוא קולא, ולהלכה הולכים תמיד לקולא, ככל דיני פיקוח נפש³⁶⁶.

וכן נחלקו הפוסקים, אם מונים ימים אלו מגמר הלידה, או משעת פתיחת הרחם³⁶⁷, ולהלכה גם כאן הולכים לקולא משעת גמר לידה, אלא שבדבר שאין במניעתו סכנה, יש להחמיר מתחילת הלידה³⁶⁸.

האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מביאים סכין, אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים את בטנה, ומוציאים את הוולד, שמא ימצא חי³⁶⁹. יש הסבורים,

עליה את השבת³⁵⁸.

מארבעה ימים ועד שבעה ימים גם כן דינה כחולה שיש בו סכנה, אלא שאם אמרה אני צריכה, אין מחללים את השבת בעניין זה; וכל זה באומרת במפורש אני צריכה, אבל בסתם — מחללים³⁵⁹; ואם רופא או מיילדת אומרים שצריכה, פשוט שמחללים את השבת, אפילו אם היולדת אומרת שאינה צריכה; ואם שאר חברותיה אומרות שצריכה, והיא אומרת שאינה צריכה, ואין שם רופא — שומעים ליולדת; ואם היולדת אומרת שהיא צריכה, אפילו מאה רופאים אומרים שאינה צריכה — מחללים³⁶⁰; ואם רק חברותיה הבקיאות קצת אומרות שצריכה, והיולדת או הרופא אומרים שאינה צריכה — יש הסבורים, שאין מחללים את השבת³⁶¹, ויש אומרים, שגם במקרה כזה מחללים את השבת³⁶².

משמונה ימים ועד שלושים יום, דינה כחולה שאין בו סכנה, ואפילו אומרת צריכה אני, אין מחללים עליה השבת³⁶³, אבל עושים כל צרכיה על ידי גוי, ואפילו

שם סקט"ז. וראה בשמירת שבת כהלכתה פל"ז הע' מט. וראה עוד בע' שבת. [365] אשל אברהם סי' של ס"ט; מ"ב סי' של סקט"ו, ובשעה"צ שם סקט"ג. וראה במ"ב סי' תריו סקט"ב, שגם היולדת נאמנת לומר כן. [366] ראה במ"ב סי' של סקט"י; תורת היולדת פל"ה סק"א, ובשם הגרי"ש אלישיב שם. וראה להלן הע' 388 ואילך, רשימת החולקים אם הולכים לפי שעות או לפי ימים. [367] מ"ב שם; ביאור"ל שם ד"ה כל. [368] ערוה"ש או"ח של ז; שמירת שבת כהלכתה פל"ז סי"ג; הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בתורת היולדת שם. וראה עוד בשו"ת שבת הלוי ח"ח סוסי' פח. [369] ערכין ז א; רמב"ם

[358] רמב"ן, הובאו דבריו במ"מ שבת ב יג; מ"ב סי' של סקט"ג. [359] רי"ף, רא"ש ומאירי שבת קכט א; רמב"ם שבת ב יג. [360] ראה בשו"ת אבני נזר חאו"ח סי' תנג. [361] מג"א סי' של סקט"ט; מ"ב שם סקט"ד. וראה במחצית השקל שם, ובפרמ"ג סי' של בא"א סקט"ט, ביחס לגירסה בדברי במג"א. [362] ערוה"ש או"ח של ו. [363] שבת קכו א; רמב"ם שבת ב יג; טוש"ע או"ח של ד. וראה בחי' הרמב"ן שבת קכח ב, שלדעתו דווקא אם אומרת צריכה אני לרחוץ, אין שומעים לה בימים אלו, אבל אמרה לחלל עליה השבת בדברים נחוצים, שומעים לה עד שלושים יום. [364] טוש"ע או"ח של ד; מ"ב

שדין זה לא נאמר אלא בשלב שהיולדת יושבת על המשבר, שאז כבר נעקר הוולד לצאת, ויש בו חיות³⁷⁰; אך רוב הפוסקים סבורים, שאשה מעוברת, אף בטרם יושבה על המשבר, שמתה בוודאות, כגון התיזו ראשה בסייף, חייבים ליילד את העובר, גם אם אין לו חזקת חיים, ואפילו בשבת³⁷¹.

להתענות³⁷⁴.
 חול המועד — היולדת מותרת לכבס בגדיה בחול המועד, כי הם מתלכלכים תמיד³⁷⁵.
 מותר ליולדת לגלח לפני הלידה בחול המועד³⁷⁶.

תענית בכורים — יש מי שהסתפק בדינו של בכור שנולד בניחה קיסרי אם חייב בתענית בכורים בערב פסח³⁷², ויש מי שצייד להקל³⁷³. ומכל מקום הבא אחריו אף דרך הרחם, אינו צריך

יום-הכיפורים³⁷⁷

ערב יום-הכיפורים — מצווה לאכול בערב יום-הכיפורים³⁷⁸, אולם

את בטנה של היולדת כדי להוציא את הוולד, ואפילו ביום חול ראוי למנוע אותן מלעשות כך. וראה בספרו של צימלט, עמ' 69, שההסבר למנהג זה היה, שמחד גיסא לא רצו לנוול את היולדת המתה על ידי פתיחת בטנה, ומאידך לא רצו לקבור את העובר כשהוא עדיין חי. וראה בע' הריון הע' 214 ואילך, בדין מעוברת שמתה עם עוברת. [370] תוס' נידה מד א ד"ה איהו; מהר"א שטיין, הובאו דבריו במג"א סי' של סק"י; סמ"ע סי' רעו סק"ז. וכן אמר לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. [371] רש"י, רמב"ם והמחבר — אליבא דמג"א סי' של סק"י; שו"ת רמ"א סי' מ; שו"ת שבות יעקב ח"א סי' יג; מג"א שם; שו"ת ציץ אליעזר ח"י ח"א סי' לא. בשיטת המג"א ראה בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' יג; שו"ת שבת הלוי ח"ג סי' לח; לזית חן סי' של אות צו. וראה בס' הר אבל ד"כ, ובשו"ת המצרף ח"א סי' קא, שהוא הדין במתה ולא דווקא בנהרגה. וראה עוד בכל בו על אבלות ח"א עמ' 49. וראה עוד בנספח לע' רגע המות, נספח ד. [372] חק יעקב או"ח סי' תע סק"ב. [373] פרמ"ג שם בא"א. וראה עוד בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' קיג. [374] חק יעקב שם. [375] מו"ק יד א, ומאירי שם; רמב"ם יו"ט ז כא. [376] תורת היולדת פמ"ז ס"א. [377] דיני חולה שיש בו סכנה ושאינו בו סכנה ביום הכיפורים — ראה ערך יום הכיפורים. כאן יידונו הענינים המיוחדים ליולדת. [378] יומא פא ב; ר"ש יומא פ"ח סי' כב;

שבת ב טו; טוש"ע או"ח של ה; מ"ב שם סקי"ח. וראה רש"י ערכין שם בסוע"א, שאף על פי שאם מעוברת מתה, העובר מת קודם, כדברי הגמ' ערכין שם, בכל זאת יש מקרים שהעובר נשאר בחיים אחרי מות האם, ולכן מחללים עבורו את השבת; ובחולין לח ב, בעניין בהמה שמתה ואחר כך ילדה, וכתב רש"י שם ד"ה אלא, שהיינו יוצא דופן שקרעו את האם והוציאו את וולדה בין מתה ובין חיה; וראה עוד בתוס' ב"ב קמב א ד"ה נוחל. וראה עוד בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קי; שו"ת שערי דעה מהדו"ק סי' ע; שו"ת זרע אמת חו"ד סי' נ; שו"ת גינת ורדים ח"א, בגן המלך סי' קכט, שדנו בשאלה מי מת קודם — העובר או האם. וראה בתשובות הגאונים, אסף, ירושלים תש"ד עמ' 85, שפסקו כדעת הגמ' ערכין ה"ל, ולעומת זאת בתשובות הגאונים סי' רמח, הובאה בכנה"ג טור או"ח סי' של, פסקו שאפילו הוולד מפרכס במעיה, לא קורעים את בטנה, אלא משהין אותה עד שימות הוולד וקוברים אותה, וראה בנידון שיטה זו בכנה"ג שם; שו"ת שבות יעקב ח"א סי' יג; שו"ת שרידי אש ח"א עמ' שטז; שו"ת אגרות משה חו"ד ח"ב סי' קעד ענף ב. וראה בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצה, שהיו אלו מעשים בכל יום במצרים, בנשים שמתות מחמת לידה, והוולד מפרפר בבטנה, שהנשים מכות על בטנה במכבדת לקרב מיתתו, וכתב שם, שוודאי ראוי לגעור בנשים העושות כן, משום שהדבר נראה כרציחה, וכל שכן בשבת, וכמה פעמים הפציר בהן שיקרעו

יולדת שתצטרך לאכול ביום-הכיפורים – יש מי שכתב, שאין לה מצווה לאכול בערב יום-הכיפורים³⁷⁹; ויש מי שכתב, שגם חולה שיש בו סכנה חייב לאכול בערב יום-הכיפורים, אף על פי שלא יצום למחרת³⁸⁰.

זמן לידה – יולדת לא תתענה
ביום-הכיפורים משעה שיופיעו שלושת סימני הלידה³⁸¹. ויש מי שכתב, שיתכן שכבר משעה שכורעת ללדת, מותר לה לאכול לפי הצורך³⁸².

הגדרת יולדת כחולה – יולדת תוך שלושה ימים ללידתה מאכילים אותה כדרכה³⁸³. יש מי שכתב, שמתחילים לספור את הימים משעת הלידה ממשי³⁸⁴; ויש מי שכתב, שמתחילים לספור מעת שאחזוה צירי לידה³⁸⁵. ואף אם שלושת הימים מסתיימים בשעות הראשונות של

ליל יום הכיפורים – יש מי שכתבו, שצריכה לאכול באותם שעות, ואסור לה לצום, למרות שאכלה לשובע בסעודה המפסקת³⁸⁶; ויש מי שכתב, שאם הרופאים אומרים שלא יזיק לה הצום בשעות אלו, והיא מבקשת לצום, מותר לשמוע לה, אבל בסתם יש לומר לה שתצום³⁸⁷.

ולעניין מנין הזמן, אם הוא מעת לעת, או לפי הימים – יש הסוברים, שמחשבים ימים ולא שעות מעת לעת³⁸⁸; ויש הסוברים, שמחשבים מעת לעת³⁸⁹. האחרונים הכריעו שלמעשה יש להקל³⁹⁰, ומכל מקום יש להאכילה פחות פחות מכשיעור³⁹¹.

אם אינה אומרת שצריכה לאכול – יש אומרים, שצריך להאכילה פחות פחות

טושו"ע או"ח תרד א. [379] תורת היולדת פמ"ט ס"ו. וראה בתורת היולדת שם, בהע' יא, שדן בשאלה אם יש חיוב ליולדת לאכול בערב יום-הכיפורים גם אם תאכל ביום-הכיפורים בשיעורים, או אם מוזינים אותה בעירוי. [380] שו"ת יביע אומר ח"א חאו"ח סי' לו אות יג. וראה בע' יום הכפורים הע' 3 ואילך. [381] מ"ב סי' תריז סק"ט; שד"ח מערכת יוהכ"פ סי' ג כלל ב; מאמר מרדכי או"ח סי' תריז סק"ג. וכתב שם, שכן הורה למעשה. [382] תורת היולדת פנ"א הע' א. וראה לעיל הע' 160 ואילך, בהגדרת סימנים אלו. [383] טושו"ע או"ח תריז ד. [384] מטה אפרים, שם; הליכות שלמה ח"ב פ"ו סי"ג – מגמר הלידה ממש. [385] מ"ב סי' תריז סק"ט. [386] שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ח; שבת שבתון הע' קיז. [387] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רפו. [388] שו"ע או"ח תריז ד; מג"א סי' של סק"ז; חיי אדם סח יז; שו"ע הרב של ו; קצות השולחן קמ ו; הגר"פ עפשטיין,

הובאו דבריו בשו"ת מנחת שלמה סי' ז, ובהע' בעמ' מד. [389] ביאור הגר"א או"ח תריז ד; מ"ב סי' של סק"י; שו"ת בית אפרים חיו"ד סי' טז; שו"ת יד כה; שו"ת חאו"ח סי' סב, בשם הגר"נ אדלר, ושם ח"ג סי' מג-מד; מנחת שבת סי' צג סק"ז; שמירת שבת כהלכתה פל"ו הע' כח, ופל"ט סט"ו; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ז, בהע' בעמ' מד; שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' פח ס"ד; שו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סוסי" מט, ושם סי' נג אות ז. וכן משמע משו"ת הרא"ש כלל כו סי' ג, סי' האשכול הל' מילה סי' לו, ח"י הריטב"א פ' ר"א דמילה. וראה באריכות בשיטות הפוסקים בנידון בשד"ח מערכת יום הכיפורים סי' ג כלל ג; ובס' לית חן סי' של אות צה. [390] ראה במ"ב סי' תריז סק"ג; מטה אפרים סי' תריז, באלף למטה סק"ד; כף החיים או"ח סי' תריז סק"ב; ביצחק יקרא על מ"ב שם. [391] שעה"צ סי' תריז סק"ט. וראה בקנ"ע עת ללדת בהערות שבסוף הספר פ"ב ס"ג.

צריכה, מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור³⁹⁷; יולדת ששוקת, ואינה אומרת אם צריכה או לא צריכה – יש אומרים שאין מאכילים אותה, ויש אומרים שגם בסתם מאכילים אותה³⁹⁸; אם אומרת שאינה צריכה לאכול, והרופא אומר שצריכה, או שהוא מסופק אם תסתכן, אף על פי שהוא מכיר את המחלה, מאכילים אותה; אם אמרה איני צריכה, ואין מי שאומר כנגדה, אין מאכילים אותה³⁹⁹.

סתם נשים מהימנות לקבוע אם היולדת צריכה לאכול, כי הן בקיאות בכך⁴⁰⁰, ומכל מקום רופא עדיף מנשים, ולכתחילה טוב שישאלו רופא⁴⁰¹.

יולדת לאחר שבעה ימים מלידתה, הרי היא ככל אדם, ולפיכך אף אם אומרת

מכשיעור³⁹²; ויש אומרים, שאין צריך להאכילה פחות פחות מכשיעור³⁹³. ואף אם היולדת אומרת שאינה צריכה לאכול, והרופא אומר שצריכה לאכול, אין שומעים לה, ומאכילים אותה בעל כורחה³⁹⁴; וכשהיא אומרת שאינה צריכה לאכול, וגם הרופא אינו דורש שתאכל, מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור³⁹⁵, וכן אם דעת הרופא שצריכה לאכול, אלא שיכולה לאכול פחות מכשיעור, עושים כדעתו³⁹⁶.

יולדת מיום הרביעי ועד יום השביעי, אם אמרה צריכה אני לאכול, והרופאים אומרים שאינה צריכה, מאכילים אותה פחות פחות מכשיעור; וכן אם אומרת איני יודעת אם צריכה אני לאכול, או שאינה אומרת כלום, ואין מי שיאמר שאינה

ביום הכיפורים, שרשאית היא להתענות אפילו בתוך שלושה ימים ללידתה, שכן חלוקת הימים לשלוש, שבעה ושלושים לא נאמרה בגמרא אלא לגבי שבת ולא לגבי יום-הכיפורים, וסיים שדבריו הם להלכה ולא למעשה, עיי"ש. אך ראה בשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' נג, שדחה שיטה זו, וסבור להלכה שאפילו היולדת עצמה וכל הרופאים אומרים שיכולה לצום, אסורה להתענות בשלושת הימים הראשונים, עיי"ש. [397] טוש"ע או"ח תריז ד; מ"ב שם סקי"א ובשעה"צ סקט"ז. [398] ראה באריכות מחלוקת הפוסקים בנידון בשד"ח, מערכת יום הכיפורים סי' ג כלל א. [399] טוש"ע או"ח תריז ד; מ"ב סי' תריז סקי"ב. וראה בביאור הגר"א שם; שו"ת אבני נזר חאו"ח סי' תנג; שד"ח מערכת יוהכ"פ סי' ג כלל ב; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' סח – בסתירת המחבר בין דיני יוהכ"פ כאן, ובין דיני שבת בסי' של. [400] דגול מרבבה או"ח סי' תריח אות ג, בשם המהר"ל; מג"א סי' תריח סקי"ח; א"ר שם אות א; מ"ב שם סקי"א. [401] ערוה"ש תריח ד.

[392] שו"ע הרב תריח יג; הגה' ברוך טעם על המג"א סי' תריז סק"ג; כף החיים סי' תריז אות יד; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רפו. וראה בע' יום הכפורים, חלק ג, בפירוט דיני אכילה בשיעורים. [393] מ"ב סי' תריז סקי", ובשעה"צ תריז סקי"ב, ובביאור"ל סי' תריח ד"ה כשמאכילין; העמק שאלה שאילתא קסו, בשם ר' חיים מוואלאזין; שמירת שבת כהלכתה פל"ט סי"ב. וראה במחלוקת זו בשו"ת חשב האפוד סי' עא; תורת היולדת פנ"א הע' ד. [394] מג"א סי' תריז סקי"ג; שו"ע הרב תריח יב; כף החיים או"ח סי' תריח אות יד. [395] מג"א שם; שו"ע הרב שם; מטה אפרים תריז ד; מ"ב שם; שו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' נג. אך בא"ר סי' תריז סקי"ב פסק בכך, וראה בנידון בשעה"צ סי' תריז סקי"ב; תורת היולדת פנ"א הע' ה. [396] שמירת שבת כהלכתה פל"ט הע' מב, ובשם הגרש"ז אויערבאך. וראה מאמרו של הרב ח. ד. הלוי, תחומין, ד, תשמ"ג, עמ' 451 ואילך, ובספרו עשה לך רב ח"ו סי' מה, שחידש שאם הרופא אומר שאין ליולדת כל סכנה להתענות

פשוט שיכולה לרחוץ בשרה, הן מפני שהיא כחולה, והן מפני שזה נעשה לצורך הסרת טיגוף⁴⁰⁹.

תשעה באב – יולדת תוך שבעה ימים ללידתה, וכל שכן תוך שלושה ימים ללידתה, אסורה להתענות בתשעה באב, אפילו כשאומרת שאינה צריכה לאכול⁴¹⁰.

יולדת לאחר שבעה ימים ותוך שלושים יום ללידתה, אינה חייבת לצום, אפילו לא אמרה צריכה אני לאכול, ואפילו כשברור לנו שלא תבוא לידי סכנה אם תתענה⁴¹¹, ומכל מקום אם מרגשת בעצמה שהיא בריאה וחזקה והתענית לא תזיק לה, חייבת להתענות⁴¹²; ויש מי שכתבו, שנוהגות היולדות להתענות תוך שלושים יום ללידתן, אפילו אמרה צריכה אני לאכול, כל זמן שאין להן צער גדול⁴¹³; ויש מי שכתב, שאולי היה זה בימים קדמונים, אבל עכשיו חלילה ליולדת להתענות בתשעה באב תוך שלושים יום ללידתה⁴¹⁴.

צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה, אין מאכילים אותה⁴⁰²; אבל אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת חולי, מאכילים אותה, כדרך שמאכילים כל חולה⁴⁰³; וכן אם הרופא אומר שצריכה לאכול, מפני שמכביד עליה החולי, מאכילים אותה, אף אם היא אומרת שאינה צריכה⁴⁰⁴; ואם הרופא אומר שמספיק שתאכל פחות מכשיעור, לא תאכל יותר⁴⁰⁵.

לידה בקיסרי – היולדת בניתוח קיסרי, או שילדה לאחר רעלת הריון, יש לה לאכול על פי מה שיוורר לה הרופאים, ואפילו לאחר שבעה ימים⁴⁰⁶.

נעלי עור – יולדת כל שלושים יום לאחר לידתה מותרת לנעול נעלי עור ביום הכיפורים⁴⁰⁷. יש מי שכתב, שמייילדת מותרת לנעול נעלי עור בכל יום כיפורים⁴⁰⁸. וטעמו: מפני הצינה, שמא תצטרך לילך לאשה יולדת, שזה דבר מצוי ולא ידוע מראש.

רחיצה – יולדת שהיא תדירה בדמים,

עשויות מעור, צ"ע אם מותר ליולדת לנעול נעלי עור, והדעת נוטה לאסור. [408] שאילתות, הובא באור שמח שביתת עשור ג ח, ועיי"ש שפסק כמותו. [409] ערוה"ש או"ח תריג ט. [410] טושו"ע או"ח תקנד ו, ובמ"ב שם סקי"ג. וראה בשעה"צ שם סקכ"א, שהביא שיטת הט"ז המחמיר דווקא באומרת צריכה אני, אך למעשה הכריע במ"ב להקל. וראה בחיי אדם קלה ב; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רפו. [411] ר"ן סוף תענית; רמב"ן תורת האדם; מ"מ תעניות ה א; שו"ע או"ח תקנד ו; מ"ב שם סקי"ט, יב. וכתב שם שכן העיקר. [412] מ"ב שם. [413] שו"ת רש"ל סי' נג; רמ"א שם. וראה בשו"ת שבת הלוי ח"ו סי' ע אות ד. [414] ערוה"ש או"ח תקנד ח. וראה בנידון באריכות בשו"ת יביע אומר ח"ז

[402] טושו"ע או"ח תריז ד; שו"ע הרב או"ח תריז ד; חיי אדם קמה כז. אמנם השאילתות, וזאת הברכה, שאילתא קפו כתב, שיוולדת אסורה להתענות עד שלושים יום, אבל כבר כתבו הרא"ש יומא פ"ח סי' י, והר"ן ריש פ"ח דיומא, שכל הפוסקים חלקו עליו, וראה בהעמק שאלה שם. [403] מ"ב שם סקי"ב. וראה במטה אפרים שם באלף למטה סק"ג. [404] טושו"ע או"ח תריח א; מ"ב שם סק"ג. [405] שמירת שבת כהלכתה פל"ט הע' מב. [406] תורת היולדת פנ"א ס"ד. [407] טושו"ע או"ח תריז ג, ובמ"ב שם סקי". וראה במנ"ח מ' שיג אות ט, אם מותרת לנעול מנעל של שאר מינים, ולצאת בו לרשות הרבים. וראה בתורת היולדת פנ"ב הע' לו, שבימינו שאפשר ללבוש נעלים חמות שאינן

יולדת אף שאינה מתענה בתשעה באב, ותענה כמה שעות, אכן אם גם זה קשה לה לא תתענה כלל⁴¹⁵, דין זה הוא דווקא בתוך שלושים יום ללידתה, אבל בתוך שבעה ימים לא תתענה כלל⁴¹⁶. ומכל מקום ראוי שלא תתענג במאכל ומשתה, אלא כדי קיום הגוף⁴¹⁷.

יולדת תוך שלושים יום ללידתה מותרת לנעול סנדל מעור בתשעה באב⁴¹⁸.

יולדות ומניקות אינן חייבות לצער עצמן, ולמעט בתשעה באב במספר הכרים ששוככות עליהם בדרך כלל⁴¹⁹.

תשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון – יש אומרים, שהיולדת בתוך שלושים ללידתה חייבת לצום כל היום⁴²⁰; יש אומרים, שיכולה לאכול מחצות היום ואילך⁴²¹; אך להלכה פסקו, שיש להקל שלא צריכה לצום כלל⁴²².

שאר תעניות – יולדת תוך שלושים יום, פטורה משאר התעניות, ואפילו כשאינה מצטערת, ואין לה להחמיר

ולצום⁴²³. ברית מילה שחל באחד משלושת הצומות – שבעה עשר בתמוז, צום גדליה ועשרה בטבת – יכולים לברך על הכוס, והיולדת תטעום ממנו, כיוון שאינה חייבת לצום בימים אלו, אבל ביום הכיפורים ובתשעה באב, שאין היולדת יכולה לשתות – יש מי שכתב, שאין מברכים כלל על הכוס⁴²⁴; ויש מי שכתב, שמברכים על הכוס, ונותנים לתינוק הנימול לטעום מהיין⁴²⁵, וכן נוהגים למעשה⁴²⁶, ואם היולדת אינה צמה גם בימים אלו, נותנים לה לשתות⁴²⁷.

בין המצרים – יולדת מותרת באכילת בשר בתשעת הימים שמראש חודש אב עד תשעה באב, ומכל מקום נהגו קצת יולדות שהבריא לגמרי, להימנע מאכילת בשר ומשתיית יין משבעה באב ועד תשעה באב⁴²⁸, והיינו דווקא כשאינה חולה⁴²⁹.

יולדת אף שמתענה בתשעה באב אחר שבעה ימים, מותרת כליל עשרה באב בבשר וביין, ומכל שכן בתשעה באב

תקנ א, תקנד ה-ו; ערוה"ש או"ח תקנד ח; עשה לך רב, ח"ז סי' כז; תורת היולדת פמ"ז וראה שם, שדין זה הוא גם לשיטת הרמ"א או"ח תקנ א, שכתב להחמיר במעוברת ובמניקה, ומשמע שיולדת לא תחמיר. [424] טושו"ע או"ח תרכא ג, ויוד רסה ד. וראה בט"ז שם סק"ט, שהוא על פי מה שנהגו היולדות לצום בתשעה באב בתוך שלושים אם אין להן צער גדול. [425] רמ"א או"ח שם. [426] ראה באוצר הברית ח"א פ"ד, עמ' קעח, הע' ז. [427] מטה אפרים שם; סידור בית יעקב. ולדעתם זה עדיף מלתת לתינוק. [428] מג"א תקנד סק"ט. [429] מ"ב סי' תקנא סקס"א.

חאו"ח סי' מט. [415] מ"ב סי' תקנד סקי"ד. [416] תורת היולדת פמ"ח הע' ה. [417] תוספתא תענית סופ"ב; ירושלמי תענית א ה; ראבי"ה סי' תתסד; אור זרוע סי' תטו; טושו"ע או"ח תקנד ה; חיי אדם קלה ב. [418] תורת היולדת פמ"ח ס"ט. [419] תוס' תענית ל ב ד"ה כל. [420] א"ר סי' תקנד סק"ח. [421] שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' לו. הובאו דבריו בחי' רעק"א על שו"ע או"ח סי' תקנט, ובשע"ת או"ח סי' תקנה סק"ב. [422] מג"א סי' תקנד סק"ט; מ"ב שם סקי"ד, וביאוה"ל סי' תקנט ד"ה ואינו; שו"ת יביע אומר ח"ה סי' מ אות ה; שו"ת מאזני צדק, חאו"ח סי' נח. [423] טושו"ע או"ח

לא מצאה דם, הרי היא טהורה, ומותרת לבעלה בלא טבילה⁴³⁴, ובפרט אם האשה נבדקה על ידי המיילדת ונמצא שהפתח סגור, ואין דם, שאז אין אפילו מנהג להחמיר⁴³⁵. יש מי שכתב, שמהראוי לכתחילה להחמיר להצריכה לבדוק עצמה, אבל אם לא עשתה שום בדיקה, אין להחמיר כלל⁴³⁶, אך מכל מקום כל זמן שיש לה עוד צירים תכופים, הרי היא אסורה על בעלה⁴³⁷; ויש מי שכתב, שאף לכתחילה אינה צריכה בדיקה, והיא טהורה לבעלה⁴³⁸. ואם הרופא או המיילדת אומרים, שיש כבר פתיחה של שתי אצבעות או יותר, או שהיתה כבר ירידת מים – יש הסבורים, שצריכה שבעה נקיים⁴³⁹; ויש הסבורים, שעדיין היא טהורה, כל זמן שלא הרגישה בזה, ולא מצאה דם, ואף אם היתה ירידת מים, אם לא ראתה שמעורב בהם דם, הרי היא טהורה⁴⁴⁰.

שנדחה והיא מתענה, מותרת בבשר וכיין בלילה⁴³⁰.

יולדת מותרת להתרחץ בתשעת הימים של חודש אב, ואפילו שבוע שחל בו תשעה באב, מלבד ביום תשעה באב עצמו⁴³¹.

בענייני יורה דעה

נידה – היולדת, בין ילדה חי, בין ילדה מת, ואפילו נפל, טמאה כנידה, ואפילו לא ראתה דם, שאין טומאתה משום דם, אלא הלידה עצמה מטמאתה⁴³².

אשה בסוף הריונה, שאחזה צירי לידה ופסקו – יש מי שכתב, שהיא אסורה לבעלה כנידה, עד שתספור שבעה נקיים⁴³³; אך רוב הפוסקים סבורים, שאם

ח"א חיו"ד סוסי"א; חכמת אדם בבינת אדם סי' כג; לחם ושמלה סי' קצד סק"א; ערוה"ש יו"ד קצד נג; שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קצד, ושיעורי שבט הלוי, הל' נידה, סי' קצד ס"ב אות ד. [435] שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קעט, וכתב שם, שאפילו למנהג נשות פולין אין להחמיר. [436] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' עו; שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' פד; שו"ת דברי משה סי' נא. [437] שו"ת דברי משה שם. [438] טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"ו. וראה עוד בס' ההלכה במשפחה פ"ט ס"ו, ובהדרכה והערות שם. [439] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' עו; ס' דרכי טהרה פי"א. וראה בבדי השולחן יו"ד סי' קצד ס"ב, בביאורים ד"ה מפני; ס' שיעורי שבט הלוי הל' נידה סי' קצד ס"ב אות ד; עת ללדת פי"ג קונט' הערות, ב. [440] תורת היולדת פי"ח ס"ה; ס' מחשבת הטהרה עמ' קכא, ובשם הגרש"ז אויערבאך; שו"ת באר משה ח"ג סי' קנב; טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי'

[430] שעת"א או"ח סי' תקנח סק"ב. [431] מ"ב בשעה"צ סי' תקנא סקצ"ד. [432] וראה בצפנת פענח קונטרס השלמה לח"ד דכ"ב ע"ב, שבלידה יש שני מיני דמים: דם לידה, שטמא ולא מצטרף לזיבה; ודם שרואה מחמת פתיחת הקבר, והוא דם נידה או זבה. וראה מה שהסתפק בצפנת פענח על הרמב"ם איסורי ביאה ז' ט. וראה בע' הפלה, בדיני טומאת לידה במפלת. [433] שו"ת נחלת שבעה סי' ט, הובא בפת"ש יו"ד סי' קצד סק"ח. וכתב שהוא המנהג בכל מדינות פולין. וראה בסד"ט סי' קצד סקכ"ה; שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' עה. [434] כרו"פ יו"ד סי' קצד ס"א; סד"ט סי' קצד סקכ"ה; חו"ד יו"ד קצד בביאורים סק"א; שו"ת תורת נתנאל סי' ה; שו"ת נובי"ק חיו"ד סח' קטז; שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קיד, ומביא שם שבפראג נהגו להקל, והסכים עמו הנובי"ק; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קעט; שו"ת עטרת חכמים חיו"ד סי' יח; שו"ת חסד לאברהם (תאומים) מהדו"ת חיו"ד סי' מו; שו"ת מהרש"ג

באותם הימים, שכל דם שתראה יולדת בתוך שלושים ושלושה ימים של זכר, או ששים וששה ימים של נקבה, הוא הנקרא דם טוהר, ואין מונע את האשה מבעלה, אלא טובלת אחר שבעה לזכר, או אחר ארבעה עשר לנקבה, ומשמשת מיטתה אף על פי שהדם שותת ויורד⁴⁴⁵. ימים אלו צריכים שיהיו רצופים⁴⁴⁶. ובימים שיושבת על דם טוהר, אינה צריכה בדיקה, שהרי אף אם תראה טהורה היא⁴⁴⁷.

אכן בזמן הזה החמירו חכמים להחשיב כל יולדת כאילו היא יולדת בזוב, וצריכה לספור שבעה ימים נקיים. לפיכך, היולדת זכר יושבת שבעה ימי טומאה ללידה, ושבעה ימים נקיים לזיבה; והיולדת נקבה יושבת שבועיים ימי טומאה ללידה, ושבעה ימים נקיים לזיבה, ואחר כך טובלת וטהורה לבעלה⁴⁴⁸. וצריכה להמתין חמישה ימים לפני ספירת שבעה נקיים, ככל ראיית דם, ולא מספיק שתמתין

אשה מעוברת, ששמעו את קול העובר בוכה, הרי היא טמאת לידה מאותו זמן⁴⁴¹. הטעם: לפי שבוודאי הוציא העובר את ראשו מחוץ לפרוודור, שאם לא כן לא יכול היה לבכות⁴⁴². ואם האשה אומרת שהתינוק היה בבטנה, הרי היא נאמנת, ואין זאת לידה⁴⁴³. אבל אם היתה האשה ישינה, ובעלה שמע את קול העובר בוכה, הרי היא טמאת לידה⁴⁴⁴.

בענין בדיקה גניקולוגית של היולדת לפני תחילת הלידה, כדי לברר את גודל הפתיחה וכד' — ראה ערך נדה.

טומאת לידה — מדין תורה, היולדת בן טמאה שבעה ימים, ואחר כך טובלת, והיא טהורה עד אחר ארבעים יום ללידתה, אף אם תראה דם באותם הימים; והיולדת בת טמאה ארבעה עשר יום אחר לידתה, ואחר כך טובלת, והיא טהורה עד אחר שמונים יום מלידתה, אף אם תראה דם

ב; רמב"ן עה"ת ויקרא יב ד; חינוך מ' קסו. וראה פרטי דינים של דם טוהר באנציקלופדיה תלמודית, כרך ז, ע' דם טוהר, עמ' תצד-תקג. [448] רמב"ם איסורי ביאה יא ה; טושו"ע יו"ד קצד א; תוס' נידה לו א ד"ה שבוע; רמב"ן הל' נידה פ"ז סי' טז; ר"י שבועות פ"ב. וראה באריכות מקורות הגאונים והראשונים בנידון, בטהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"א. ואף שמעיקר הדין יש הבדל בין דם קושי לדם שופי, ואשה שילדה מתוך קושי, הרי היא טהורה — נידה לו ב; רמב"ם איסורי ביאה ז א; וראה באנציקלופדיה תלמודית כרך ז; ע' דם קשי — מכל מקום בזמן הזה, דעת רוב הפוסקים להצריך שבעה נקיים גם ליולדת בקושי — ראה תשו"ג בחמדה גנוזה סי' סח; רמב"ם איסורי ביאה יא ה; ראב"ד בעלי הנפש שער הפרישה; רמב"ן הל' נידה פ"ז סי' טז; ריטב"א נידה לח א; טושו"ע יו"ד

יא סק"ו; הגרש"ז אויערבאך והגרי"י נויבירט, הובאו דבריהם בנשמת אברהם חיו"ד סי' קצד סוסק"א; שיעורי שבט הלוי, הל' נידה, סי' קצד ס"ב אות ד. [441] נידה מב ב, לענין מילה. וראה בשו"ת נובי"ת חיו"ד סי' קכ. [442] שאילתות, שאילתא ט. וראה שם בהעמק שאלה סק"ו. [443] רמ"א יו"ד רסב ד, לענין מילה. וראה בשו"ת נוב"י שם. [444] שו"ת נובי"ת שם. [445] ויקרא יב ב-ה; סנהדרין ד א; זבחים לח א; רמב"ם איסורי ביאה ד ה; רמב"ן הל' נידה פ"ז סי' יג. וראה שאילתות ויקרא שאילתא ק-קא. וראה נידה לא ב, בטעם ההבדל בין יולדת זכר ליולדת נקבה. [446] תו"כ ויקרא יב ב; כריתות י א. [447] נידה יא א; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ד ו. וענין דם טומאה ודם טוהר מן התורה הוא גזירת הכתוב, אך נאמרו גם טעמים שונים להסבר הענין — ראה נידה לה

ראוי לנהוג בו בכל החומרות של דם נידה, גם לענין ההרחקות שבין בעל לאשתו הנידה⁴⁵².

ולענין הברכה על טבילה זו — יש הסבורים שלא תברך, הואיל ואין לטבילה זו מקור בתלמוד, ואין הוא אלא מנהג הגאונים⁴⁵³; ויש הסוברים, שצריכה לברך על טבילה זו, כיוון שכל ישראל קבלה עליהם, והוא מנהג בקום ועשה⁴⁵⁴.

היו מקומות שנהגו, שהיולדת איננה טובלת תוך ארבעים יום לזכר, או תוך שמונים יום לנקבה, אלא טובלת לאחר מלאות ארבעים יום ללידת זכר, או שמונים יום ללידת נקבה. יש שכתבו,

סי' קצד אות יא, בשם הרש"ל. בטעם החומרה הזו נאמרו מספר הסברים — ראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך ז, ע' דם טהר, עמ' תקג-תקד, וראה בשיטות אלו באריכות בטהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"ב. וראה שם בסק"ד, שדן בשאלה איך החמירו הגאונים בדבר המפורש בתורה להיתר, על פי הט"ז או"ח סי' תקפח סק"ב, וי"ד סי' קיז סק"א, שדבר המפורש בתורה להיתר אין כוח ביד חכמים לאסור, עיי"ש באריכות. [452] כמבואר בשו"ע י"ד סי' קצה. כן כתבו בס' שיעורי שבט הלוי ה' נידה, סי' קצד ס"א אות ו; טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"ב. [453] דגול מרובה, י"ד סי' קצד; שו"ת יד אליהו, פסקים, סוסי' לח; שו"ת תפארת צבי ח"ב חיו"ד סי' יט; שו"ת פאת שדך סי' קג; טהרת הבית ח"ב סי' יא ס"ג. וראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' סח, שנסתפק בשאלה זו, וכתב ששאל את הנוב"י, ואף הוא הסתפק בכך, אמנם כאמור בדגול מרובה פסק שלא לברך. וראה בלחם ושמלה י"ד סי' קצד סק"ד, שמשמע שהסתפק בשאלה זו, ונטה לומר שלא תברך. [454] שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קצא, וסיים שכן נהגו; ערוה"ש י"ד ר א; שו"ת שבט הלוי ח"ג סי'

ארבעה ימים, כמו בדם בתולים⁴⁴⁹.

אם לא ראתה דם בימי הלידה, שהם שבעה ימים לזכר, ושבעים לנקבה, עולים לה לספירת הימים הנקיים לזיבתה, ומכל מקום אם נשלמו שבעת הימים הנקיים בתוך ארבעה עשר יום לנקבה, עדיין אסורה עד ליל חמשה עשר, שאז טובלת ונטהרת לבעלה, ואם טבלה קודם לכן, לא עלתה לה טבילה⁴⁵⁰.

וכן החמירו חכמים בזמן הזה לאסור כל הדמים שתראה בימי הטוהר, היינו שאם ראתה דם לאחר ספירה וטבילה, תוך ימי הטהרה לזכר או לנקבה, דינה כדין זבה, שכן אין לנו כלל דם טוהר בזמן הזה⁴⁵¹, ואף שענין זה הוא מנהג בלבד,

קצד א. [449] שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קנו; לחם ושמלה י"ד סי' קצג סק"ד; שיעורי שבט הלוי, הל' נידה, סי' קצד ס"א אות ו. [450] ספר האשכול רס"י לח; ב"י ושו"ע י"ד קצד א. [451] רי"ף שבועות פ"ב; רמב"ם איסורי ביאה יא ה-ז; ראב"ד בעלי הנפש שער הפרישה; רמב"ן הל' נידה פ"ז סי' כ; מאירי נידה ל ב; האשכול ח"א סי' לו; רמ"א י"ד קצד א; שו"ת רעק"א סי' נט. וכתב הרמב"ם שם, שמנהג זה נתחדש בימי הגאונים, ונתפשט בהרבה ארצות, אך בימיו עדיין לא נהג מנהג זה בצרפת, וסיים שדבר זה תלוי במנהג. ומשמע מהראשונים, שעד ימי הרא"ש והרשב"א היו נוהגים לבעול על דם טוהר בכל ארצות אשכנז וצרפת — ראה בה"ג הל' נידה; סי' האשכול ח"א סי' לח; סי' המנהיג דצ"ו ע"א; תשובות מיימוני איסורי ביאה סי' ה, בדעת הר"ת; רשב"א תודה"א בית ז שער ו; ר"ן שבועות פ"ב; רא"ש נידה פ"י סוסי' ו; טור י"ד קצד; או"ז ח"א סי' שלט. אך הרמ"א שם כתב, שכבר נתפשט המנהג בכל ישראל, שאין בועלים על דם טוהר. וכן כתבו מהראשונים, שיש להחמיר בכך בכל המקומות — ראה רמב"ן הל' נידה פ"ז ה"כ; מאירי נידה ל ב; ב"י י"ד סי' קצד; פרישה י"ד

שהנהוגות כן צריכות להמשיך במנהגן⁴⁵⁵; אך רוב הפוסקים סבורים, שהוא מנהג טעות ושטות, והוא חומרא שמביא לידי קולא ולמכשולות רבים, ואף כתבו שהוא דרך מינות ואפיקורסות, וגם במקומות שנהגו כן, יש לבטל מנהגן, ובזמנינו נתפשט המנהג להקל, ואין נוהגים מנהג זה כלל, אלא מיד אחר הפסק טהרה, לאחר שפסקה לראות דם, תספור שבעה נקיים, ותטבול החל מליל שמיני ללידת זכר, או החל מליל חמישה עשר ללידת

מעיקר הדין חייב הבעל לפרוש מאשתו בליל ארבעים ואחד ללידת זכר, או בליל שמונים ואחד ללידת נקבה, אף על פי

קכב. וראה באריכות בטהרת הבית שם, במשמרת הטהרה סק"ג. [455] שו"ת הריב"ש סי' מ; מהר"י קולון שורש קמד, שכתב שמעיקר הדין אין מקום לחומרה זו, אבל במקומות שקיבלו עליהם מנהג זה עליהם לנהוג כך. וראה במהרי"ל הל' נידה, אגודה פסחים סי' צו; ב"י יו"ד סי' קצד; דרכי משה יו"ד סי' קצד אות ג, ורמ"א יו"ד קצד א. וכתב שם, שאין להתיר במקום שנהגו להחמיר. וראה בשו"ת הרמ"א סי' צד, שבמקומו לא נהגו להחמיר בזה, ונהרא נהרא ופשטיה; ב"ח יו"ד סי' קצד; שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' עז; שו"ת יד מאיר סוסי' כו; ס' קנאת סופרים דני"ב ע"ב; שו"ת ישא איש חיו"ד סי' ד; פרי האדמה ח"א דק"ו ע"א, וח"ד דיי"ט ע"ג, וכתב שכן הוא המנהג בירושלים, אך הוא לא מנהג קבוע; שו"ת דברי יוסף חיו"ד סי' כט, שכתב שהמנהג בירושלים להחמיר; שו"ת השמים החדשים חיו"ד סי' ל, שכתב שהמנהג במרוקו היה להחמיר. ויש להדגיש, שאף לשיטת המחמירים לנהוג במנהג זה, הקילו במפלת – ראה ש"ך יו"ד סי' קצד סק"ד; שו"ת מעיל צדקה סי' מו; סדרי טהרה סי' קצד סק"ו; שו"ת חכם צבי סי' ח; שו"ת דבר שמואל סי' קצו. [456] רמב"ם איסורי ביאה א טו, וכתב שם, שמנהג זה הוא טעות, ודרך אפיקורסים, ומן הצדוקים והקראים למדו דבר זה, ומצווה לבוף אותן כדי להוציא מליבן דבר זה, ולהחזירן לדברי רבותינו; מרדכי שבועות פ"ב סי' תשלח; רבנו ירוחם נתיב כו סו"ח, וכתב שם שמנהג זה הוא מינות גדולה; שו"ת הרשב"ץ ח"ג סי' רלח; ט"ז יו"ד סי' קצד סק"ג; שו"ת נוביי"ק

חיו"ד סי' נד, וכתב שהיה מצווה בעיניו אילו ביטלו מנהג זה; שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' טו, וכתב שמצווה לבטל מנהג זה, והעיד שאביו החבי"צ ציווה לבטלו; תפארת ישראל להגר"י אייבשיץ יו"ד סי' קצד ס"ב, וכתב שציווה לבטל מנהג זה בעירו מיץ; שו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' שסז; סדרי טהרה סי' קצד סק"ו; שו"ת נפת צופים חיו"ד סי' טז; שו"ת זרעו של אברהם סי' לב; תורות אמת סי' קצד; שו"ת פרחי כהונה חיו"ד סי' לה; שו"ת תעלומות לב ח"ד סי' לא; ס' איי הים סי' קעג, שהמנהג בירושלים להקל; ס' נהר מצרים בהל' נידה דפ"ט ע"ב שהמנהג בירושלים להקל, עיקרי הד"ט יו"ד סי' כא אות יד; חכמת אדם קטו יט, שבמקום חדש אין להחמיר; ערוה"ש יו"ד קצד כג; פירוש תו"כ להגר"צ הופמן, ריש פר' תזריע; שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' טו; שיעורי שבט הלוי, הל' נידה, סי' קצד ס"א אות ג, בשם החזו"א; טהרת הבית ח"ב סי' יא ס"ה; ההלכה במשפחה פ"ט ס"ה. וראה עוד על מנהג טעות זה בס' מנהגי ישראל ח"ב פ"ג (עמ' עו-עח). [457] מהר"י קולון שורש קמג; שו"ת מהרשד"ם חיו"ד סי' מ; שו"ת דברי ריבות סי' נב; שו"ת קול גדול סי' נב. [458] ב"י יו"ד סי' ריד; שו"ת משפט צדק ח"ב סי' מז; פרי חדש או"ח סי' תצו; שו"ת זכרון יוסף חיו"ד סי' יד; שו"ת לב חיים ח"ב סי' צד; שו"ת רב פעלים ח"ב חיו"ד סי' כג, וח"ג חיו"ד סי' יז, וחאו"ח סי' ל; שו"ת ישכיל עבדי ח"ב קונ' אחרון חיו"ד סי' ח אות ז. [459] טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"ה אות ז. וראה עוד בס'

הראשונה שלאחר הלידה, ובין שראתה שלוש פעמים רצופות לאחר הלידה, הרי היא אסורה לבעלה עד שתבדוק בשפופרת, ואין תולים לומר שראתה הדם מחמת חולשת הלידה; ואם עברה ושימשה ושוב לא ראתה – יש אומרים, שמתרת לשמש עם בעלה גם לאחר הלידות הבאות, שתולים לנו לומר שראתה הדם מחמת מכת לידתה, כיוון שהחזקה בביאות של היתר, ואפילו חזרה וראתה שלוש פעמים רצופות אחר לידה שלישיית, מותרת לבעלה מיד לאחר לידה רביעית⁴⁶⁷; ויש אומרים, שאין ביאות היתר שבינתיים מועילות להתיר אלא כשלא ראתה באופן רצוף שלוש פעמים, אבל אם ראתה בכל פעם שלוש פעמים רצופות לאחר הלידה, אין ביאת היתר שבינתיים מועילה, ואסורה לבעלה לאחר לידה רביעית⁴⁶⁸.

ראיית דם מחמת תשמיש לאחר הלידה אוסרת את האשה על בעלה דווקא לאחר ימי הטוהר, אבל יולדת שספרה שבעה נקיים וטבלה בתוך ארבעים יום ללידת

שלא ראתה דם⁴⁶⁰. יש הסבורים, שגם בזמן הזה צריך הבעל לפרוש מאשתו בזמנים אלו⁴⁶¹. אמנם רוב הפוסקים סבורים, שאין צריך לפרוש, מפני שבזמנינו אין בועלים כלל על דם טוהר⁴⁶².

קביעת ווסת – בימי טוהר של היולדת, אינה קובעת ווסת⁴⁶³. אבל בזמן הזה, שנוהגים לאסור דם טוהר, אף היולדות קובעות ווסת בימי הטוהר⁴⁶⁴.

תשמיש – יש מי שכתב, שיולדת שספרה שבעה נקיים וטבלה בתוך ימי הטוהר, ובשעת תשמיש עם בעלה בתוך ארבעים יום לזכר, או בתוך שמונים יום לנקבה הרגישה שהיא רואה דם, רשאי הבעל לגמור אותה ביאה כדרכו, ואינו חייב לשהות עד שימות האיבר ולפרוש באיבר מת⁴⁶⁵, אך רבים חולקים עליו⁴⁶⁶.

ראתה דם – אשה שראתה דם שלוש פעמים מחמת תשמיש אחר הלידה, בין שראתה בשלוש לידות בכל פעם בביאה

סי' צד; ט"ז יו"ד סי קצד סק"ב; ערוה"ש יו"ד קצד כ, שכתב שם שלא שמענו מעולם מי שיחוש לזה בזמנינו. וראה באריכות בטהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סק"ב. על מנהגי יהודי אתיופיה בעניינים אלו ראה בדף שבועי של אוניברסיטת בר-אילן, פרי' תוריע, תשס"ג, מס' 490. [463] נידה יא ב, ובחידושי הרמב"ן שם; רמב"ן הלכות נידה ה כו. [464] רמב"ן שם; מ"מ איסורי ביאה ט ד. [465] שו"ת נובי"ת חיו"ד סוסי' קכו. [466] פת"ש בנחלת צבי סי' קצד; סי' מי נידה קונט' אחרון ד"ז ע"ג; סי' ערך שי סי' קצד; שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קכב. וראה באריכות בטהרת הבית ח"ב, במשמרת הטהרה סי' יא סק"ב. [467] רמ"א יו"ד קפד י; ש"ך שם סק"א, ובנקודה"כ שם. [468] בי"ח וט"ז שם

שיעורי שבט הלוי, הל' נידה, סי' קצד סוסע' א. [460] פסחים ק"ג ב, ובפי' הרשב"ם שם; רא"ש נידה פ"ג סי' ה; סמ"ג לאוה"ן ק"א; טור יו"ד קצד. ואם צריך לפרוש לילה ויום, או רק לילה אחד – ראה במקורות באנציקלופדיה התלמודית, כרך ז, ע' דם טהר, הע' 150-151. וראה שם בעמ' תקו, טעמי לפרישה זו. [461] ראה בי"ח וב"ח יו"ד סי' קצד; ט"ז שם סק"ב. וראה בש"ך יו"ד סי' קצד סק"ד, שפסק להחמיר גם בזמנינו, והוא לשיטת בעל הלכות גדולות, שיש להתייחס למצבה של האשה בעת הזו כשעת ווסת. וראה בלחם ושמלה שם סק"ה, ובבדי השולחן שם סקט"ו – טעמים להחמיר. [462] ראב"ד בעלי הנפש סוף שער תיקון ווסתות; סי' האשכול ח"א סי' לח; רא"ש נידה סו"פ המפלת; שו"ת הרמ"א

שימוש על ידי הבעל — אשה בתחילת הלידה, שיש צורך לשמשה, ואין מי שישמשה, מותר לבעלה לשמשה בדברים שיש לה צורך גדול⁴⁷⁴, ולכתחילה יעשה זאת על ידי הפסק בגד⁴⁷⁵.

יולדת שהיא נידה, וקשה לה להכנס לאמבולנס, עדיף שיתמכו בה נשים, ואם אין שם נשים, עדיף שיתמוך בה הנהג ולא הבעל⁴⁷⁶; ואם אין אחר, מותר לבעל לתמוך בה, אפילו כשהיא במצב של חולה שאין בו סכנה⁴⁷⁷.

ניתוח קיסרי — היולדת בניתוח קיסרי, אם לא יצא דם דרך הרחם, אין היא טמאת לידה, ולא טמאת נידה וזבה, ואין לה ימי טוהר כלל; אבל אם יצא דם דרך רחמה, הרי היא נידה ככל יולדת⁴⁷⁸. יש מי שכתב, שתחילת איסור נידה בניתוח קיסרי

זכר, או בתוך שמונים יום ללידת נקבה, אין דינה כרואה מחמת תשמיש, ואין להוציאה מבעלה משום כך⁴⁶⁹.

כתמים — יולדת שספרה שבעה נקיים וטבלה, ואחר כך מצאה כתם יותר מגריס בתוך ימי הטוהר שלה — יש אומרים, שהיא מותרת לבעלה, ואין להחמיר בכתמים בימים אלו⁴⁷⁰; אך רוב הפוסקים סבורים, שדין כתם זה ככל כתם⁴⁷¹.

טבילה — כל חייבי טבילות טובלים ביום, אבל נידה ויולדת טובלות בלילה⁴⁷², והיינו שזמן טבילתה בליל שמיני לזכר, או בליל חמישה עשר לנקבה, וקודם לזמנים אלו לא עלתה לה כלל טבילה, אבל לאחר זמנים אלו יכולה לטבול גם ביום מן התורה, ורק מגזירת חכמים לא תטבול אלא בלילה⁴⁷³.

וכתב שכן פשט המנהג להחמיר, גם בכתמים שבתוך ימי טוהר; שו"ת חסד לאברהם מהדו"ק חיו"ד סי' ס; שו"ת אבני צדק חיו"ד סי' פד; מנחת פתים יו"ד סי' קפח ס"א; שו"ת שערי צדק חאו"ח סי' כא; חו"א חיו"ד סי' פט סק"ו. ס' שיעורי שבט הלוי הל' נידה סי' קצד ס"א אות 2; בדי השולחן יו"ד סי' קצד סק"א; טהרת הבית ח"ב סי' יא ס"ד. וראה שם במשמרת הטהרה סוסק"ד, שכתב שגם אינה צריכה להמתין ארבעה או חמישה ימים קודם ספירת נקיים כשאר נשים הרואות כתם. [472] פסחים צ ב; יומא ו א; ירושלמי מגילה ב ה; רמב"ם איסורי ביאה ד ו. [473] מנ"ח מ' קסו סק"א. [474] בדי השולחן סי' קצד סוס"ב בביאורים. [475] שו"ת בית שערים חיו"ד סי' רעד. [476] תורת היולדת פי"ח ס"ה. [477] שו"ת הרדב"ז, הובאו דבריו בפת"ש יו"ד סי' קצד סקט"ו. [478] כריתות ז ב; נידה מ א; רמב"ם איסורי ביאה י ה; סמ"ג עשין רמב, ולאווין קיא; טוש"ע יו"ד קצד יד.

סקט"ו. וראה בסד"ט שם, ובשו"ע הרב שם סקמ"ו. [469] ש"ך יו"ד סי' קפז סקל"ב; תורת השלמים שם סקל"ג; שו"ע הרב יו"ד סי' קפז סקמ"ח; שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' צה; שו"ת תשובה מאהבה סי' שסא; ברכ"י בשו"ר ברכה יו"ד סי' קפז סק"ב, בשם בעל בית דוד; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קמג; מי נידה קונט' אחרון סי' קפז; שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ריט. אמנם הכו"פ יו"ד סי' קפז סק"ב כתב להחמיר, וסבור שאין להבדיל בין רואה מחמת תשמיש בתוך ימי הטוהר או לאחר ימי הטוהר, אך כל הפוסקים חלקו עליו, וראה בנחל אשכול עמ' קיז, שהכו"פ כנראה חזר בו. וראה עוד בטהרת הבית, ח"א במשמרת הטהרה סי' ה סק"א. [470] שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' כב; שו"ת דברי חיים, קונ' מים חיים סי' לב; שו"ת מור ואהלות, אהל ברכות והודאות סי' י; שו"ת יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' יב. [471] שו"ת האלף לך שלמה חיו"ד סי' רכב, ובס' קנאת סופרים דמ"ז ע"ב; דגול מרבבה יו"ד סי' קצד,

ללא שום סימני לידה לפני הניתוח הוא דווקא כשהרופא מתחיל לחתוך ברחם עצמו, ולא מתחילת הניתוח⁴⁷⁹. עוד יש מי שכתב, שאם ישבה על המשבר ללדת קודם שעברה ניתוח קיסרי, יש לחוש שמא נפתח רחמה וראתה דם⁴⁸⁰, ויש שדחו דבריו, ובוודאי אם בדקה דרך הרחם, ולא ראתה דם, הרי היא טהורה⁴⁸¹. וכיום אין מציאות כזאת שאשה תעבור ניתוח קיסרי ולא תראה אפילו טיפת דם כחרדל דרך הנרתיק⁴⁸².

הריון מחוץ לרחם — אשה שאובחן אצלה הריון מחוץ לרחם, והעובר הוצא בניתוח, אין לה דין יולדת כלל, וצריכה להיטהר רק אם יצא דם דרך המקור ככל דין נידה⁴⁸³.

בעניין לידת אשת כהן בבית חולים — ראה ערך ילוד.

גויה — אין באשה גויה דין טומאת לידה⁴⁸⁴; אבל לגיורת ושפחה יש טומאת

לידה⁴⁸⁵. גיורת — נוכרית שילדה לפני שנתגיירה, ובתוך ימי טומאת לידתה נתגיירה, ואפילו יצאה פדחת וולדה בהיותה נוכרית, ואחר כך נתגיירה, אין נותנים לה ימי טומאה וימי טהרה, ואינה מביאה קרבן לידה⁴⁸⁶.

מילה לאחר ניתוח קיסרי — יש אומרים, שאף הנולד בניתוח קיסרי נימול לשמונה ימים, ומילתו דוחה שבת⁴⁸⁷; יש אומרים, שאינו נימול לשמונה, ואין מחללים את השבת למילתו⁴⁸⁸; ויש מי שלא הכריעו בדבר, ולדעה זו נימול לשמונה, אבל אין מילתו דוחה שבת⁴⁸⁹, ונפסקה הלכה כדעה זו, היינו שנימול לשמונה, אבל אם חל יום השמיני בשבת, אינו דוחה את שבת⁴⁹⁰.

דין זה נכון גם ביחס ליום-טוב, וליום-טוב שני של ראש השנה. אכן ביחס ליום-טוב שני של רגלים — יש אומרים,

קסו סק"ג; אנציקלופדיה תלמודית, כרך ו, ע' גיורת עמ' לא-לב. [487] שבת קלה א-ב, מחלוקת; רמב"ן שבת שם; רשב"א, ריטב"א, מאירי ור"ן שם, בשם אחרים; רא"ש שבת פ"ט סי' ו. וכן משמע בשאלות שאילתא ט. [488] ראבי"ה סי' רפו; שלטי הגבורים שבת שם בשם גאונים ורבנו יונה; ראב"ד מילה א ג. [489] רי"ף ובה"ג — ראה מאור, רמב"ן, רשב"א, ר"ן ורא"ש שבת שם, בדעתם. [490] רמב"ם מילה פ"א ה"ז, והי"א; טוש"ע או"ח שלא ה; טוש"ע יו"ד רסב ג; שם רסו י. וראה באזהרות למוהלים בענין זה בחזו"א יו"ד סוסי' קנד; טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"ג. וראה עוד בדבר אברהם ח"א סי' כב אות א; ח"י הר"ח הלוי מבריסק על הרמב"ם מילה שם; שפת אמת שבת שם; שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' קסג; שו"ת

[479] שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' נט אות ג. [480] בדי השולחן סי' קצד סק"ק. [481] טהרת הבית ח"ב במשמרת הטהרה סי' יא סק"ג. [482] טהרת הבית שם; נשמת אברהם חיו"ד סי' קצד סק"א. [483] שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רלו; הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ה חיו"ד סי' קצד סק"א. [484] תו"כ ויקרא יב ב; רש"י ב"ק לח ב ד"ה מרקם; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ב י. [485] תו"כ ויקרא יב ב; יבמות עד ב. וראה תוס' נידה טו ב ד"ה בשפחתו. [486] בכורות מו ב; ירושלמי נידה א ד. והרמב"ם השמיט דין זה וראה עוד בנידון דין זה ובגירסאות שבירושלמי — במשל"מ איסורי ביאה ד ה; רש"ש בכורות שם; אומר השכחה סי' סג; שו"ת חת"ס חאו"ח סי' פו, וחיו"ד סי' קנב; ערוך לנר נידה לו א; מנ"ח מ'

שאף הם לא נידחים⁴⁹¹; ויש אומרים, שאף הם לא נידחים⁴⁹¹; ויש אומרים, שמילת הנוולד בניתוח קיסרי דוחה יום-טוב שני של גלויות⁴⁹². ואם לא ידעה — צריכה לנהוג שבעה לאחר הרגל, אם הוא עדיין בתוך שלושים⁴⁹⁷.

בכור בניתוח קיסרי — הנוולד בניתוח קיסרי, והנוולד אחריו כדרכו, שניהם אינם בכורים לכהן, ופטורים מפדיון הבן: הראשון, מפני שלא יצא דרך הרחם; והשני, מפני שקדמו אחר⁴⁹³.

יולדת כל שלושים יום ללידתה שהיא אבלה, מותרת בנעילת סנדל⁴⁹⁹.

אף אם הבעל אבל, רשאי הוא לנסוע עם אשתו לבית חולים כשצריכה ללדת⁵⁰⁰.

מעוברת שמתה — יש מי שכתבו, שבזמנינו לא נוהגים ליילד את האשה שמתה, ואפילו ביום חול, לפי שאין בקיאים בקביעת רגע המוות של האם בדיוק מספיק להוצאת הוולד כשהוא חי⁵⁰¹. אכן, מפוסקי וחוקרי דורנו כתבו, שכיום אין לחשוש לחששות של הפוסקים הקודמים, היות ובזמן הזה ניתן לקבוע את המוות בוודאות, וכמו כן אפשר לקבוע שיש לוולד חיות גמורה, ואם כן מדובר

אבלות — יולדת שהיתה מרותקת למיטתה והיא אבלה, ואינה יכולה לנהוג כל דיני אבלות, אבל מיעטה בענייני שמחה, וגיהוץ ותיספורת וכיו"ב — יש מי שכתבו, שצריכה לחזור ולנהוג דיני שבעה⁴⁹⁴; ויש מי שכתבו, שאין לדברים אלו שורש ומקור בפוסקים, ופשוט שאינה צריכה לחזור ולנהוג אבלות⁴⁹⁵.

יולדת שמת לה מת שחייבת להתאבל עליו, והיא יודעת על כך, אלא שאינה יכולה להתאבל מחמת חולשתה, אם פגע הרגל בתוך שבעה או בתוך שלושים, הרי הוא מבטל את השבעה או השלושים⁴⁹⁶;

אפרים ח"ד עמ' שסט, אות ב, בשם הגר"מ פיינשטיין. תשובה נדפסה בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ד סי' מה אות ב (בתשובה לנכד המחבר). [501] או"ה סי' נט סי"א; רמ"א או"ח של ה; מג"א שם סק"א; ערוה"ש או"ח של ח. וראה בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ב סי' קעד ענף ב, ובשו"ת דבר יהושע ח"ג חיו"ד סי' כג, בהסבר חוסר הבקיאות בנידון. ובשאלה אם אי פעם נהגו בפועל כדן זה — ראה בס' הרפואה והיהדות עמ' 22, שלדעתו ברור שלא נהגו כשיטת הגמרא מימי הגאונים, אך כבר העיר נגדו י. לוי, המעין, תמוז תשל"א, עמ' 11-18, בהע' 18, שלפי הרמב"ם וטושו"ע, ולפי שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצה, משמע שאף בימיהם נהגו כך בפועל.

שבט הלוי ח"ח סי' רכ אות ג. [491] שו"ע יו"ד רסו ח. [492] חי' רעק"א יו"ד שם; פת"ש שם; שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תקצד. [493] בכורות מזו ב; רמב"ם בכורים יא טז; טושו"ע יו"ד שה כד. וראה ע' פדיון הבן הע' 31 ואילך. [494] נחלת שבעה סי' יז. [495] שו"ת שבות יעקב ח"א סי' פח. וראה עוד בפרטי דינים אלו בע' אבלות ואנינות הע' 26 ואילך. [496] שו"ת שבות יעקב שם; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שמב; מ"ב סי' תקמח סקנ"ג. [497] שו"ת שבות יעקב שם; ערוה"ש יו"ד שלו ג; שו"ת ציץ אליעזר ח"ה רמת רחל סי' כו. [498] רא"ש מו"ק פ"ג סי' לז; טושו"ע יו"ד שפא ג. [499] טושו"ע יו"ד שפב ב. [500] שו"ת רבבות

חימצון וזרימת דם תקינים עד שבוע 28, ואז ליילד את העובר בניתוח קיסרי; ואם היא מתה לאחר השבוע ה-28 להריון, ניתן ליילד את העובר מיד לאחר מות האם בניתוח קיסרי, ואז ישנם סיכויים גבוהים מאוד לא רק לעצם חיותו של הוולד אלא גם לתיפקודו התקין מבחינה פיסיית ושכלית⁵⁰⁶.

אם היולדת טרם מתה, אלא שהיא גוססת, אסור ליילדה, אף על פי שגם היא וגם הוולד ימותו, כי אין לקרב את מותה, על פי הכלל ההלכתי שגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו⁵⁰⁷, וכל שכן שאסור ליילד אשה הסובלת ממחלה סופנית, כשקיים חשש שהניתוח הקיסרי יחיש את מותה, אף על פי שעלולה למות בקרוב, ואז ימות עמה גם הוולד⁵⁰⁸.

האשה שיצאה ליהרג, אם כבר ישבה על המשבר לאחר גמר דין, ממתנינים לה עד שתלד, ואפילו הוולד ממזר⁵⁰⁹.

בוודאי פיקוח נפש של העובר, ולכן חזר הדין לעיקרו, שצריך להוציא את עובר בניתוח קיסרי מאשה שמתה, ואפילו בשבת⁵⁰².

מעוברת שמתה מוחי⁵⁰³, חייבים לנתחה בניתוח קיסרי ולהוציא את הוולד, גם אם יש חשש שלא יתפתח באופן נורמלי⁵⁰⁴. באשר לתוחלת החיים ולאיכות החיים של היילוד, הדבר תלוי בגיל ההריון בעת מות האשה, אם הדבר קרה בגיל הריון מתחת ל-24 שבועות, אין כיום סיכוי סביר לחייו של היילוד, וקיים קושי ניכר להחזיק את האשה במצב של חימצון תקין לפרק הזמן הארוך הדרוש להבשלת העובר, אם כי תואר מקרה יוצא מן הכלל של אשה בשבוע 22.5 להריונה, שמתה מוות מוחי, והוחזקה בחיים ביולוגיים במשך 64 יום, עד שהוציאו את העובר בניתוח קיסרי, והוא היה תקין⁵⁰⁵. אכן אם האשה מתה בין השבועות 24-28 להריון, יש הממליצים להחזיק את האם בתנאי

ההלכה, ניתן בזמנינו לקבוע בוודאות את המוות, כולל מוות מוחי – ראה ע' רגע המות, וכן ניתן לקבוע את העובדה אם העובר עדיין חי אם לא. על כן, מעוברת שמתה מוות מוחי, והעובר עדיין חי, ניתן להוציאו ולהצילו על ידי ניתוח קיסרי, ודין זה תלוי בשאלה אם מוות מוחי מקובל בהלכה – ראה ע' רגע המות. [505] Editorial, *Med World News* 24:20, 1983. [506] Loewy EH, *Am J Obstet Gynecol* 157:1087, 1987; Dillon WP, et al, *JAMA* 248:1089, 1982. על המצב המשפטי בישראל בנידון – ראה ע' עָבֵר בסופו. [507] שמחות א א; טושו"ע יו"ד שלט א. וראה בע' נוטה למות (ב) הע' ו ואילך. [508] שו"ת דבר יהושע ח"ג חיו"ד סי' כג. [509] משך חכמה דברים כב כב. והיינו מה שנפסק בערכין ז א, וברמב"ם סנהדרין יב ד, שהאשה שיצאה ליהרג, אין ממתנינים לה

[502] שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' כז, ושם ח"ח רסי' פט. וכתב שם, שכן פסק הגאון ר' איסר זלמן מלצר; שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פ"ד; י. לוי, המעיין, תמוז תשל"א, עמ' 11. וראה עוד ביחס לדינו של הרמ"א במור וקציעה או"ח סי' שכח; כורת הברית סי' של סקט"ו; שו"ת ישמח לב חיו"ד סי' ט; שו"ת מהר"ץ חיות סי' נב. [503] ראה ע' רגע המות. [504] שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' לא; שם ח"ח סי' לא; שם חכ"ב סי' ס אות ב. אגב, לכאורה קשה לשיטתו של הגרא"י וולדינברג, אשר סבור כי מוות מוחי איננו מקובל כלל להלכה – ראה בחריפות בשו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' סו, כיצד התיר הוצאת העובר ממעוברת במצב של מוות מוחי, שלשיטתו היא בגדר חיה, ואסור לקרב מותה בניתוח כזה, וכדברי הרמ"א בהע' 501 לעיל. אמנם לשיטת הסוברים שמוות מוחי מגדיר את המוות לפי

בהמה שילדה וולד ראשון בניתוח קיסרי, והשני יצא כדרכו, שניהם אינם בכורים; ואפילו יצאה נקבה דרך הדופן, וזכר דרך הרחם, אינו בכור⁵¹⁵.

לעניין פטר חמור שנולד בניתוח קיסרי, דינו שווה לבכור בהמה טהורה⁵¹⁶.

הנולד בניתוח קיסרי פטור ממעשר בהמה, ואין הוא נכנס לדין להתעשר⁵¹⁷.

דיני טריפה בבהמה שיילדוה בניתוח קיסרי — ראה ערך רחם.

בענייני אבן העזר

מזונות — הבעל חייב במזונות אשתו היולדת במשך ארבעה שבועות לאחר הלידה⁵¹⁸.

בעניין ייחוד הנוגע לנסיעה עם יולדת — ראה ערך יחוד.

בעניין שימוש באמצעי מניעת הריון לאחר לידה — ראה ערך מניעת הריון.

קבורת יולדת שמתה בלידתה — יש אומרים, שנהגו שאין עושים לה תכריכין כשאר מתים, רק קוברים אותה בבגדיה, ולמעלה מהם סדין כשאר מתים, אבל אם כבר כלו הדמים לצאת, ואחר כך מתה, עושים לה כמו לשאר מתים⁵¹⁰; ויש כתבו, שבהרבה קהילות נוהגים לטהר כל יולדת, להלבישה תכריכים, להלבישה בבגדיה מעל התכריכים, ולמעלה מהם לכסותה בסדין⁵¹¹, ואפילו ביולדת שהדם עוד יוצא ממנה⁵¹².

יש נוהגים לקבור נשים שמתו בלידתן בשורה מיוחדת⁵¹³.

לידה בבהמה — עובר בהמה שהוציא ידו או רגלו, נאסר אותו האיבר לעולם, בין שחתכו קודם שתישחט אמו, בין שחתכו לאחר שנשחטה אמו, ואפילו החזיר אותו איבר למעי אמו, אסור משום טריפה; הוציא מקצת האיבר, ונשאר מקצתו בפנים, החלק שיצא אסור, והחלק שנשאר בפנים מותר, שאין לידה לאיברים; כל עובר שהוציא ראשו והחזירו, ואחר כך שחט את אמו, אין שחיטת אמו מועלת לו, והרי הוא כילוד, וצריך שחיטה⁵¹⁴.

שמש צדקה סי' ס; נחלת שבעה ח"ב סי' נט; שו"ת חיים ביד חיו"ד סי' קז; שו"ת ציץ אליעזר שם. [513] שו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' צד; כל בו על אבלות עמ' 178. וראה בע' הריון בסופו, בדין קבורת מעוברת שמתה. [514] חולין סח א-ב; רמב"ם מאכלות אסורות ה ט-י, טו; טשו"ע יו"ד יד א-ב. [515] בכורות יט א-ב, מחלוקת; רמב"ם בכורות ב ד; טשו"ע יו"ד שטו ב. [516] מנ"ח מ' כב. [517] בכורות נו א; רמב"ם בכורות ו יד. [518] שו"ת הרש"ל סי' מה; ב"ש אבהע"ז סי' עט סק"ב.

עד שתלד, הוא דווקא קודם שנעקר הוולד לצאת, כלומר לפני שישבה על המשבר. וראה בע' הריון הע' 196. [510] שו"ת מהרי"ל סי' סה; ב"ח יו"ד שסד; רמ"א יו"ד שסד ד. וראה בט"ז שם סק"ג, ובש"ך שם סק"א. וראה באריכות בשו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' ע אות ב ואילך. [511] ש"ך יו"ד סי' שסד סק"א. [512] שו"ת ציץ אליעזר שם. וכתב שם, שכן הוא המנהג בירושלים, וכן כתב בגשר החיים, ח"א פי"א סק"ו. וראה בקיצושו"ע קצו יא, שיש עוד מנהגים ביולדת, והיבא דנהוג נהוג. וראה עוד בשו"ת

בענייני חושן משפט

שבת, היולדת חייבת לשלם את הקנס⁵²⁴.

ירושא — בכור שיצא פדחתו בחיי אביו, אף על פי שלא יצא כל ראשו לאוויר העולם אלא לאחר מיתת אביו, הרי זה נוטל פי שנים⁵¹⁹.

הנולד בניחוח קיסרי, והבא אחריו דרך הרחם, שניהם אינם בכורים לנחלה⁵²⁰.

המסיע יולדת, וכדי למהר לבית החולים צריך לנסוע דרך גינת נוי של חברו, אם חברו עומד שם, ויודע שצריך להציל יולדת, מחוייב הוא להרשות לבעל לנסוע על גבי גינתו, אלא שיוכל לתבוע אחר כך את הנזק מהבעל; ואם אין חברו יודע שנוסע להציל יולדת, אינו חייב להפסיד גינתו⁵²⁵.

ניזקין — אם שאלו מכונית כדי להסיע יולדת לבית החולים, וניזוק הרכב — יש מי שכתב, שאם היולדת איננה במכונית, הרי השואל פטור מהנזק⁵²¹, אבל אם היתה במכונית, חייבת לשלם⁵²²; ומכל מקום אם היולדת עצמה ביקשה ממנו לקחתה לבית החולים, ייתכן שהיא חייבת לשלם עבור הנזק, אף על פי שלא היתה אז במכונית⁵²³.

אם הסיע אדם יולדת לבית החולים ביום חול, ונסע בקיצור דרך שלא על פי החוק ונקנס, אם המצב לא היה בהול, היולדת פטורה, אך אם ידעה ושתקה, הרי היא חייבת; ואם היתה הנסיעה בשבת, וקיצור הדרך נעשה כדי למעט בחילול

בעניינים עתידיים

קרבן יולדת — לאחר מלאת ימי טהרתה, היינו ביום ארבעים ואחד ללידת זכר, או שמונים ואחד ללידת נקבה⁵²⁶, מביאה היולדת כבש לעולה, ובן יונה או תור לחטאת⁵²⁷, וסדר ההקרבה הוא חטאת קודם לעולה, וכן מפריש וקורא שם לחטאת תחילה⁵²⁸; ואם אין ידה משגת, מביאה שתי תורים, או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת⁵²⁹.

אחת היולדת וולד אחד או וולדות הרבה, הרי זו מביאה קרבן אחד לכולם, בתנאי שילדה את כולם בתוך ימי

הגרש"ז אויערבאך בס' נשמת אברהם חח"מ סי' שמ סק"א. [526] רמב"ם מוסרי כפרה א ה. וראה בבס"מ ולח"מ שם. [527] ויקרא יב ו; רמב"ם מחוסרי כפרה א ג. וראה בס' החינוך מ' קסח, בטעמי הקרבן. [528] זבחים צ א; רמב"ם תמידין ומוספים ט ח. וראה במנ"ח מ' קסח באריכות, אם סדר זה הוא לכתחילה, או גם בדיעבד. [529] ויקרא יב ח; רמב"ם שם. וראה באנציקלופדיה תלמודית כרך יא, ע' השג יד, בדיני קרבן עולה ויורד. וראה נידה לא ב, ובראשית רבה כ ז, בטעם הדבר שיוולדת מביאה קרבן חטאת.

[519] בכורות מז ב; רמב"ם נחלות ב יא; טוש"ע חו"מ רעז ז. [520] בכורות מז ב, מחלוקת; רמב"ם נחלות ב יא; טוש"ע חו"מ רעז ז. [521] על פי הנתיבות חו"מ סי' שמ בביאורים סק"ו. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ב חו"מ סי' ז. [522] תורת היולדת פ"כ הע' ג. [523] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חח"מ סי' שמ סק"א. [524] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חח"מ סי' שמ סק"א וראה בתורת היולדת פ"כ הע' ג, שנסתפק בשאלה זו ביחס לשבת. [525] הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו בתורת היולדת פ"י הע' ג. וראה דברי

קרבנותיה, שהיא נקראת מחוסרת כפרה, מותרת לאכול בתרומה, שאין הבאת הקרבנות מעכבת מלאכול בתרומה, אבל קדשים איננה יכולה לאכול עד שתביא את קרבנותיה⁵³⁶, והיינו עד שתביא את חטאתה, אבל עולתה אינה מעכבת אפילו בקדשים⁵³⁷.

מלאת⁵³⁰.

יולדת שהביאה חטאתה ומתה, יביאו יורשים עולתה⁵³¹; אבל אם הביאה עולתה ומתה, לא יביאו יורשים חטאתה⁵³², שהרי זו חטאת שמתו בעליה, שהולכת למיתה⁵³³.

סיכום טומאות — נמצא שיש שלוש טהרות ביולדת: טהורה לבעלה אחרי שבעה ימים לזכר, או שבועיים לנקבה; טהורה לתרומה אחרי ארבעים יום לזכר, או שמונים יום לנקבה, כשהעריב שמישה; טהורה לקדשים אחרי הבאת קרבנותיה.

טומאת יולדת — היולדת זכר, ימי טומאתה הם שבעה, וטובלת בליל שמיני, והיא טבולת יום ארוך עד הערב שמש של יום ארבעים ללידתה, אבל אינה צריכה טבילה לאחר כלות הזמן הזה, שכל אותם הימים בתורת יום אחד הם, וכבר טבלה, וכששלמו הימים העריב שימשה, ומביאה קרבנותיה ביום ארבעים ואחד; היולדת נקבה, ימי טומאתה שבועיים, וטובלת בליל חמישה עשר, והיא טבולת יום ארוך עד הערב שמש של יום שמונים ללידתה, ומביאה קרבנותיה ביום שמונים ואחד⁵³⁴.

גיורת — גויה שנתגיירה לאחר הלידה, איננה חייבת בקרבן יולדת⁵³⁸.

היולדת לעולם היא בטומאתה, ומטמאת אדם וכלים ומשכב ומושב, עד שתטבול, ואפילו נתאחרה כמה שנים בלא ראיית טומאה ולא טבלה, הרי היא בטומאתה⁵³⁵.

חרשת/שוטה — יולדת שהיא חרשת או שוטה, ואין לה בעל, פטורה מקרבן לידה⁵³⁹.

דרגת הטומאה — היולדת עצמה הרי היא אב הטומאה מן התורה, וכן דמה, רוקה, מימי רגליה מרכבה, ומושבה⁵⁴⁰.

טומאת וולד ובוכל — הבא על היולדת טמא כמותה⁵⁴¹, אבל הוולד אינו טמא⁵⁴².

מחוסרת כפרה — יולדת שטבלה והעריב שימשה, אף שעדיין לא הביאה

והוא-הדין בזב, זבה ויולדת; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ה א. [536] יבמות עד ב; כריתות ח ב; רמב"ם תרומות ז ב; רמב"ם כפרה א ה. [537] משנה נגעים יד ג. [538] חולין קלד א; רמב"ם מחוסרי כפרה א יא. [539] מנ"ח מ' קסח. [540] רמב"ם מטמאי משכב ומושב א א. [541] תוי"כ ויקרא יב ב; נידה לה ב; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ג א. [542] תוי"כ ויקרא יב ב.

[530] כריתות ט ב; נזיר סד ב; רמב"ם מחוסרי כפרה א ח. וראה במנ"ח מ' קסח. [531] משנה קנים ב ה; קידושין יג ב; זבחים ה א; ירושלמי חגיגה א א; רמב"ם מחוסרי כפרה א יג. [532] משנה קנים שם. [533] רש"י זבחים ה א ד"ה לא יביאו; תוס' קידושין יג א ד"ה האשה. [534] ויקרא יב ב-ו; נידה עא ב, כדעת ב"ה; פיהמ"ש לרמב"ם שם; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ה ד. [535] שבת סד ב בדין נידה,

בית המקדש – יולדת שנכנסה להר הבית, עוברת בלא תעשה ולוקה⁵⁴³.
 חולין לכל דבר, וימכר ויביא בדמיהם כל קרבן שירצה⁵⁴⁸.

פסח שני – יולדת היא אחת מהטמאים שנידחים לפסח שני⁵⁴⁴.

הותרה מכללה – טומאת יולדת נחשבת כדין שהותרה מכללה, שכן אף כשהיא רואה דם, יש שהוא דם טוהר ומותרת לבעלה⁵⁴⁵.

טומאת היסט – טומאת יולדת, כמו טומאת הזב, הזבה והנידה, מיוחדת היא בכך, שהיא מטמאה גם בהיסט, שכל המטמאים במשא אינם מטמאים אלא כשהאדם נושא את הטומאה, אבל היולדת וחבריה מטמאים גם אם הסיטו דבר טמא⁵⁴⁶.

עגלה ערופה – יש מי שכתב, שלידה בניתוח קיסרי פוסלת בה⁵⁵¹; ויש מי שכתב, שאין לידה בניתוח קיסרי פוסלת בה⁵⁵².

למוד רפואה

א. חשיבות מקצוע הרפואה

יחס גדולי ישראל לרופאים – חכמי ישראל בכל הדורות התייחסו לרופא ולרפואה בכבוד ובהערכה¹, ורבים מענקי הרוח שימשו בו-זמנית כרופאים וכרבנים². ואכן אין להתפלא על שילוב זה, כי הרפואה היא מהמקצועות "החילוניים" היחידים שהעיסוק בה הוא מצווה³.

טומאה למפרע – יולדת מטמאה למפרע מעת לעת או מפקידה לפקידה⁵⁴⁷.

דיני טומאת לידה לאחר הפלות שונות – ראה ערך הפלה.

קרבן בהמה שנולדה בקיסרי – הנולד בניתוח קיסרי פסול לקרבן, ואם הקדישו, הרי זה כמקדיש עצים ואבנים, והרי הוא

שם, ובג"כ הרמב"ם. וראה עוד בדינים אלו באנציקלופדיה תלמודית, כרך כג, ע' יוצא דפן, אות ו. [549] יבמות פד א; תמורה יז א; רמב"ם תמורה א יז. [550] פרה ב ג; ע"ז כג ב, מחלוקת; רמב"ם פרה אדומה א ז. [551] מנ"ח מ' תקל. [552] קרן אורה, ירושלמי סוטה ט ח. [1] על המאמר טוב שברופאים לגהינום (קידושין פב א) – ראה ע' רופא הע' 74 ואילך. [2] ראה ע' רופא – נספח ו. [3] על מקורות החיוב לרפא – ראה ע' רפואה הע' 53 ואילך.

[543] פסחים סז א; רמב"ם ביאת מקדש ג ח. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך יד, עמ' תרלט, הע' 181-182, אם לוקה ארבעים או שמונים. [544] פסחים צג א; רמב"ם קרבן פסח ו א. [545] יבמות עה א, וברש"י שם. [546] שבת פג א; נידה מג א. [547] נידה לט א; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ג ד. וראה בתוס' נידה שם ד"ה והיולדת. [548] זבחים כז ב; מנחות ו א; חולין נא ב; תמורה יז א; רמב"ם איסורי מזבח ג ד, י-יא. וראה בהשגת הראב"ד